

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μουσική και πολιτική: Pink Floyd The Wall

**Το ιστορικό γίνεσθαι της πολιτικής τοποθέτησης του Roger
Waters την περίοδο 1970-1980.**

Χατζόπουλος Καλλίδωρος

επιβλέπων καθηγητής: Σκουλίδας Ηλίας

Άρτα 2019

Μουσική και πολιτική: Pink Floyd The Wall
Το ιστορικό γίνεσθαι της πολιτικής τοποθέτησης του Roger
Waters την περίοδο 1970-1980

Music and politics: Pink Floyd The Wall
The history of political declaration of
Roger Waters at 1970-1980

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Αρτα, 12/06/2019

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής

Ηλίας Σκουλίδας

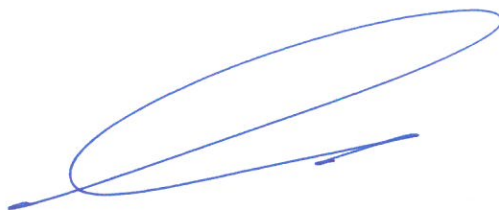
Επίκουρος Καθηγητής

2. Μέλος επιτροπής

Μάρκος Σκούλιος

Επίκουρος Καθηγητής

3. Μέλος επιτροπής

Λάμπρος Ευθυμίου

Ακαδημαϊκός Υπότροφος

Η Πρόεδρος του Τμήματος

Μαρία Ζουμπούλη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

© Χατζόπουλος Καλλίδωρος, 2019

Με Επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Χατζόπουλος Καλλίδωρος

Υπογραφή

Περίληψη

Στην εργασία αυτή, θα ασχοληθούμε με το άλμπουμ The Wall των Pink Floyd σε συνάρτηση με το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο δημιουργήθηκε και κυκλοφόρησε το 1979 και αποτελεί το τελευταίο άλμπουμ στο οποίο συμμετείχαν και τα τέσσερα βασικά μέλη του συγκροτήματος. Θα επιχειρήσουμε ανάλυση των βασικών θεμάτων που παρουσιάζονται στο The Wall μέσα από τα τραγούδια και θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε την πηγή αυτών μέσα στην κοινωνία της Μεγάλης Βρετανίας, αλλά και κατά πόσο αυτά είναι επίκαιρα σήμερα αντιπαραβάλλοντας την στάση μέσω συνεντεύξεων, αλλά και συναυλιών που δίνει ακόμη και σήμερα παρουσιάζοντας το The Wall ο Roger Waters. Ιδιαίτερη σημασία και ανάλυση θα δοθεί στο θέμα, του πολέμου, καθώς το The Wall, αναφέρεται από τον Roger Waters, ως αντιπολεμικό μανιφέστο και της εκπαίδευσης όπως παρουσιάζεται μέσα από το πιο εμπορικό τραγούδι του δίσκου, το “Another Brick in the Wall pt.2”, όπως και στον ρόλο που έχει η εκπαίδευση στην κοινωνικοποίηση και μόρφωση του ανθρώπου. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι η βιβλιογραφική έρευνα σε συνδιασμό με ανάλυση στίχων των τραγουδιών και της ταινίας The Wall.

Λέξεις κλειδιά: Pink, Floyd, The Wall, Μεγάλη Βρετανία, πόλεμος, εκπαίδευση, κοινωνία, πολιτική

Abstract

In this study, we concern ourselves with the album *The Wall* of Pink Floyd compared with the social environment in which the album was created and released in 1979 and is the last album created by all four members of the band. We attempt at an analysis of the central themes presented in *The Wall* through the songs and try to find their sources in British society, as well as find how related the songs are to current events through interviews, and the concerts presenting *The Wall* that are still given to this day by Roger Waters. Particular emphasis and analysis will be given to the issue of the war, since *The Wall*, is considered by Roger Waters as an anti-war manifesto, and the education with respect to how it is presented through the popular song of the album, "Another Brick in the Wall pt.2", as well as the role that the school system plays on the socialization and education of a human being. The methodology of this study that was followed, is bibliographic research, with lyrics analysis, and analysis of the movie *The Wall*.

Key words: Pink, Floyd, *The Wall*, education, war, society, Great Britain, politics

Περιεχόμενα	
Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο πρώτο: Η Μεγάλη Βρετανία μετά το 1945.....	11
1.1 Η Μεγάλη Βρετανία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	11
1.2 Η ροκ μουσική σκηνή σε μετασχηματισμούς στον μεταπολεμικό κόσμο.....	20
1.3 Το psychedelic και progressive rock.....	21
1.4 Το συγκρότημα Pink Floyd.....	25
Κεφάλαιο δεύτερο: Το The Wall.....	33
2.1 Έμπνευση, υπόθεση και δημιουργία του The Wall.....	33
2.2 Οι συναυλίες, η ταινία και η ηχογράφηση.....	36
2.3 Ανάλυση στίχων και θεματικών.....	45
2.4 Ο Roger Waters πολιτικοποιημένος μέσα από την μουσική του.....	82
Κεφάλαιο Τρίτο: Συμπεράσματα.....	87
Βιβλιογραφία.....	92

Εισαγωγή

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η άλλοτε κραταιά Αυτοκρατορία της Μεγάλης Βρετανίας, βρισκόταν αποδυναμομένη. Ως η μόνη Ευρωπαϊκή χώρα που δεν ηττήθηκε στο έδαφος της, διέθεσε στον πόλεμο όλες τις δυνάμεις της, κοστίζοντάς της, υποδομές κι έμπυχο δυναμικό υλικό. Τις δεκαετίες που ακολούθησαν το τέλος του πολέμου, η Μεγάλη Βρετανία έχασε πολλές σημαντικές τις αποικίες της, οι οποίες μέχρι τότε ήταν μεγάλα οικονομικά στηρίγματα. Αντιμετώπισε μεγάλες αναταραχές στο πολιτικό πεδίο στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και νέες πολεμικές συγκρούσεις κι επεμβάσεις, που άλλοτε ήταν επιτυχημένες για την χώρα, όπως η εισβολή στα νησιά Φώκλαντ το 1982, κι άλλοτε αποτυχημένες, όπως η στρατιωτική επέμβαση στην Αίγυπτο το 1956. Το πολιτικό σκηνικό της χώρας το οποίο βρισκόταν συνεχώς σε αναταραχή, είχε διαμορφωθεί σε δύο πόλους. Τους Συντηρητικούς και τους Εργατικούς, οι οποίοι με εναλλαγές, ανέλαβαν την ανοικοδόμηση και διακυβέρνηση της χώρας, έχοντας βέβαια να αντιμετωπίσουν την διελυμμένη κοινωνική συνοχή.

Η ανάπτυξη και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου που άρχισε να καταγράφεται την επόμενη δεκαετία του πολέμου, δεν άφησε ανεπηρέαστο και το πεδίο του πολιτισμού και της μουσικής. Δεκάδες νέα συγκροτήματα δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν, έχοντας πάντα ένα ισχυρό δίκτυο ανταλλαγής στοιχείων και συνεργασιών με την άλλη πλευρά του Ατλαντικού τις Η.Π.Α., όπως συνέβαινε και με τις στενές σχέσεις συνεργασίας σε πολιτικό επίπεδο που είχε η χώρα. Η εξέλιξη της τεχνολογίας, η ανάπτυξη μουσικών δικτύων, αλλά και οι έντονες πολιτικές συνθήκες, έδιναν στα συγκροτήματα συνεχώς νέες οδούς διερεύνησης κι εξέλιξης της μουσικής τους. Νέα μουσικά ρεύματα εμφανίστηκαν ως εξέλιξη του rock 'n roll, ενώ αυτά που ξεχώρισαν ήταν το psychedelic rock, το progressive rock και το punk rock Ένα από τα συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν κι άφησαν το στίγμα τους εκείνη την εποχή, είναι οι Pink Floyd.

Οι Pink Floyd, δημιουργήθηκαν το 1965, και το τελευταίο άλμπουμ που κυκλοφόρησαν έχοντας την βασική τους σύσταση πριν την αποχώρηση του Roger Waters, ήταν το The Wall. Ένα άλμπουμ το οποίο βασίζεται σε βιογραφικά στοιχεία μελών του συγκροτήματος, αλλά μέσα σε αυτό ανιχνεύουμε στοιχεία που χαρακτηρίζουν την κοινωνία μέσα στην οποία μεγάλωσαν και ζουν οι δημιουργοί του. Ξεκινώντας από τον πόλεμο και συγκεκριμένα τον Β' Παγκόσμιο, έως τις αναταραχές στην παιδεία το 1975 στην Μεγάλη Βρετανία, περιγράφονται όλα τα προβλήματα που μπορεί να οδηγήσουν έναν άνθρωπο στο περιθώριο.

Κεφάλαιο πρώτο

Η Μεγάλη Βρετανία μετά το 1945

1.1 Η Μεγάλη Βρετανία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος, άφησε την Βρετανία σε οικονομική εξαθλίωση, καθώς τεράστια ποσά δαπανήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτού, ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες που απαιτούνταν. Ένας απ' τους τρόπους που επιτεύχθηκε αυτό ήταν μέσω υψηλής φορολόγησης του λαού και το αμερικανικό πρόγραμμα δανεισμού με την ονομασία American Lend Lease, με το οποίο οι ΗΠΑ χρηματοδότησαν χώρες κατά τη διάρκεια του πολέμου, ώστε να μπορέσουν να συνεχίσουν τη λειτουργία τους. Η βιομηχανία μετάλλου όπου πριν τον πόλεμο βρισκόταν σε άνηση, πλέον είναι σε πτώση, ενώ νέοι τομείς όπως η βιομηχανία οχημάτων, αλλά και η χημική βιομηχανία αρχίζουν να αναπτύσσονται. Παρά τους εκτεταμένους βομβαρδισμούς που δέχθηκε από τις δυνάμεις του άξονα η Βρετανία κατάφερε να διασώσει τις περισσότερες βιομηχανικές της δομές, κάτι το οποίο ήταν κομβικής σημασίας για την ανοικοδόμηση της βιομηχανίας και κατ' επέκταση της οικονομίας. Η αγροτική ανάπτυξη που επήλθε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, άρχισε να υποχωρεί, ώστε πλέον αγρότες να είναι 3 στους 100 Βρετανούς. Το ποσοστό των φοιτητών και πτυχιούχων πανεπιστημίων άρχισε να αυξάνεται σε τέτοιο ποσοστό, ώστε να ξεπερνάει σε αριθμό τους άλλοτε κραταιούς ανθρακωρύχους που αριθμούσαν εκατομμύρια.

Το μεγαλύτερο πλήγμα όμως από τον πόλεμο, θα μπορούσαμε να πούμε πως ήταν η κοινωνική συνοχή στην Βρετανία η οποία είχε διασπαστεί. Μεγάλα τμήματα του πληθυσμού ήταν αναγκασμένα να περνάνε μέρες ολόκληρες μέσα στα καταφύγια και ζώντας υπό τον φόβο των βομβαρδισμών. Τα παιδιά μεγάλωναν μέσα στα καταφύγια, βλέποντας πολλές φορές τα σπίτια τους και τα σχολεία να καίγονται και να καταστρέφονται. Ακόμη, δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις παιδιών όπου χάνανε τους γονείς τους είτε σε κάποιο βομβαρδισμό είτε στο μέτωπο του πολέμου. Ακόμη όμως και όταν δεν χάνανε τους γονείς τους, λόγω των επιστρατεύσεων για την υποστηρικτική εργασία για τις ανάγκες του πολέμου, καταλήγανε να ζουν χωρίς αυτούς. Μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα, ότι μία ολόκληρη γενιά που βρισκόταν σε παιδική ηλικία εκείνη

την στιγμή, τα επόμενα χρόνια θα έπρεπε να αντιμετωπίσει μεγαλώνοντας το ψυχολογικό κόστος του πολέμου.¹

Σημαντικά στοιχεία στην μεταπολεμική περίοδο, αποτελούν το Σχέδιο Μάρσαλ, το πακέτο οικονομικής στήριξης των ΗΠΑ σε χώρες που επιθυμούσαν να κρατήσουν στην σφαίρα επιρροής τους μετά το τέλος του Β'ΠΠ, καθώς και η ένταξη της χώρας σαν ιδρυτικό μέλος στην ευρωατλαντική συμμαχία του NATO. Το NATO, η στρατιωτική ένωση των ΗΠΑ με κράτη συμμάχους τους, είχε στόχο την δημιουργία ενός ισχυρού μετώπου ενάντια στην Σοβιετική Ένωση κι έπαιξε σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου στην ανταγωνιστική κούρσα στρατιωτικών εξοπλισμών ανάμεσα σε ΗΠΑ και ΕΣΣΔ.²

Με τον όρο Ψυχρός πόλεμος, περιγράφεται η διαμάχη, κυρίως μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, ή αλλιώς ο καπιταλισμός ενάντια στον σοσιαλισμό από το 1946 έως το 1991. Χωρίζεται σε φάσεις, από σημαντικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν, όπως ο πόλεμος στο Αφγανιστάν και την Κορέα, η πυραυλική κρίση στην Κούβα, αλλά και η κρίση στο Βερολίνο. Χαρακτηρίστηκε κυρίως από τον ανταγωνισμό για την στρατιωτική και οικονομική υπεροχή των υπερδυνάμεων, βασικό στοιχείο και στις δύο πλευρές ήταν η χρήση της προπαγάνδας εναντίων του εχθρού, η κατασκοπεία αλλά και η κούρσα του διαστήματος για λόγους γοήτρου. Πέρα απ' τον κίνδυνο ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις, οι κοινωνίες στις χώρες που έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στον Ψυχρό Πόλεμο όπως η Μεγάλη Βρετανία, οδηγήθηκαν στην εσωστρέφεια και τον συντηρητισμό, καθώς οποιοσδήποτε μπορούσε να είναι εν δυνάμει κατάσκοπος της ΕΣΣΔ, όποιος είχε διαφορετικές απόψεις ή ήταν αριστερός φυσικά κι έμπαινε στο στόχαστρο ως κατάσκοπος της ΕΣΣΔ.³

Αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου, η Μεγάλη Βρετανία οδηγήθηκε στις κάλπες για την ανάδειξη νέας κυβέρνησης και πρωθυπουργού. Ο Τσώρτσιλ που είχε συνδέσει το όνομά του με τον αγώνα κατά του Χίτλερ, ηττήθηκε από τους Εργατικούς και ξεκίνησε η Περίοδος διακυβέρνησης του νέου πρωθυπουργού Κλέμεντ Άττλη. Καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου, στην κυβέρνηση, συμμετείχαν υπουργοί των Εργατικών οι οποίοι κατάφεραν να καταξιωθούν απέναντι στον κόσμο με τις αποφάσεις που έλαβαν κατά τη διάρκεια αυτού. Τα γεγονότα που είχαν συντελεστεί, και είχαν οδηγήσει στην εξομοίωση των κοινωνικών στρωμάτων, οδήγησαν τα μεσαία στρώματα σε ψήφο προς τους Εργατικούς. Σημαντικά στοιχεία στα οποία βασίστηκε η νίκη των Εργατικών, ήταν η παρουσίαση των επιτευγμάτων στην Σοβιετική Ένωση, και η υπόσχεση για το χτίσιμο ενός νέου

1 Williamson, David, Access to History: Europe and the Cold War 1945-1991, Hodder Education, London 2010, σελ. 175-183

2 Vickers, Rhiannon, Manipulating Hegemony: State Power, Labour and the Marshall Plan in Britain, Twentieth Century British History 2000, σελ. 44-48, 112-30

3 Harrison, Brian, Seeking a Role The United Kingdom 1951-1970, New Oxford History of England, Great Britain 2009, σελ. 110

κόσμου. Ακόμη, οι εκλογές του 1945, αποτελούν κομβικό σημείο στην ιστορία της χώρας, καθώς ήταν αυτές στις οποίες καθιερώθηκε ο δικομματισμός του πολιτικού συστήματος.

Τα προβλήματα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση ήταν όλα αποτελέσματα του πολέμου. Η χώρα ναί μεν δεν είχε ηττηθεί, αλλά είχε εξαντλήσει τα αποθέματα χρυσού που κατείχε ώστε να ανταπεξέλθει. Στο εσωτερικό της χώρας έπρεπε να αντιμετωπιστούν άμεσα τα προβλήματα υποβάθμισης της ποιότητας ζωής των πολιτών και η ανασυγκρότηση της βιομηχανίας η οποία είχε προσαρμοστεί στις ανάγκες του πολέμου. Στο εξωτερικό τα ζητήματα για την Μεγάλη Βρετανία ήταν σοβαρότερα καθώς είχε να διαχειριστεί πολλά ζητήματα, όπως η στρατιωτική παρουσία σε πολλά σημεία του πλανήτη, το μέλλον της Αυτοκρατορίας και των αποικιών της λόγω των εντάσεων και των διεργασιών αυτοδιάθεσης που είχαν ξεκινήσει, την στρατιωτική δύναμη στη ζώνη κατοχής στη Γερμανία, αλλά και την αρχή του Ψυχρού Πολέμου και την πόλωση που αυτός δημιουργούσε.

Κατά τα χρόνια της κυβέρνησης Άττλη, έγιναν προσπάθειες για κρατικοποιήσεις βιομηχανιών κι ενίσχυσης της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, προωθήθηκαν μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, κοινωνική πρόνοια για όλους, αλλά και για ένα εθνικό σύστημα υγείας για το οποίο όμως υπήρχαν εσωτερικές συγκρούσεις των υπουργών για το εάν έπρεπε να επιβληθούν χρεώσεις. Καταπολεμήθηκε η ανεργία η οποία είχε πολλαπλασιαστεί κατά τα χρόνια του πολέμου. Παρόλα αυτά βέβαια, τα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν ήταν αρκετά μεγάλα. Η Μεγάλη Βρετανία είχε χάσει την αίγλη που κατέχει στο διεθνές πολιτικό σκηνικό, ενώ είχε ξεκινήσει ο κατακερματισμός της Αυτοκρατορίας με την ανεξαρτητοποίηση της Ινδίας, της Βιρμανίας και της Κεϋλάνης. Σε αντίθεση με άλλες αποικιακές χώρες, όπως η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία προσπάθησε να αποφύγει την ένοπλη αντιπαράθεση με τις αποικίες της, αλλά δημιούργησε και διατήρησε τον θεσμό της Κοινοπολιτείας με στόχο την οικονομική συνεργασία με τις χώρες αυτές. Ακόμη, σημαντικό σημείο στις προσπάθειες διατήρησης της ισχύος της χώρας, αποτελεί η κατασκευή της πυρηνικής βόμβας, αποτελώντας την τρίτη χώρα, μετά τις δύο υπερδυνάμεις ΗΠΑ/ΕΣΣΔ που κατέχει πυρηνικά όπλα.⁴

Σε αντίθεση με τις θετικές κινήσεις των Εργατικών, τα προβλήματα που οδήγησαν στη νίκη των συντηρητικών το 1951 ήταν περισσότερα. Το ότι έξι χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου συνεχιζόταν η χρήση του δελτίου αγορών και η λιτότητα σε συνδιασμό με την υποτίμηση της αξίας της στερλίνας λόγω των οικονομικών προβλημάτων από την συμμετοχή στον πόλεμο της Κορέας το 1950, είχαν προκαλέσει πλήγμα στο Εργατικό κόμμα. Ακόμη, παρά τις εξαγγελίες τους, δεν κατάφεραν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, δεν ενίσχυσαν την συμμετοχή των

4 Young, John W., Δεμερτζίδης, Γιώργος (μτφ.), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991, πολιτική ιστορία*, ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2001, σελ. 217-227

εργατών στη διαχείριση των βιομηχανιών, ούτε προώθησαν την αναδιανομή του πλούτου. Όμως, είχαν καταφέρει την καθιέρωση του δόγματος της πολιτικής συναίνεσης και την συμπόρευση με τους Συντηρητικούς σε θέματα όπως η συμμαχία με τις ΗΠΑ, τον αντικομμουνισμό, την αποαποικιοποίηση και τις οικονομικές μεθόδους, κάτι το οποίο την δεκαετία 1930, φαινόταν αδιανόητο.

Με τη νίκη των Συντηρητικών το 1951, ξεκινάει μία περίοδος διακυβέρνησης της χώρας από τους Συντηρητικούς μέχρι το 1964. Στις εκλογές του 1951, κάνει την επανεμφάνισή του στο πολιτικό προσκήνιο για τελευταία φορά ο Ουίνστον Τσόρτσιλ, παρά την ηλικία των 76 ετών στην οποία βρίσκεται. Μετά και τον θάνατο του Ιωσήφ Στάλιν το 1953, ο Τσόρτσιλ αναλαμβάνει έναν ρόλο ειρηνοποιού μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Κατά την περίοδο της διακυβέρνησής του, μέχρι το 1955 όπου και αποσύρεται οριστικά, λόγω της μικρής πλειοψηφίας στο κοινοβούλιο, δεν ανέτρεψε πολλές μεταρρυθμίσεις των Εργατικών. Φυσικά όμως, τέθηκαν οι βάσεις της πολιτικής που θα ακολουθούσαν οι Συντηρητικοί της επόμενες δεκαετίες και με κύρια εκφράστριά τους την Μάργκαρετ Θάτσερ. Οι βασικότερες αλλαγές που έγιναν, αφορούσαν τις αποκρατικοποιήσεις των βιομηχανιών χάλυβα και σιδήρου, την κατάργηση του δελτίου αγορών, την προώθηση ιδιωτικών εταιριών για την κατασκευή κατοικιών, την ίδρυση της Ανεξάρτητης Τηλεοπτικής Αρχής με στόχο δημιουργία ανταγωνισμού απέναντι στο κρατικό BBC, ενώ στην εξωτερική πολιτική σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η εγκατάλειψη της στρατιωτικής βάσης στο Σουέζ της Αιγύπτου.

Το 1955, ο Τσόρτσιλ αποσύρεται από την πολιτική σκηνή και τον διαδέχεται ο Άντονι Ήντεν, ενώ διαδοχή υπάρχει και στο κόμμα των Εργατικών, όπου ηγέτης πλέον είναι ο Χιου Γκέιτσκελ. Η δεκαετία αυτή, χαρακτηρίστηκε από τα προβλήματα της εξωτερικής πολιτικής που αντιμετώπισε η Μεγάλη Βρετανία κυρίως κατά την αποχώρηση της από τις αποικίες της και στο πολιτικό σκηνικό που άφηνε σε κάθε περιοχή. Κι ενώ τα πρώτα χρόνια από τη νίκη των Συντηρητικών παρατηρήθηκε αύξηση των μισθών, πτώση στις τιμές των προϊόντων, αλλά και του πληθωρισμού, βελτίωση της εκπαίδευσης, της επιστημονικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας από το 1956 κι έπειτα, το κλίμα αυτό αντιστράφηκε.

Το 1956 η Μεγάλη Βρετανία εισέβαλε στην Αίγυπτο μαζί με τη Γαλλία και το Ισραήλ, κι αντιμετώπισε την διεθνή κατακραυγή, όχι μόνο από αντιπάλους όπως η ΕΣΣΔ, αλλά και από τους συμμάχους της, όπως οι ΗΠΑ, και μέλη της Κοινοπολιτείας. Ο Ήντεν, έπρεπε να αντιμετωπίσει την κατακραυγή και στο εσωτερικό της χώρας του, καθώς τον κατηγορούσαν ότι δρα συνεχώς με στήριξη από τις ΗΠΑ, καθιστώντας την Μεγάλη Βρετανία ένα υποβασταζόμενο κράτος. Στο πλαίσιο της πολιτικής αναταραχής, εκδηλώθηκε οικονομική κρίση το 1957 που οδήγησε τη Μεγάλη Βρετανία σε δανεισμό από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Ως αποτέλεσμα των

παραπάνω, ο Χάρολντ Μακμίλλαν, διαδέχθηκε τον Ήντεν και οδήγησε τους Συντηρητικούς σε νέα εκλογική νίκη το 1959.

Τα πρώτα δεκαπέντε χρόνια από τη λήξη του πολέμου, παρατηρούμε ότι ενώ γίνονται μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της χώρας για την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου, η μείωση της ανεργίας είναι μικρή και η φτώχεια συνεχίζει να είναι αισθητή. Στο εξωτερικό, η Μεγάλη Βρετανία προσπαθεί συνεχώς να ανακτήσει την χαμένη αίγλη της Αυτοκρατορίας, αλλά έχει χάσει πολλές από τις αποικίες της, ενώ έχει προβεί και σε βεβιασμένες πολιτικές που προκάλεσαν την κατακραυγή της, ενώ έχει αναπτύξει και μία σχέση εξάρτησης από τις ΗΠΑ.

Την περίοδο 1960 με 1964, με τον Μακμίλλαν ως πρωθυπουργό, η Μεγάλη Βρετανία συνέχισε στο ίδιο μοτίβο με τα προηγούμενα χρόνια. Έγιναν προσπάθειες για την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, με την κατασκευή νοσοκομείων και πανεπιστημίων, αλλά παρά την γενική άνοδο στην οικονομία, η φτώχεια συνεχίστηκε ενώ πραγματοποιήθηκαν πολλές απεργίες. Το όλο κλίμα της αγανάκτησης εκδηλώθηκε ως αντίδραση με μία “Νέα Αριστερα”, λογοτεχνικά κείμενα “οργισμένων νέων” όπως χαρακτηρίστηκαν και ταινίες.

Όπως ήταν αναμενόμενο, στις εκλογές του 1964, με επικεφαλής τον Χάρολντ Ουίλσον, οι Εργατικοί, δίνοντας υποσχέσεις για εκσυγχρονισμό και πρόοδο επικρατούν στις εκλογές, με μικρή πλειοψηφία.⁵

Στο εσωτερικό της χώρας, ενισχύθηκε η συναινετική πολιτική, προωθώντας θετικά μέτρα, όπως η κατάργηση των χρεώσεων στις ιατρικές συνταγές, την αύξηση των συντάξεων, των επιδομάτων ανεργίας, αλλά και την επέκταση των δικαιωμάτων που κατείχαν τα εργατικά σωματεία, η δημοτικότητα του Ουίλσον είχε αυξηθεί. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί και η ψήφιση ενός νομοσχεδίου για τις φυλετικές σχέσεις κι ενάντια στον ρατσισμό, σε μία στιγμή, που πολλοί μετανάστες από την Κοινοπολιτεία και τις πρώην αποικίες της Μεγάλης Βρετανίας, μετακινήθηκαν στη χώρα. Στην εξωτερική πολιτική, η συμμαχία με τις ΗΠΑ, ενισχύθηκε, ενώ τα αποικιακά προβλήματα εντάθηκαν με την μονομερή ανεξαρτητοποίηση της Νότιας Ροδεσίας. Τα αρνητικά τα οποία καταλογίστηκαν στους Εργατικούς, ήταν η επέκταση του πυρηνικού οπλοστασίου και η διατήρηση στρατιωτικής δύναμης στην Άπω Ανατολή.

Το 1966 λόγω της μικρής πλειοψηφίας στη βουλή και με το Εργατικό κόμμα διχασμένο, πραγματοποιούνται εκλογές, τις οποίες κερδίζουν και πάλι, με ισχυρή πλειοψηφία αυτή τη φορά. Μετά τις εκλογές, πραγματοποίησαν την κρατικοποίηση της βιομηχανίας χάλυβα, την αναμόρφωση του δημοσίου τομέα, σημαντική υπήρξε η νομιμοποίηση των εκτρώσεων και των ομοφυλοφίλων, ενώ υπήρξε μεγάλη διαμάχη για την διατήρηση ή όχι της Βουλής των Λόρδων. Το 1966 είναι

5 Young, John W., Δεμερτζίδης, Γιώργος (μτρφ.), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991, πολιτική ιστορία*, ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2001, σελ. 228-237

ακόμη σημαντικό, γιατί πραγματοποιήθηκε μία από τις μεγαλύτερες χρονικά απεργίες από τους ναυτικούς, από τον Μάιο έως τον Ιούνιο με αιτήματα υψηλότερες αποδοχές. Παρά τη διάρκεια των απεργιών, η κυβέρνηση δεν ικανοποίησε τα αιτήματά τους.

Το 1968, που αποτέλεσε έτος σταθμό στην Ευρώπη όσον αφορά φοιτητικές διαδηλώσεις, στη Μεγάλη Βρετανία αντιμετωπίστηκε με περισσότερη μετριοπάθεια το γεγονός αυτό. Παρόλα αυτά σημειώθηκαν καταλήψεις πανεπιστημιακών κτιρίων, διαδηλώσεις ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ, ακόμη κι ένα τρομοκρατικό χτύπημα της οργάνωσης “Οργισμένη Ταξιαρχία”. Τα προβλήματα ήταν έντονα, καθώς υπήρχε μεγάλη δυσαρέσκεια λόγω του χαμηλού ρυθμού ανάπτυξης σε σχέση με τις χώρες ανταγωνιστές. Ενώ η δεκαετία κλείνει με περισσότερες απεργιακές κινητοποιήσεις το 1969, χωρίς ωστόσο κάποια λύση στα ζητήματα των απεργών. Με αποτέλεσμα την εκλογική διαδικασία του 1970.

Το 1970, ήταν χρονιά ορόσημο για το κόμμα των συντηρητικών, καθώς παρουσίασε ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα για την διακυβέρνηση της χώρας. Το πρόγραμμα αυτό περιελάμβανε, μείωση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, μέσω αποκρατικοποιήσεων, περιορισμό της κρατικής πρόνοιας και την μείωση φόρων. Οι Συντηρητικοί κερδίζουν τις εκλογές του 1970, και εφαρμόζουν μία σειρά μεταρρυθμίσεων στην τοπική αυτοδιοίκηση, στο σύστημα υγείας και την εκπαίδευση, όπου υπουργός βρίσκεται η Μάργκαρετ Θάτσερ. Με την πείρα από τις απεργίες των προηγούμενων ετών, η κυβέρνηση προωθεί ένα νομοσχέδιο για τις εργασιακές σχέσεις το οποίο έχει ως στόχο να ελεγχούν οι απεργίες. Αυτό ήταν κάτι το οποίο οδήγησε σε διαδηλώσεις και στην διάλυση των σχέσεων της κυβέρνησης με τα συνδικάτα. Ως αποτέλεσμα, τη χρονιά 1972, ξεσπούν μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις των Ανθρακωρύχων, με αιτήματα για την αύξηση των αποδοχών, τις βελτίωση των υπηρεσιών υγείας και την αντιμετώπιση της ανεργίας. Το επόμενο έτος, το 1973, οι εργαζόμενοι στην ηλεκτρική ενέργεια προχωρούν σε απεργιακές κινητοποιήσεις συμπαράστασης προς τους ανθρακωρύχους, ενώ την ίδια χρονιά η χώρα εντάσσεται στην ΕΟΚ. Υπό το βάρος των απεργιών, οι Εργατικοί κερδίζουν τις εκλογές του 1974 και τερματίζονται οι απεργίες.

Μετά τη νίκη τους, οι Εργατικοί πραγματοποίησαν και πάλι μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, νομοθέτησαν για την ισότητα των γυναικών στην εργασία και προχώρησαν σε κρατικοποιήσεις, αλλά και σε δημοψήφισμα σχετικά με την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ. Η δεκαετία όμως 1970, σηματοδεύτηκε από την οικονομική και πετρελαϊκή κρίση μετά τον πόλεμο μεταξύ Αραβικών κρατών και Ισραήλ το 1973. Η οικονομική κρίση επηρέασε τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία οδηγήθηκε για ακόμη μία φορά στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, το οποίο επέβαλε στη χώρα μία σειρά από μέτρα περικοπής δημόσιων δαπανών, με αποτέλεσμα την δυσαρέσκεια της εργατικής τάξης. Το 1979 κι ενώ η Μάργκαρετ Θάτσερ έχει αναδειχθεί σε ηγέτη

του Συντηρητικού κόμματος, εν μέσω απεργιών στις οδικές μεταφορές, σε δημόσιες υπηρεσίες, αλλά και βίαιων επεισοδίων κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων, καταθέτει πρόταση μομφής της κυβέρνησης και επικρατεί στις επικείμενες εκλογές.⁶

Το 1979, ξεκινάει μία μακρά περίοδος, η οποία ολοκληρώνεται το 1991, όπου στην κυβέρνηση βρίσκεται η Μάργκαρετ Θάτσερ, εφαρμόζοντας το ριζοσπαστικό πρόγραμμα των Συντηρητικών.

Το πρόγραμμα που εφάρμοσε από τα πρώτα κιόλας χρόνια η κυβέρνηση, περιελάμβανε αρχικά τη μείωση της δύναμης των συνδικάτων, καθώς τα προηγούμενα χρόνια είχαν κάνει αισθητή τη δύναμη τους μέσω των κινητοποιήσεων, μειώσεις στις κρατικές δαπάνες και τους φόρους και αλλαγή νοοτροπίας όσον αφορά στην πλήρη απασχόληση, παρόλη την αύξηση της ανεργίας κι ενθαρύνθηκε η ιδιωτική πρωτοβουλία. Ακόμη, σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια όπου είχε καλλιεργηθεί η συναινετική πολιτική, πλέον κυριαρχούσε η αποφασιστική πολιτική όπως ονομάστηκε. Η αστυνομία ενισχύθηκε ώστε να μπορεί να επιβάλλει “νόμο και τάξη” όποτε αυτό κρινόταν απαραίτητο. Όλα τα παραπάνω οδήγησαν όπως ήταν φυσικό σε υψηλή ανεργία, την οικονομία σε ύφεση και κοινωνικές ταραχές, όμως η εθνική αυτοπεποίθηση εξυψώθηκε, μετά την επιτυχή ανακατάληψη των Νήσων Φώκλαντ το 1982.

Από το 1985 κι έπειτα, η ριζοσπαστική πολιτική, συνεχίστηκε με μεγαλύτερες μειώσεις κρατικών δαπανών, μείωση των έργων υποδομής, ενώ στην προσπάθεια εξοικονόμησης χρημάτων, καταργήθηκε μία ολόκληρη βαθμιά στην τοπική αυτοδιοίκηση. Το 1987, με την τρίτη εκλογική νίκη της Θάτσερ, ψηφίστηκε νομοσχέδιο που αφορούσε τις απεργίες, και την διαδικασία της ψηφοφορίας των εργατών για την απεργία η οποία θα ήταν πλέον μυστική. Συνεχίστηκαν για ακόμη μία φορά, οι ιδιωτικοποιήσεις βιομηχανιών, αλλά και κρατικών ιδιοκτησιών και καθιερώθηκαν τα σπουδαστικά δάνεια. Γενικότερα επικρατούσε η ευημερία της οικονομίας αγοράς, παρά η ευημερία του πληθυσμού.

Στις αρχές του 1990, κι ενώ η δημοτικότητα της Θάτσερ, αλλά και η οικονομία βρισκόντουσαν σε ύφεση, η Θάτσερ εξαναγκάστηκε να προβεί σε εσωκομματικές εκλογές για διαδοχή κι εν τέλει σε παραίτηση.⁷

1.2 Η ροκ μουσική σκηνή σε μετασχηματισμούς στον μεταπολεμικό κόσμο

6 Young, John W., Δεμερτζίδης, Γιώργος (μτφ.), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991, πολιτική ιστορία*, ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2001, σελ. 238-248

7 Young, John W., Δεμερτζίδης, Γιώργος (μτφ.), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991, πολιτική ιστορία*, ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2001, σελ. 249-265

Η μεταπολεμική γενιά, είχε περισσότερες ευκαιρίες στην εκπαίδευση από την προηγούμενη αλλά και την ολοένα και μεγαλύτερη ευχέρεια στην ενασχόληση με τις τέχνες και κυρίως την μουσική, την οποία εξετάζουμε, καθώς είχαν ευκολότερη πρόσβαση στην εκπαίδευση. Ακόμη, καθώς η τεχνολογία βρισκόταν σε εξέλιξη, νέες τεχνικές ηχογράφησης έδωσαν την δυνατότητα για άνθιση της μουσικής βιομηχανίας. Οι νέες αυτές δυνατότητες στη νέα γενιά, της έδωσαν το βήμα που αναζητούσε, ώστε να εκφράσει μέσω της μουσικής την αντίδραση της, στα κοινωνικά και πολιτικά θέματα της Αγγλίας με τα οποία βρισκόταν σε αντίθεση.⁸ Από τα μέσα του 1950, αλλά κυρίως από τη δεκαετία 1960 κι μέχρι τα μέσα της δεκαετίας 1970, πραγματοποιήθηκε μία έκρηξη μουσικής δημιουργίας στη Μεγάλη Βρετανία. Αναφέρονται ενδεικτικά κάποια από τα συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν κι επηρέασαν την πορεία της ροκ σκηνής στην Μεγάλη Βρετανία, μέσω της καινοτομίας ήχου, εμφάνισης κι επιρροής τους μέσα στην κοινωνία. Κάποια από αυτά είναι, οι Beatles, οι Rolling Stones, οι Led Zeppelin, ο Eric Clapton, οι The Kinks, οι Deep Purple, The Who, The Animals, οι Black Sabbath, οι Genesis, οι Jethro Tull στο πλευρό των οποίων έκαναν εμφανίσεις και οι Pink Floyd, οι Motörhead, οι Judas Priest και οι Sex Pistols με τους Ramones και The Clash.

Όλα τα παραπάνω δεν αποτελούν αμιγώς ροκ συγκροτήματα, αλλά και progressive, μέχρι και punk rock όπως οι Sex Pistols. Έχουν όμως ως κοινή αφετηρία την αναδυόμενη ροκ μουσική σκηνή της δεκαετίας 1950, ως εξέλιξη του rhythm 'n blues, κάτι το οποίο παρόμοια συνέβη και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού στις Η.Π.Α, και μέσω συνεχόμενων ζυμώσεων, εξελίχθηκαν σε rock, psychedelic rock, το οποίο υπήρξε σημαντικός ενδιάμεσος κρίκος, εξελίχθηκαν σε progressive rock, punk rock, το heavy metal κι άλλα στυλ αργότερα. Πολύ σημαντικό στοιχείο στην πορεία της ταχύτερης εξέλιξης από το rock blues έως το punk rock μέσα σε μόλις εικοσιπέντε χρόνια, αλλά και της θερμής αναγνώρισης που τύγχανε όχι μόνο από το κοινό της Μεγάλης Βρετανίας, αλλά και το υπόλοιπο ευρωπαϊκό, αλλά κυρίως το αμερικάνικο κοινό, αποτελεί η κοινωνία της Μεγάλης Βρετανίας και κυρίως το κέντρο της, η Αγγλία.

Αρχικά, η προέλευση του blues rock στην Αγγλία είχε ως προέλευση την πόλη ως αστικό κέντρο, σε αντίθεση τον άλλο μεγάλο πόλο ανάπτυξης του blues rock, τις Η.Π.Α. όπου η προέλευσή του βρίσκεται στην ύπαιθρο. Το μεταπολεμικό Λονδίνο, προσπαθώντας να αναγεννηθεί μετά τους βομβαρδισμούς του πολέμου, συγκεντρώνει πληθυσμούς από τις αγροτικές περιοχές και καταλήγει και πάλι να γίνει βιομηχανική πόλη. Έτσι, στα επόμενα χρόνια στο Λονδίνο, αλλά και τις υπόλοιπες βιομηχανικές πόλεις της Αγγλίας, βρίσκονται μεγάλα ποσοστά νέων σε συνθήκες φτώχειας, αλλά και εγκληματικότητας. Η blues rock, ξεπήδησε μέσα από γειτονιές συμμοριών, οι

⁸ Faulk, Barry J., British Rock Modernism, 1967-1977 The Story of Music Hall in Rock, Ashgate Pub Co, 2010, σελ. 129

οποίες έδωσαν πολλές φορές και τις ονομασίες τους σε συγκροτήματα. Αυτό οδήγησε τα συγκροτήματα στην έκφραση της συνολικής απογοήτευσης που επικρατούσε κάτι το οποίο λειτούργησε αμφίδρομα ως προς την αποδοχή του rock γενικότερα από τον κόσμο. Σε μεγάλο βαθμό η μουσική στην Αγγλία εκείνη την περίοδο ήταν εμπνευσμένη από τις κοινωνικές συνθήκες και το μετέφραζε σε καλλιτεχνική δημιουργία. Με τις κοινωνικές συνθήκες για την πλειοψηφία να παραμένουν κατά βάση ίδιες, αλλά την τεχνολογία να εξελίσσεται και να παίζει βασικό ρόλο στην εξέλιξη του rock, τις ψυχοτρόπες ουσίες να αποκτούν συνεχώς μεγαλύτερο κοινό στους κόλπους των μουσικών, τα μουσικά δίκτυα να εμπλουτίζονται και να διευρύνονται, η εξέλιξη είναι συνεχής τις επόμενες δεκαετίες.⁹

1.3 Το psychedelic και progressive rock

Οι Pink Floyd, όντας ένα συγκρότημα που ξεκίνησε με ψυχεδελικό ήχο στις πρώτες του εμφανίσεις με rock 'n blues καταβολές, συνεχώς εξέλιξε τον ήχο του, ώστε να φτάσει στο σημείο να αποτελεί ένα καταξιωμένο progressive rock συγκρότημα, χωρίς να έχει εγκαταλείψει τα στοιχεία εκείνα του ψυχεδελικού ήχου που το έκαναν γνωστό στο ευρύ κοινό, για αυτό και συνήθως συγκαταλέγεται στους εκπροσώπους και των δύο αυτών ρευμάτων. Παρακάτω παρουσιάζεται μία σύντομη περιγραφή, αυτών των δύο μουσικών ρευμάτων, που αποτέλεσαν πυλώνες εξέλιξης της rock μουσικής σκηνης παγκοσμίως.

1.3.1 Psychedelic rock¹⁰

Στις αρχές της δεκαετίας 1960, δημιουργήθηκε στη Δυτική Ακτή των ΗΠΑ, ένα νέο είδος μουσικής, προερχόμενο από folk μουσικούς, αλλά και μουσικούς της jazz και blues σκηνης της πόλης. Αρχικά, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της μουσικής ήταν η χρήση ναρκωτικών ουσιών από τους μουσικούς, κάτι το οποίο χαρακτήρισε ολόκληρο το είδος., αλλά και η εξερεύνηση των μουσικών οριζόντων πάνω σε διαφορετικές κουλτούρες. Οι μουσικοί της jazz και της blues, ήταν ήδη εξοικειωμένοι με την χρήση κάνναβης, αλλά και ηρωίνης,¹¹ οι οποίοι ήταν αυτοί που μέσω μουσικών πειραματισμών, οδηγήθηκαν στο psychedelic rock. Οι ναρκωτικές ουσίες που κυριάρχησαν στους μουσικούς, ήταν το LSD και τα παραισθησιογόνα μανιτάρια. Τις επιδράσεις αυτών των ουσιών, ήταν που προσπάθησαν να αναδημιουργήσουν μέσω της μουσικής τους.

9 Scaruffi, Piero, A History of Rock Music 1951-2000, iUniverse, United States of America 2003, σελ. 22

10 *Encyclopædia Britannica Online*, <https://www.britannica.com/art/psychedelic-rock>

11 Worth, Richard, *Illegal Drugs: Condone Or Incarcerate*, Marshall Cavendish, New York 2009 σελ. 30

Η επίτευξη αυτού του σκοπού πραγματοποιήθηκε με την χρήση διαφόρων εφφέ, όπως το phasing, delay πάνω σε loops συνήθως, fade in και fade out, ηλεκτρική παραμόρφωση στις κιθάρες, ενώ αργότερα άρχισαν να προστίθενται και beats μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών. Οργανολογικά, έχουμε τα ίδια όργανα με την rock σκηνή, με τη διαφορά την χρήση οργάνων όπως το σιτάρ, η τάμπλα, πνευστά όπως το φλάουτο και το σαξόφωνο, ενώ το όργανο το οποίο κυριάρχησε ολοκληρωτικά ήταν το synthesizer. Τα βασικά θεματολογικά στοιχεία που κυριαρχούσαν στην μουσική φόρμα, ήταν από την folk, jazz μουσική, αλλά και με πολλά ανατολίτικα στοιχεία από την αραβική και ινδική μουσική. Ακόμη, οι μεγάλοι χρονικά αυτοσχεδιασμοί, ήταν χαρακτηριστικό στοιχείο. Κύριοι εκπρόσωποι στις ΗΠΑ υπήρξαν οι Doors, οι Jefferson Airplane και οι Charlatans.

Το psychedelic rock, διαδόθηκε γρήγορα και στην Ευρώπη, αλλά εκπροσωπήθηκε κυρίως στην Αγγλία. Εκεί, μεγάλα ονόματα της εποχής εισήγαγαν στοιχεία του, στα άλμπουμ τους, όπως οι Beatles στα Revolver (1966), Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band (1967), και Magical Mystery Tour (1967) και οι Rolling Stones, στο Their Satanic Majesties Request (1967). Μεγάλη όμως εκπροσώπηση είχε από τους Pink Floyd περισσότερο στα πρώτα άλμπουμ όπου ο Syd Barrett καθοδηγούσε το συγκρότημα με τις συνθέσεις του.

Τέλος, σημαντικό αντίκτυπο είχε στο όλο μουσικό ρεύμα, η κατηγοριοποίηση ως παράνομο του LSD το 1966 σε ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία, ενώ η χρήση μουσικών στοιχείων από ποπ μουσικούς είχε ως αποτέλεσμα να αποκτήσει μεγάλη εμπορική αποδοχή, κάτι που οδήγησε τους μουσικούς και τα συγκροτήματα να αλλάξουν πολλά χαρακτηριστικά και το psychedelic rock άρχισε να εξελίσσεται σε διαφορετικά παρακλάδια και τα μουσικά στοιχεία του πλέον να εντοπίζονται στο progressive rock, το punk, την ραπ και το trip hop, με στοιχεία του παρόλα αυτά να παραμένουν εμφανή σε συγκροτήματα για αρκετές δεκαετίες.¹²

1.3.2 Progressive rock¹³¹⁴

Το progressive rock, όπως είναι και η ονομασία του, αποτελεί μία κίνηση προόδου κι εξέλιξης στο χώρο της ροκ μουσικής. Σαν μουσικό ρεύμα, εντοπίζεται στα μέσα της δεκαετίας 1960, στην Αγγλία με βασικές επιρροές την κλασική μουσική αλλά και τις τοπικές μουσικές παραδόσεις και τις ΗΠΑ με βασικό υπόβαθρο την μπλουζ, αν και στην Αγγλία ήταν όπου τα συγκροτήματα γνώρισαν τεράστια αποδοχή και αναγνώριση. Οι ρίζες αυτού του νέου ρεύματος,

12 Shepherd, John, Continuum Encyclopedia of Popular Music of the World, Performance and Production, London 2003, σελ. 127, 164, 290

13 Hegarty, Paul, Halliwell, Martin, Beyond and Before Progressive Rock Since the 1960's, Continuum Intl Pub Group, New York 2011, σελ. 16-40

14 Macan, Edward, Rocking the Classics: English Progressive Rock and the Counterculture, Oxford 1997, σελ. 30-40

εντοπίζονται στην τζαζ μουσική, την κλασική και την μπλουζ, ενώ επήλθε σαν εξέλιξη μέσα από το psychedelic rock και διαμόρφωσε τα δικά του χαρακτηριστικά στοιχεία.

Τα βασικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τους μουσικούς του progressive rock, είναι ότι προέρχονταν από την μεσαία τάξη και στην πλειοψηφία τους είχαν σπουδές και προχωρημένες γνώσεις πάνω στη μουσική. Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της μουσικής, οι στίχοι αποκτούν ποιητικό περιεχόμενο και ύφος, ενώ η μουσική τεχνολογία που βρίσκεται σε ανάπτυξη προσφέρει τα μέσα για τη δημιουργία νέων ήχων κι εφφέ. Τα όργανα αποκτούν νέους ρόλους από ότι είχαν μέχρι εκείνη την στιγμή. Πιο συγκεκριμένα, τα τύμπανα αποκτούν θα μπορούσαμε να πούμε την ιδιότητα του μετρονόμου, παίζουν επαναλαμβανόμενα το ίδιο μοτίβο σε σταθερό tempo δίνοντας σταθερή βάση στις ηλεκτρικές κιθάρες και τα πλήκτρα. Το ηλεκτρικό μπάσο, σε αντίθεση με την μέχρι τότε νοοτροπία, της αρμονικής και ρυθμικής συνοδείας, παρατηρούμε να παίζει μελωδικές γραμμές. Παράδειγμα αυτής της εξέλιξης αποτελεί ο Roger Waters, όπου σε πολλά τραγούδια παρατηρούμε να παίζει μελωδικές γραμμές. Η ηλεκτρική κιθάρα, εκτός το ρυθμικό και συνοδευτικό ρόλο, αποκτά έντονο πρωταγωνιστικό, με αυτοσχεδιασμούς και μουσικά θέματα σε μεγάλη διάρκεια. Το όργανο όμως που καθόρισε την μουσική κατά κύριο λόγο είναι τα πλήκτρα. Και ειδικότερα τρία συγκεκριμένα όργανα. Το Hammond, το Mellotron και το Moog synthesizer. Τα πλήκτρα, ενώ μέχρι τώρα υπήρχαν στα ροκ συγκροτήματα, είχαν περιορισμένο ρόλο. Πλέον, περνούν σε πρώτο πλάνο σε ανάλογη θέση με την ηλεκτρική κιθάρα παίζοντας νότες μεγάλες σε διάρκεια και μελωδικά θέματα, όπως ανάλογα είχε συμβεί και στο psychedelic rock. Οι τραγουδιστές, συνήθως ήταν τενόροι και κατά την διάρκεια του τραγουδιού χρησιμοποιούσαν εκτεταμένα τεχνικές όπως το βιμπράτο. Βασικό στοιχείο που κάνει το συγκεκριμένο στυλ να ξεχωρίζει, είναι η χρήση συμφωνικής ορχήστρας σε πολλές ηχογραφήσεις με σκοπό να δοθεί έμφαση στο επικό ύφος της μουσικής και των στίχων, αλλά και η χρήση ξύλινων πνευστών, όπως για παράδειγμα το σαξόφωνο στο άλμπουμ *The Dark Side Of The Moon* των Pink Floyd, ή το φλάουτο ως βασικό όργανο στους Jethro Tull. Θεματολογικά, κάνουν την εμφάνιση τους τα πρώτα “concept albums” με κύριο εκφραστή τους Pink Floyd.¹⁵

Η κορύφωση της ανάπτυξης του progressive rock έφτασε περίπου στα μέσα της δεκαετίας 1970 κι επηρεάστηκε από δύο γεγονότα. Αρχικά την ίδια περίοδο έκανε την εμφάνισή της η Punk rock, αλλά και λόγω της οικονομικής κρίσης, πολλές δισκογραφικές εταιρίες είτε έκλεισαν είτε συγχωνεύτηκαν. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, η ελευθερία που πρόσφεραν οι δισκογραφικές σε καλλιτέχνες ως προς τον πειραματισμό πλέον να αρχίσει να ελαχιστοποιείται και να επιζητούν επιστροφή στις πιο απλές μουσικές φόρμες και παραγωγές. Παρότι τα περισσότερα συγκροτήματα

15 Hegarty, Paul, Halliwell, Martin, *Beyond and Before Progressive Rock Since the 1960's*, Continuum Intl Pub Group, New York 2011, σελ. 65-66

του progressive rock, είτε διαλύθηκαν, είτε άλλαξαν την μουσική τους, πολλά συγκροτήματα όπως οι Genesis, οι Jethro Tull και οι Pink Floyd, κράτησαν σταθερό του μουσικό τους ύφος, διατηρώντας παρόλα αυτά σταθερή την επιτυχία τους.

1.4 Το συγκρότημα Pink Floyd

Η ιστορία του συγκροτήματος Pink Floyd ξεκινάει τη χρονιά 1963 όπου ο Roger Waters μαζί με τον Nick Mason σπούδαζαν αρχιτεκτονική στην πολυτεχνική σχολή του Λονδίνου. Εκεί ξεκίνησαν ένα μουσικό σχήμα μαζί με τους Keith Noble, Clive Metcalfe και την αδερφή του Noble την Sheilagh. Αργότερα την ίδια χρονιά εντάχθηκε ο pianίστας Richard Wright στο σχήμα το οποίο πήρε το τελικό του όνομα, Sigma 6. Η μουσική που παίζανε ήταν κυρίως ροκ και μπλουζ.¹⁶ Την περίοδο που οι Keith Noble και Clive Metcalfe αποχώρησαν από τους Sigma 6 για να δημιουργήσουν το δικό τους σχήμα, οι υπόλοιποι γνωρίζουν τον Syd Barret ο οποίος έχει έρθει στο Λονδίνο για να σπουδάσει στην σχολή Καλών Τεχνών με υποτροφία, ο Syd ήταν συμμαθητής του Waters, αλλά και συμφοιτητής του David Gilmour για ένα διάστημα το 1962. Τότε ο Syd γίνεται ο βασικός κιθαρίστας του σχήματος και ο Roger Waters από κιθαρίστας, μια θέση στην οποία δεν ήταν ποτέ αρκετά καλός, γίνεται μπασίστας.¹⁷

Το συγκρότημα το 1965 αφότου έχει μετονομαστεί αρκετές φορές (T-Set, Screaming Abdabs και Abdabs) παίρνει το τελικό του όνομα και πλέον λέγεται Pink Floyd, μία έμπνευση του Syd Barrett από τα ονόματα δύο μπλουζ αμερικανών μουσικών, του Pink Anderson και Floyd Council. Η μουσική πορεία ξεκινάει σε μικρά μπαρ παίζοντας κυρίως μπλουζ, αλλά εμπλουτίζοντάς τα με πειραματισμούς στον ήχο και αυτοσχεδιαστικά μέρη. Δίνοντας έτσι τα πρώτα στοιχεία για την συνέχεια κι εξέλιξη στην μουσική και το παίξιμό τους.¹⁸

Η ιστορία των Pink Floyd θα μπορούσαμε να πούμε ότι χωρίζεται σε τέσσερις χρονικές περιόδους, όπου τα γεγονότα και η δισκογραφία αυτών, σημάδεψαν το συγκρότημα. Η πρώτη ξεκινάει απ' την συνάντηση των Waters-Mason το 1963 και καταλήγει στο συμβόλαιο με την EMI, το οποίο ήρθε σαν φυσική συνέχεια, όταν από τα live σε μικρά μπαρ άρχισαν ν' αποκτούν σταθερό κοινό. Κομβικό σημείο στην πορεία τους, αποτέλεσαν οι ζωντανές εμφανίσεις το φημισμένο UFO club. Πριν από τον πρώτο τους δίσκο οι Pink Floyd κυκλοφόρησαν στις αρχές του 1967 δύο single το Arlond Layne και το See Emily Play, γραμμένα και τα δύο απ' τον Syd Barret. Τον Αύγουστο

16 Blake, Mark, Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 38-44

17 Παναγιωτόπουλος, Στάθης, Pink Floyd, Οργανισμός βιβλίου Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 1983, σελ 13-20

18 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 33-37

του 1967, ήρθε το πρώτο άλμπουμ το “The piper at the gates of dawn”, το οποίο αποτελεί έναν αντιπροσωπευτικό δίσκο της psychedelic rock σκηνής¹⁹, αλλά ταυτόχρονα ο Syd Barrett έχει αρχίσει να χάνει το έλεγχο όσον αφορά την χρήση LSD.²⁰

Η δεύτερη περίοδος για το συγκρότημα ξεκινάει στα τέλη του 1967 με την είσοδο στο σχήμα του David Gilmour σαν βασικός κιθαρίστας, κάτι το οποίο συνέβη μετά από αρκετά περιστατικά όπου κατά τη διάρκεια συναυλιών ο Barrett έχανε τον έλεγχο κι απλά στεκόταν πάνω στην σκηνή χωρίς να κάνει το οτιδήποτε.²¹ Πλέον, όπως έχουν δηλώσει ο Mason και ο Waters, αποτελούσε βάρος για το σχήμα κι ενώ ήταν φίλοι, υπήρχαν στιγμές που απλά ήθελαν να τον πνίξουν.²²

Ο Gilmour και ο Barrett γνωριζόντουσαν ήδη απ’ τις άρχες του 1960 καθώς σπουδάζανε μαζί για ένα διάστημα στο Cambridge Tech. Η αρχική ιδέα ήταν ο Gilmour να καλύπτει τον εκκεντρικό χαρακτήρα του Syd, αλλά πλέον η συνεργασία μαζί του γινόταν αδύνατη. Συνεχώς άλλαζε την μουσική στα κομμάτια που έγραφε, κάνοντας ακόμη και αλλαγές επάνω στην σκηνή, με αποτέλεσμα οι υπόλοιποι να μην μπορούν ν’ ακολουθήσουν.²³

Στις αρχές του 1968 και μετά από αρκετές συζητήσεις με τον μάνατζερ του σχήματος και τους υπεύθυνους για τις δημόσιες σχέσεις, ο Syd Barrett αποφασίζει ν’ αποσυρθεί, έχοντας αφήσει παρακαταθήκη την συγγραφή αρκετών τραγουδιών, οχτώ απ’ αυτά στον πρώτο δίσκο, αλλά και όλες τις καινοτόμες ιδέες που αφορούσαν τον ψυχεδελικό ήχο, αλλά και τον τρόπο που έπαιζαν στις ζωντανές εμφανίσεις τους.²⁴

Πλέον την σύνθεση του σχήματος αποτελούν ο Roger Waters στο μπάσο και τα φωνητικά, ο David Gilmour στην ηλεκτρική κιθάρα και τα φωνητικά, ο Nick Mason στα τύμπανα και ο Richard Wright στα πλήκτρα. Η δεκαετία που ακολουθεί, είναι συνυφασμένη με τον ψυχεδελικό ήχο και τις επιρροές του Syd Barrett.

Μέσα στα επόμενα χρόνια ο Roger Waters αρχίζει να αποκτά ενεργό και ηγετικό ρόλο μέσα στο συγκρότημα, με την σύνθεση μουσικής και στίχων. Τα άλμπουμ που ηχογράφησαν και κυκλοφόρησαν μέσα σ’ αυτήν την δεκαετία ήταν τα περισσότερο εμπορικά όλης της διαδρομής του συγκροτήματος. Απ’ το δεύτερο κιόλας άλμπουμ το “*A Saucerful of Secrets*”, η δημοτικότητα των Pink Floyd εκτοξεύτηκε. Σ’ αυτό συνέβαλε η συνεργασία με τους Jethro Tull, η μουσική που έγραψαν για την ταινία του Barber Schroeder More, αλλά και η περιοδεία στην Αμερική κοντά στους Soft Machine και The Who, η οποία άρχισε να τους δίνει την διεθνή αναγνώριση.

19 Povey, Glen, *The Complete Pink Floyd: The Ultimate Reference*, Sterling, Great Britain 2016, σελ. 65

20 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 44-48

21 Mason, Nick, *Inside Out A Personal History of Pink Floyd*, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ.95

22 Povey, Glenn, *Echoes: The Complete History of Pink Floyd*, Mind Head Publishing, Great Britain 2007, σελ. 43

23 Schaffner, Nicholas, *Saucerful of secrets: The Pink Floyd odyssey*, Harmony books, New York 1991, σελ 107

24 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 90-113

Τα επόμενα τρία άλμπουμ, κινούνται στο ίδιο επίπεδο μουσικά κι εμπορικά. Το 1969 το *Ummagumma* το οποίο πρόκειται για έναν διπλό δίσκο, όπου στον πρώτο υπάρχουν ζωντανές ηχογραφήσεις και στον δεύτερο τέσσερα τραγούδια, το καθένα γραμμένο από ένα μέλος των Pink Floyd. Την ίδια χρονιά η μουσική επένδυση που συνθέτουν για τις προσσεληνώσεις είναι καθοριστικής σημασίας, καθώς γίνεται εκτεταμένη χρήση της τεχνολογίας για τη δημιουργία ήχων κι έτσι οι Pink Floyd αρχίζουν να καθιερώνονται στα σχήματα που κάνουν χρήση ηλεκτρονικών ήχων κι εφέ.²⁵

Το 1970 το *Atom Heart Mother* είναι το πρώτο τους άλμπουμ το οποίο γίνεται Νο1 στην Αγγλία και περιέχει την μουσική που έγραψαν για την ταινία *Zabriskie point*. Το 1971 το *Meddle* δημιουργήθηκε κυρίως λόγω του συμβολαίου που είχαν οι Pink Floyd με την δισκογραφική τους, κι ενώ δεν υπήρχε έτοιμο υλικό ή ιδέες, βασίστηκαν στους πειραματισμούς. Στο άλμπουμ περιλαμβάνεται το τραγούδι *Echoes* το οποίο αργότερα κινηματογραφήθηκε βίντεο στα ερείπια της Πομπηίας, σε μια συναυλία δίχως θεατές, παρά μόνο οι τεχνικοί κινηματογράφησης και οι μηχανικοί ήχου. Το *Meddle* ακόμη, αποτελεί το τελευταίο άλμπουμ στο οποίο δεν υπάρχει μία κεντρική ιδέα, ή αλλιώς *concept album*.²⁶

Τα επόμενα τρία άλμπουμ πέρα απ' ότι αποτελούν μεγάλες εμπορικές επιτυχίες, αρχίζοντας απ' το *The Dark side of the moon* το οποίο είναι η μεγαλύτερη επιτυχία του συγκροτήματος, αποτελούν θεματικά άλμπουμ. Πραγματεύονται δηλαδή μία κεντρική ιδέα η οποία αναπτύσσεται κι εξελίσσεται κατά τη διάρκεια των τραγουδιών. Το *The dark side of the moon* που ηχογραφήθηκε κατά τη διάρκεια εννέα μηνών στα *Abbey Studios* το 1973, αποτελεί κορυφαίο δείγμα μουσικής καινοτομίας των Pink Floyd, από την ηχογράφηση μέχρι τη μίξη και το *mastering*. Επίσης, οι στίχοι αποτελούν αποκλειστική δουλειά του Roger Waters, δείχνοντας για άλλη μια φορά αναλάμβανε ηγετικό ρόλο, αλλά λειτουργούσε κι ως προμήνυμα για την συνέχεια του συγκροτήματος.²⁷

Η περίοδος μετά από το “*The Dark side of the moon*”, βρίσκει τους Pink Floyd εξουθενωμένους, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Richard Wright, και χωρίς υλικό για νέο άλμπουμ. Κάθε μέλος, εκτός του Waters ο οποίος στεκόταν επικριτικός απέναντι στους άλλους τρεις, ασχολιόταν με προσωπικές υποθέσεις.²⁸

Το *Wish you were here* το οποίο κυκλοφόρησε το 1975, είναι αφιερωμένο στο πρώην μέλος του συγκροτήματος, τον Syd Barrett. Γραμμένο εξ' ολοκλήρου απ' τον Waters, ο οποίος πλέον ξεκάθαρα έχει αναλάβει τα ηνία του συγκροτήματος. Στο άλμπουμ γίνεται ξεκάθαρα ότι ο Waters

25 Mason, Nick, *Inside Out A Personal History of Pink Floyd*, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 127–131.

26 Schaffner, Nicholas, *Saucerful of secrets: The Pink Floyd odyssey*, Harmony books, New York 1991, σελ. 155

27 Reisch, George, *Pink Floyd and Philosophy: Careful with that Axiom Eugene!*, Open Court Publishing Company, Illinois, 2008 σελ. 86

28 Schaffner, Nicholas, *Saucerful of secrets: The Pink Floyd odyssey*, Harmony books, New York 1991, σελ. 184–185

αναπολεί τον Barrett και τις στιγμές που ήταν στην μπάντα. Κατά τη διάρκεια μάλιστα των ηχογραφήσεων, επισκέφτηκε το στούντιο ο ίδιος ο Barrett και συνομίλησε με τους υπόλοιπους.²⁹

Το 1976, ηχογραφείται και κυκλοφορεί το δέκατο άλμπουμ του συγκροτήματος, στο οποίο οι σχέσεις των μελών βρίσκονται υπό κρίση. Το “Animals” είναι εμπνευσμένο από το βιβλίο του George Orwell “Η φάρμα των ζώων” κι αποτελεί ακόμη ένα concept album.³⁰ Στο άλμπουμ περιγράφεται μια δυστοπική κοινωνία στην οποία τις κοινωνικές τάξεις αποτελούν τα σκυλιά, τα γουρούνια και τα πρόβατα, το οποίο αποτελεί απεικόνιση της κοινωνίας της Αγγλίας και των προβλημάτων της τη δεκαετία 1970. Παρότι η νουβέλα “Η φάρμα των ζώων” σε μεγάλο βαθμό στέκεται επικριτικά απέναντι στην Σοβιετική Ένωση και τον Στάλιν, το “Animals” είναι ένα άλμπουμ κριτικής για τον καπιταλισμό.³¹

Το animals είναι κι αυτό σχεδόν εξολοκλήρου δημιούργημα του Waters, καθώς οι στίχοι και η μουσική είναι δικό του. Ο Gilmour συμμετείχε στα φωνητικά και στη μουσική στο τραγούδι “Dogs”, ενώ ο Mason δούλευε μαζί με τον Waters κατά την διάρκεια της παραγωγής, στη μίξη. Είναι ο πρώτος δίσκος του σχήματος όπου ο Wright δεν αναφέρεται καθόλου στα στοιχεία ως δημιουργός, προμηνύοντας αυτό που τρία χρόνια αργότερα θ’ απαιτούσε ο Waters, την αποχώρησή του από τους Pink Floyd.

Στο animals ακόμη, παρατηρούμε ότι ο ήχος των Pink Floyd έχει αλλάξει, πλέον ξεφεύγει απ’ τα ψυχεδελικά στοιχεία τως προηγούμενων ετών και πλέον παράγει περισσότερο progressive rock ήχο. Επίσης είναι και μια δήλωση στήριξης στο “κίνημα” (αν μπορεί να ονομαστεί έτσι) της Punk το οποίο αντιδρά μέσω της μουσικής και κυρίως του συγκροτήματος των Sex Pistols που εναντιώνεται στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής, παρά την κόντρα μεταξύ των θαυμαστών των Sex Pistols και των Pink Floyd.

Η περιοδεία για το “Animals” αποτελεί την κορύφωση της αναγνωρισιμότητας των Pink Floyd, καθώς, κάθε στάδιο που εμφανίζονται είναι sold out. Η περιοδεία ονομάζεται In the flesh tour, και αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες οικονομικά αλλά και θεαματικότερες περιοδείες που έκανε ποτέ το συγκρότημα. Η διαφήμιση της περιοδείας έγινε στις μεγαλύτερες εφημερίδες, όπως οι New York Times. Στις συναυλίες, το πρώτο μισό ήταν αφιερωμένο στο “Animals”, ενώ στο δεύτερο μισό παίζανε τραγούδια από τα “Wish you were here” και “The Dark side of the Moon”. Ακόμη, κατά τη διάρκεια των συναυλιών, τεράστια φουσκωτά γουρούνια πετούσαν πάνω απ’ το κοινό, τα οποία στο τέλος έσκαγαν με μία θεαματική και τεράστια έκρηξη, προκαλώντας όπως έχει

29 Watkinson, Mike; Anderson, Pete, Crazy Diamond: Syd Barrett & the Dawn of Pink Floyd, Omnibus Press, London 2001 σελ. 120

30 Elicker, Martina, "Concept Albums: Song Cycles in Popular Music" in Word and Music Studies: Essays on the Song Cycle and on Defining the Field, Rodopi, Atlanta 2001, σελ. 227–229

31 Blake, Mark, Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 241–242

αναφερθεί ακόμη και κίνδυνο για τον κόσμο. Φυσικά, πάνω απ' την σκηνή όπου έπαιζαν οι μουσικοί υπήρχαν κατασκευές σαν ομπρέλες όπου τους προστάτευαν.

Κατά τη διάρκεια της περιοδείας, οι σχέσεις μεταξύ των μελών οξύνθηκαν, με τον Waters να εμφανίζεται μόνος στις συναυλίες και να φεύγει πρώτος αφού τελείωναν, ο Wright στο ίδιο πνεύμα, μετά από το τέλος μιάς συναυλίας πέταξε μόνος πίσω στην Αγγλία, ενώ Gilmour θεωρούσε ότι το συγκρότημα είχε φτάσει στην κορυφή και δεν είχε να δώσει πλέον κάτι καινούριο στον κόσμο. Σ' αυτό μεγάλο ρόλο είχαν παίξει οι ακραίες συμπεριφορές τις οποίες αντιμετώπιζαν οι Pink Floyd από το κοινό τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε κάθε συναυλία δημιουργούσαν εκτεταμένα επεισόδια, προκαλώντας καταστροφές, ενώ θα μπορούσε κανείς να πει, ότι βρισκόντουσαν σε παροξυσμό κατά τη διάρκεια των συναυλιών. Στην τελευταία τους εμφάνιση στα πλαίσια της περιοδείας μάλιστα, δεν άφηναν το συγκρότημα να σταματήσει να παίζει και ν' αποχωρήσει, με αποτέλεσμα οι Pink Floyd να σπάσουν τα μουσικά τους όργανα και να δημιουργηθεί ένα χάος απ' το κοινό μέχρι να καταφέρουν να φυγαδευτούν από το στάδιο. Σ' αυτήν ακόμη την τελευταία συναυλία, συνέβη το γεγονός το οποίο ήταν η αφορμή για το επόμενο album. Το The Wall. Μπροστά απ' τον Waters υπήρχαν μερικοί φανς οι οποίοι περιγράφονται ως εκστασιασμένοι, οι οποίοι προκαλούσαν τον Waters, μέχρι που εκείνος έφτυσε έναν στο πρόσωπο. Κάτι που όπως έχει δηλώσει κι ο ίδιος, του έδειξε πόσο είχε αποξενωθεί το συγκρότημα από τους θαυμαστές του.³²

Ύστερα απ' την δεκαετία της ανασυγκρότησης όπου ξεκίνησε με την αποχώρηση του Syd Barrett και τελείωσε με την απόλυτη διεθνή αναγνώριση μετά από τρία άκρως επιτυχημένα μουσικά άλμπουμ, στα οποία είχε πρωταγωνιστικό ρόλο ο Roger Waters, ξεκινάει η τρίτη περίοδος του συγκροτήματος. Πλέον ο Waters απαιτεί κι έχει τον απόλυτο έλεγχο.

Μετά το τέλος της περιοδείας του "Animals", για ένα χρόνο όλα τα μέλη ασχολήθηκαν με προσωπικά θέματα, επαγγελματικά και μη. Αυτό ήταν κάτι το οποίο εξόργισε τον Waters όταν βρέθηκαν στις αρχές του 1979 και διαπίστωσε ότι κανένας άλλος, πέρα απ' τον ίδιο δεν είχε υλικό να παρουσιάσει για τον επόμενο δίσκο. Ήταν το πρώτο δείγμα για το τι θα επακολουθούσε στις σχέσεις μεταξύ των τεσσάρων μελών. Το The Wall, όπως ονομάστηκε ο διπλός δίσκος, κυκλοφόρησε το Νοέμβριο του 1979 και ήταν ο τελευταίος στον οποίο συμμετείχαν και τα τέσσερα βασικά μέλη, αν και στις πληροφορίες του δίσκου δεν αναφέρθηκε το όνομα του Richard Wright.

Το 1983 και ύστερα από διαμάχες μεταξύ του Waters και του Gilmour, το συγκρότημα χωρίς τον Wright πλέον, κυκλοφορεί τον δίσκο "The Final Cut". Η μουσική και οι στίχοι για ακόμη μία φορά προέρχονται απ' τον Waters και σε μεγάλο βαθμό αποτελούνται από υλικό το οποίο αποκλείστηκε απ' το The Wall. Αυτό ήταν και η αφορμή για την διαμάχη μεταξύ των δύο.³³

32 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 228-236

33 Blake, Mark, Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 295-298

Το *The Final Cut*, αποτελεί έναν άκρως αντιπολεμικό δίσκο, ο οποίος είναι αφιερωμένος στον πατέρα του Roger Waters που σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Έμπνευση για τον Waters αποτέλεσε η επέμβαση της Βρετανίας στα νησιά Φώκλαντ στην Αργεντινή³⁴. Κάτι το οποίο τον οδήγησε στην δημιουργία νέου υλικού για τον δίσκο, ενώ αρχικά ο Waters σκόπευε να χρησιμοποιήσει το αρκετό έτοιμο υλικό που είχε στην κατοχή του, το οποίο είχε αποκλειστεί απ' το *The Wall*. Αυτό οδήγησε το *The Final Cut*, από συμπληρωματικό άλμπουμ για το *The Wall* να γίνει κάτι καινούριο. Ακόμη, ήταν το μοναδικό άλμπουμ των Pink Floyd στο οποίο δεν είχε καμία συμμετοχή ο Richard Wright, αλλά και το τελευταίο του Waters με το σχήμα.

Πλέον, οι σχέσεις μεταξύ των μελών, και ιδιαίτερα μεταξύ των δύο, Waters – Gilmour, βρίσκονται στην χειρότερη περίοδό τους. Μετά την κυκλοφορία του *The Final Cut*, και οι δύο επικεντρώνονται σε σόλο παραγωγές, με αυτήν του Gilmour να ξεχωρίζει, καθώς πραγματεύεται τα συναισθήματα του, από γεγονότα που τον σημάδεψαν. Όλα αυτά οδήγησαν το 1985 τον Waters να θεωρεί πως η πορεία του συγκροτήματος ολοκληρώθηκε, κι έτσι προσπάθησε να τερματίσει μόνος του τα συμβόλαια με την δισκογραφική και τους υπεύθυνους δημοσίων σχέσεων. Από αυτές του τις κινήσεις έγινε φανερό ότι το συγκρότημα έχει πάρει έναν καινούριο δρόμο με αβέβαιο μέλλον. Το αποτέλεσμα ήταν να καταλήξουν στο δικαστήριο όπου ο Waters διεκδικούσε να μην μπορούν ο Mason και ο Gilmour να μην έχουν το δικαίωμα χρήσης του ονόματος Pink Floyd. Αποτέλεσμα της δικαστικής διαμάχης ήταν να παραμείνει η χρήση του ονόματος στους Mason & Gilmour.³⁵ Ο Waters το 2013 δήλωσε ότι ήταν λάθος του να προσπαθήσει να σταματήσει την χρήση του ονόματος, καθώς είχε εμπορική αξία.

Το 1987 μετά το τέλος της δικαστικής διαμάχης, σε μία ανακοίνωση τύπου ο Waters δηλώνει την αποχώρησή του από το συγκρότημα. Τότε, ξεκινάει η τελευταία περίοδος του συγκροτήματος με τον Gilmour πλέον σε ηγετικό ρόλο. Μαζί με τον Bob Ezrin, τον μουσικό παραγωγό των Pink Floyd, αναλαμβάνουν έναν νέο δίσκο, το “*A Momentary Lapse of Reason*”, το οποίο αποτελεί μελοποίηση ποιημάτων. Ο Richard Wright επιστρέφει στο σχήμα ως ωρομίσθιος μουσικός, ενώ ο Mason έχει μικρή συμμετοχή. Οι ηχογραφήσεις έγιναν στο πλωτό στούντιο του Gilmour, το Astoria, ο οποίος δήλωσε ότι η διαδικασία ήταν αρκετά δύσκολη χωρίς την συμβολή του Waters, αλλά κι επειδή ο Mason και ο Wright ήταν εκτός φόρμας.³⁶ Τα σχόλια του Waters για τον δίσκο ήταν αρνητικά, αλλά προσπάθησε ακόμη και να σαμποτάρει την περιοδεία του στην Αμερική, τηλεφωνώντας σε managers και διοργανωτές συναυλιών, απειλώντας τους με μηνύσεις αν δεχόντουσαν να συνεργαστούς με τους Pink Floyd.

34 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 294–295.

35 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 311–313

36 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 320

Τα επόμενα χρόνια οι Pink Floyd, χωρίς τον Waters φυσικά, ασχολούνται ξανά με προσωπικές υποθέσεις, μέχρι το 1993, όπου βρίσκονται ξανά σχεδόν μετά από τριάντα χρόνια παράλληλα μέσα στο στούντιο και οι τρεις και ηχογραφούν το *The Division Bell*, το οποίο έχει ως θεματολογία την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Σημαντικό είναι ότι και οι τρεις συνέβαλλαν στη δημιουργία του κάτι το οποίο μαζί με την έλλειψη κυκλοφορίας δίσκου για αρκετά χρόνια, εκτόξευσε τις πωλήσεις. Το συγκρότημα πραγματοποίησε μία τεράστια περιοδεία, όπου μαζί με το *The Division Bell*, παρουσιάζε και παλαιότερες μεγάλες επιτυχίες. Στιγμιότυπα και ηχογραφήσεις απ' αυτήν την περιοδεία κυκλοφόρησαν σε διπλό CD/DVD με την ονομασία "Pulse".³⁷

Το επόμενο μουσικό στοιχείο απ' τους Pink Floyd ως συγκρότημα, γιατί μεμονομένα ήταν ενεργοί μουσικά και οι τέσσερις, είτε παίζοντας σε περιοδείες, είτε κυκλοφορώντας προσωπικά άλμπουμ, έρχεται έντεκα χρόνια μετά, το 2005, όπου υπήρξε επανένωση και των τεσσάρων μελών για του φιλανθρωπικού χαρακτήρα κύκλου συναυλιών "Live8". Ήταν η πρώτη φορά μετά την περιοδεία του "The Wall" όπου ξαναβρέθηκαν και οι τέσσερις επάνω στην σκηνή.³⁸ Αυτό που έκανε τον Waters να δεχθεί να παίξει μετά από 25 χρόνια με τους υπόλοιπους τρεις που αποτελούσαν τους Pink Floyd, είναι ότι το Live8 ήταν μία συναυλία με μια συγκεκριμένη πολιτική δήλωση απέναντι στα ισχυρά 8 κράτη και την στάση τους απέναντι στον λεγόμενο Τρίτο κόσμο.

Ένα χρόνο αργότερα ο πρώτος τραγουδιστής των Pink Floyd, ο Syd Barrett πέθανε, ενώ το 2008 πέθανε και ο Richard Wright. Το 2014 ο Gilmour μαζί με τον Mason και μία ομάδα μουσικών, επέστρεψαν στο στούντιο για την ηχογράφιση νέου υλικού αλλά και κυκλοφορία κυρίως ανέκδοτων ηχογραφήσεων απ' την εποχή του *The Division Bell* ως φόρο τιμής στον πιανίστα Richard Wright. Το τελευταίο αυτό άλμπουμ έχει τίτλο "Endless river". Εκτοτε έχουν κάνει αρκετές μεμονομένες εμφανίσεις, αλλά και προσωπικούς δίσκους, κι ο μόνος που συνεχίζει μέχρι και σήμερα τις μεγάλες περιοδείες είναι ο Roger Waters, αφιερωμένες πολλές φορές στην παρουσίαση του *The Wall*³⁹, εντάσσοντάς το στην εκάστοτε κοινωνικοπολιτική κατάσταση.

37 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 367

38 Mason, Nick, *Inside Out A Personal History of Pink Floyd*, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ.3 42

39 *BBC News*, "Pink Floyd's Roger Waters revisits The Wall", 27 Μαΐου 2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/8707442.stm>.

Κεφάλαιο δεύτερο

Το άλμπουμ The Wall

2.1 Έμπνευση, υπόθεση και δημιουργία του The Wall

Η έμπνευση του άλμπουμ The Wall, ξεκίνησε με βάση τα λεγόμενα του Waters και του Mason, το 1977, κατά τη διάρκεια της τελευταίας συναυλίας στα πλαίσια της περιοδείας για το άλμπουμ “Animals”, στο ολυμπιακό στάδιο του Μόντρεαλ. Μπροστά στην σκηνή υπήρχε ένα μέρος θεατών τους οποίους περιγράφει σαν εκστασιασμένους και οι οποίοι ήταν κατά πάσα πιθανότητα, κάτω υπό την επήρεια ναρκωτικών.⁴⁰ Κατά τη διάρκεια ενός διαλείμματος στην συναυλία, οι συγκεκριμένοι φώναζαν στον Waters, ο οποίος βρισκόταν μπροστά τους, να παίξει ένα τραγούδι. Το “Careful With That Axe”. Αποτέλεσμα όλων αυτών, ήταν να χάσει την ψυχραιμία του και να φτύσει στο πρόσωπο έναν απ’ αυτούς. Πέρα απ’ αυτόν και τα υπόλοιπα μέλη αισθανόντουσαν πλέον την πίεση που υπήρχε απ’ το κοινό σε κάθε συναυλία, αλλά ο Waters ήταν αυτός που εξέφρασε σε μουσική και στίχους το αποτέλεσμα. Ο δεσμός που είχε το συγκρότημα με το κοινό του τα πρώτα χρόνια είχε πλέον χαθεί. Πλέον στις συναυλίες τους σύρρεαν δεκάδες χιλιάδες κόσμου και δεν είχε καμία σχέση με τις ζωντανές εμφανίσεις στα μικρά μπαρ, μπροστά σε λίγο κόσμο. Αυτή η πίεση και το άγχος οδήγησαν στη δημιουργία του Pink ως ροκ σταρ πρωταγωνιστή του The Wall. Αυτό είναι ένα απ’ τα στοιχεία που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το The Wall αποτελεί ένα εν μέρει αυτοβιογραφικό άλμπουμ.⁴¹

Από το τέλος της περιοδείας του Animals και για ένα χρόνο ο Roger Waters, δούλευε πάνω στο The Wall. Στο προσωπικό του home studio, όπου ηχογράφησε υλικό το οποίο κάλυπτε τρία demo CD. Η θεματολογία βασιζόταν στα προσωπικά βιώματα του Waters, αλλά και με πολλές αναφορές στον Syd Barrett. Το The Wall, περιγράφει την ιστορία του Pink, ενός ανθρώπου όπου μεγάλωσε χωρίς πατέρα, καθώς αυτός σκοτώθηκε σε μια αεροπορική επιδρομή κατά τον Β’ Παγκόσμιο πόλεμο, με μία υπερπροστατευτική μητέρα, η οποία αποφάσιζε αντί εκείνου. Αφότου ολοκλήρωσε ένα καταπιεστικό σχολείο, εξελίχθηκε σε ροκ σταρ, και όντας ανήμπορος να διαχειριστεί την αυξανόμενη αναγνωρισιμότητά του, εθίζεται στις ναρκωτικές ουσίες και τελικά χτίζει έναν ψυχολογικό τοίχο κι απομονώνεται από τον κόσμο. Τα τούβλα που χρησιμοποιεί είναι

40 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 127

41 Schinder, Scott, Schwartz, Andy, An Encyclopedia of the Legends Who Changed Music Forever, Greenwood Press, London 2008, σελ. 467

όλες εκείνες οι καταστάσεις της ζωής του που το σημάδεψαν, όπως ο θάνατος του πατέρα, η σάπια κονσερβοποιημένη εκπαίδευση, οι προσωπικές του σχέσεις κ.α. Μέσα απ' αυτόν τον ψυχολογικό εγκλεισμό στον οποίο υποβάλει τον εαυτό του, δημιουργείται ένας νέος χαρακτήρας. Ένας ροκ σταρ δικτάτορας, όπου πρεσβεύει τη βία, τον ρατσισμό και την ομοφοβία.⁴² Στο τέλος κι ενώ έχει συνειδητοποιήσει την κατάσταση του, υποβάλει τον εαυτό του σε μία εικονική δίκη. Σ' αυτήν, κρίνεται ένοχος και η τιμωρία του είναι να γκρεμίσει το τοίχος που έχτισε και να επανέλθει στην αρχική του κατάσταση.

Στις αρχές του 1979, ο Waters συναντάει τους υπόλοιπους με σκοπό τη δημιουργία νέου δίσκου. Εκεί παρουσιάζει το υλικό που έχει ηχογραφήσει και καλύπτει τρία demo CD. Ενώ οι σχέσεις ανάμεσα τους είναι τεταμένες και κυρίως με τον Richard Wright, για τον οποίο πιστεύει ότι έχει πάψει να προσφέρει στο σχήμα, ξεκινάνε τις ηχογραφήσεις. Κι ενώ οι ηχογραφήσεις βρίσκονται σε εξέλιξη, ένα οικονομικό σκάνδαλο της εταιρίας που διαχειριζόταν τις επενδύσεις και των τεσσάρων μελών, τους αναγκάζει να φύγουν στο εξωτερικό για ένα χρόνο, έτσι ώστε ως μη Βρετανοί πολίτες να γλιτώσουν την φορολογία και να μπορέσουν να αποπληρώσουν τα χρέη τους. Έτσι μετακομίζουν στις γαλλικές Άλπεις για την συνέχεια των ηχογραφήσεων.⁴³ Εκεί οι σχέσεις μεταξύ του Waters και του Wright καταστρέφονται. Ο δεύτερος ενώ έκανε διακοπές στην Ελλάδα αρνήθηκε να ηχογραφήσει κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, καθώς έπρεπε να επιταχυνθεί η διαδικασία της ηχογράφησης ώστε να είναι έτοιμος και να κυκλοφορήσει ο δίσκος στα τέλη Οκτωβρίου, ενώ είχε προηγηθεί η απαίτησή του να είναι ένας απ' τους παραγωγούς του δίσκου, χωρίς όμως να προσφέρει σαν μουσικός. Όπως αναφέρει ο Mason και ο Gilmour, οι οποίοι δυσανασχετούσαν, «ο Richard βρισκόταν απλά στο στούντιο και παρατηρούσε χωρίς να προσφέρει κάτι το ουσιώδες στην παραγωγή του δίσκου, απλά παρίστανε τον παραγωγό».⁴⁴ Αυτό ήταν και το τελευταίο στοιχείο, το οποίο οδήγησε τον Waters να απαιτήσει την αποχώρησή του απ' το σχήμα, ειδάλλως θα αποσυρόταν απ' το όλο εγχείρημα αφήνοντας τους Pink Floyd ξεκρέμαστους και χωρίς δίσκο προς κυκλοφορία με τις οικονομικές κυρώσεις που προβλέποντας από την δισκογραφική. Τότε συμφώνησαν ο Wright να συνεχίσει να δουλεύει ως ωρομίσθιος μουσικός και μετά την περιοδεία του άλμπουμ θ' αποχωρούσε.

Η ηχογράφηση γινόταν παράλληλα σε δύο στούντιο στις γαλλικές Άλπεις, στο Superbear Studios και στο Miravel, κάτω υπό πίεση χρόνου ώστε να βγει σε κυκλοφορία ο δίσκος μέσα στο 1979. Καταλυτικής σημασίας ήταν η παρουσία του παραγωγού των Pink Floyd, Bob Ezrin, καθώς βοηθούσε και σε μουσικό, αλλά και σε προσωπικό επίπεδο οι σχέσεις να παραμένουν ομαλές και να υπάρχει πρόοδος του δίσκου. Η τελική μίξη έγινε στο Los Angeles κάτω υπό την εποπτεία του

42 Reisch, George A., Radiohead and philosophy, Open Court Publishing Company, Illinois, 2009, σελ. 60

43 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 130-131

44 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 135

Waters. Τα φωνητικά του τραγουδιού “ Another Brick in the Wall pt.2” ηχογραφήθηκαν από τον Nick Griffiths στα Britannia Row studios κι ενώ η αρχική ιδέα ήταν να χρησιμοποιήσουν δύο μετρία παιδιά. Ο καθηγητής μουσικής του σχολείου ήθελε να χρησιμοποιηθεί όλη η χορωδία, κάτι που τελικά έγινε. Το άλμπουμ κυκλοφόρησε στις 30 Νοεμβρίου 1979.⁴⁵

2.2 Οι συναυλίες, η ταινία και η ηχογράφηση

2.2.1 Οι συναυλίες

Το The Wall, προοριζόταν εξ αρχής ώστε να αποτελεί, ένα οπτικοακουστικό γεγονός. Αυτός ήταν ένας απ’ τους λόγους όπου οι Pink Floyd προσέλαβαν άτομα ειδικά για τον σχεδιασμό των συναυλιών, όπως ο Gerald Scarfe (με τον οποίον είχαν συνεργαστεί προηγουμένως στο Animals) για τη δημιουργία των τεραστίων διαστάσεων φιγούρων που βρισκόντουσαν πάνω στην σκηνή, αλλά και μετέπειτα σκηνοθέτη της ταινίας μαζί με τον Michael Seresin.

Η παρουσίαση του The Wall, διήρκεσε μόλις ένα χρόνο και παρουσιάστηκε 31 φορές σε μόλις 4 πόλεις. Κάτι το οποίο ήταν πρωτόγνωρο για περιοδεία των Pink Floyd, αλλά και περιοδεία ροκ συγκροτήματος γενικότερα. Ο λόγος αυτού ήταν ότι το The Wall tour είχε εξαιρετικά υψηλό κόστος. Συνδίαζε μία μίξη τεχνών. Από τις τεράστιες φιγούρες σφυριών του δασκάλου, της μητέρας του Pink, της γυναίκας του, η οποία παρουσιαζόταν με την μορφή φιδιού, αλλά και του ίδιου του χαρακτήρα Pink, όπως και τα τεράστια τούβλα, με τα οποία χτίζανε έναν πραγματικό τοίχο ύψους δώδεκα μέτρων κατά τη διάρκεια του πρώτου μέρους του show, μέχρι τους πολύπλοκους φωτισμούς.⁴⁶ Το κόστος μόνο για την προετοιμασία της πρώτης συναυλίας είχε ξεπεράσει το 1.5 εκατομμύριο δολάρια. Κατά τη διάρκεια των προβών στο Los Angeles συνειδητοποιήσαν το πόσο δύσκολο να μεταφέρεται όλος αυτός ο όγκος μηχανημάτων και λοιπού εξοπλισμού από την μία πόλη στην επόμενη και τότε ήταν όπου προτάθηκε κι αποφασίστηκε από τα μέλη, να αποτελέσει ένα στατικό γεγονός το The Wall σε κάθε πόλη.⁴⁷ Η προετοιμασία χρειάστηκε πρόβες μηνών μέχρι να είναι όλα έτοιμα, καθώς έπρεπε να συγχρονιστούν και να συνεργαστούν εκατοντάδες ανθρώπων. Απ’ τους ανθρώπους που έχτιζαν το τείχος, το οποίο έπρεπε να είναι έτοιμο σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή, στους υπεύθυνους της υδραυλικής πλατφόρμας ανύψωσης του Gilmour, στους

45 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 136-138

46 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 135

47 Rockwell, John, “Pink Floyd's Great 'Wall'; Pink Floyd”, *The New York Times*, 2 Μαρτίου 1980,

<https://www.nytimes.com/1980/03/02/archives/pink-floyds-great-wall-pink-floyd.html>

χειριστές των φιγούρων και τους φωτιστές. Ένα στοιχείο το οποίο κάνει ακόμη και σήμερα, το The Wall tour μοναδικό.

Ο μόνος ο οποίος βρέθηκε οικονομικά κερδισμένος απ' την περιοδεία ήταν ο Richard Wright, καθώς πλέον εργαζόταν στο συγκρότημα ως εξωτερικός συνεργάτης.⁴⁸ Όπως είχε δηλώσει ο Wright «ανέβαινε στην σκηνή κι έπαιζε δίνοντας τον καλύτερο του εαυτό, ελπίζοντας πως ο Waters θ' άλλαζε γνώμη για την απομάκρυνσή του από τους Pink Floyd».⁴⁹

Η κάθε συναυλία είχε δύο μέρη. Στο πρώτο τα μεγάλα χάρτινα κουτιά που αποτελούσαν τα «τούβλα» (ήταν συναρμολογούμενα ώστε να μπορούν σε επίπεδη μορφή να αποθηκεύονται και να μεταφέρονται εύκολα), τοποθετούνταν στην σκηνή, ως το τραγούδι «Good bye cruel world», όπου ήταν η στιγμή της ολοκλήρωσης του τοίχου. Στο δεύτερο μέρος, όπου ο χαρακτήρας βρισκόταν «κλεισμένος» μέσα στον τοίχο του, ήταν ολοκληρωμένο και στο τραγούδι Comfortably Numb εμφανιζόταν ο Gilmour στην κορυφή, μέσω μιας υδραυλικής πλατφόρμας. Στο τέλος μετά το τραγούδι The Trial, το τείχος ανατιναζόταν. Η αρχική ιδέα για την κατασκευή του τείχους, ήταν του Waters, όπου ήθελε να χτιστεί το τείχος ανάμεσα στους μουσικούς και το κοινό, και ν' ακούνε τα πάντα πίσω απ' το τείχος, αλλά ο Gilmour έθεσε βέτο σ' αυτήν την ιδέα καθώς την θεώρησε ως άλλη μία «τρελή» ιδέα του Waters,⁵⁰

Με τον συνδιασμό των παραπάνω, γίνεται αντιληπτό, ότι το The Wall Tour, όπως ονομάζεται η πρώτη παρουσίαση του άλμπουμ, εισάγει νέα στοιχεία στην μέχρι τότε αντιμετώπιση μίας συναυλίας. Ακόμη και για τους Pink Floyd, οι οποίοι 3 χρόνια πριν στην περιοδεία «In the flesh» του Animals, χρησιμοποιούσαν ιπτάμενα φουσκωτά γουρούνια τα οποία στο τέλος διέλυαν με θεαματικές εκρήξεις, το the wall, βρίσκεται ένα βήμα μπροστά. Η χρήση των τεραστίων φιγούρων, ως μαριονέτες, καθώς ήταν δεμένες με σκηνιά ώστε να ελέγχονται με συστήματα γερανού, με την εμφάνισή τους σε συγκεκριμένη στιγμή, αναλόγως πάντα σε ποιο στάδιο βρίσκεται η αφήγηση, ήταν ένα απ' τα στοιχεία όπου εισήγαγαν κι έδωσαν νέα ερμηνεία στον όρο περιοδεία και παρουσίαση άλμπουμ. Σημαντικό στοιχείο, που αναφέρθηκε και παραπάνω, ότι το κόστος ήταν υπέρογκο, αλλά και ότι αυτό ήταν κάτι το οποίο δεν ενδιέφερε τον Roger Waters, καθώς επιθυμούσε η κάθε συναυλία του The Wall, να γίνεται σε μικρά στάδια χωρητικότητας μέχρι 16.000 ατόμων, ώστε η εμπειρία να είναι όσο το δυνατόν πιο έντονη για το κοινό.⁵¹ Παρόλο που ήταν επιθυμία του Waters μετά από πιέσεις του Gilmour πραγματοποιήσαν συναυλίες σε ελάχιστα μεγαλύτερο κοινό των 16.000 ατόμων. Χαρακτηριστικό είναι ότι παράδειγμα ότι τους πρότειναν να μεταφέρουν για δύο νύχτες το show σε στάδιο στην Φιλαδέλφεια για ένα ποσό των 2 εκατομμυρίων

48 Blake, Mark, Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 285–286

49 Ewing, Jerry, "Wish I was there", Classic Rock Μάρτιος 2000, τεύχος 12, σελ. 4

50 Blake, Mark, Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 280

51 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 137

δολαρίων, κάτι το οποίο θα τους αποζημίωνε οικονομικά, γιατί η κάθε συναυλία αποτελούσε οικονομική ζημιά για το συγκρότημα, αλλά αρνήθηκαν, με τον Waters να εξηγεί πως η όλη ιδέα του The Wall, ξεκίνησε απ' το κοινό στα τεράστια στάδια και πως δεν πρόκειται να επιστρέψει εκεί.⁵²

Αυτό στο οποίο Mason και Gilmour δεν κατάφεραν να μεταπείσουν τον Waters, είναι για το πόσο καιρό θα διαρκούσε η περιοδεία. Το 1981 στο Dortmund, κι ενώ είχαν ήδη παίξει σε Los Angeles, New York και Λονδίνο, το The Wall είχε αποκτήσει αναγνωρισιμότητα και βρισκόταν ήδη πρώτο σε πωλήσεις σε αρκετές χώρες, οι Mason και Gilmour προσπαθούσαν να πείσουν τον Waters να συνεχιστεί ασχέτως της αντικειμενικής δυσκολίας για ένα τέτοιο show, τη περιοδεία για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, κάτι στο οποίο ήταν αντίθετος διότι ήθελε να ξεκινήσει την κινηματογράφηση της ταινίας η οποία είχε μείνει πίσω λόγω των ηχογραφήσεων και των συναυλιών.

Στην αρχή κάθε συναυλίας, υπήρχε μία αναπληρωματική μπάντα η οποία φορούσε μάσκες, αλλά και την στολή του The Wall. Μαύρα ρούχα δηλαδή με στάμπα τα σφυριά του άλμπουμ. Την ίδια στολή φορούσαν και οι Pink Floyd, αλλά και όλοι όσοι συμμετείχαν πάνω στην σκηνή. Ο κόσμος δεν ήξερε ότι δεν είναι οι ίδιοι οι Pink Floyd, μέχρι την στιγμή που εμφανιζόταν στην σκηνή το συγκρότημα. Η πρώτη συναυλία στο Los Angeles, δεν θα μπορούσε παρά να είναι εντυπωσιακή και χαραγμένη στις μνήμες όλων όσων συμμετείχαν κι αυτό γιατί, στην αρχή κιάλας της συναυλίας, όπου έπαιζε η αναπληρωματική μπάντα, καθώς σπίθες απ' το αεροπλάνο “Stukas” το οποίο μέσω ενός συστήματος, πετούσε κατευθυνόμενο προς την οροφή της σκηνής και συγκρούονταν σ' ένα σημείο του τείχους, σηματοδοτώντας την έναρξη, βάλανε φωτιά στις κουρτίνες. Κάτι το οποίο έγινε αντιληπτό μόνο όταν άρχισαν να πέφτουν φλεγόμενα κομμάτια πάνω στην σκηνή. Μέρος του πλήθους πανικοβλήθηκε, ενώ επενέβη η πυροσβεστική. Στις επόμενες συναυλίες, η σύγκρουση του “stukas” πραγματοποιήθηκε υπό τις οδηγίες πυροσβεστών.⁵³

Απ' όλα τα παραπάνω, συμπεραίνουμε, ότι ούτε το κόστος (ήταν η μοναδική περιοδεία του σχήματος όπου υπήρξε ζημιογόνα οικονομικά), ο χρόνος προετοιμασίας λόγω της δυσκολίας του εγχειρήματος που απαιτήθηκε, αλλά ούτε η κούραση υπήρξαν ανασταλτικοί παράγοντες για τον Waters και τους Pink Floyd, στη παρουσίαση του The Wall, ούτως ώστε να μεταφέρουν στον κόσμο τα μηνύματά του. Ταυτόχρονα όμως, υπήρξε οδηγός για την εξέλιξη της έννοιας περιοδεία και παρουσίαση ενός άλμπουμ, αλλά και γενικότερα για την έννοια συναυλία για τον υπόλοιπο μουσικό κόσμο, καθώς μέχρι τότε δεν είχε επιχειρηθεί κάτι παρόμοιο.

52 Blake, Mark, Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 286

53 Blake, Mark, Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 283

2.2.2 Η ταινία *The Wall*⁵⁴⁵⁵

Ο Roger Waters, κατά την σύνθεση του άλμπουμ, επιθυμούσε να κυκλοφορήσει ταυτόχρονα το *The Wall* κι ως ταινία, ώστε να αποτελεί μία οπτικοακουστική εμπειρία για τον κόσμο. Η αρχική ιδέα για την ταινία ήταν να κινηματογραφηθούν οι ζωντανές εμφανίσεις των Pink Floyd το διάστημα 1980-1981, κάτι το οποίο δεν έγινε δεκτό από την εταιρία παραγωγής, κι εξελίχθηκε σε ιδέα για την δημιουργία ολόκληρης ταινίας. Βέβαια, με τα εμπόδια που προέκυψαν από την αρχή της ηχογράφησης μέχρι το τέλος των ζωντανών παρουσιάσεων, η κινηματογράφιση δεν είχε ξεκινήσει. Έτσι, το 1981 κι έχοντας τελειώσει το *The Wall Tour* στο Λονδίνο, ξεκίνησε η δημιουργία της ταινίας. Στην ομάδα παραγωγής βρισκόταν οι Waters, Gilmour, Mason, Steve O'Rourke, Alan Marshall και Alan Parker, με την συμμετοχή των Mason και Gilmour να αποδεικνύεται καθοριστική για την έκβαση του εγχειρήματος λόγω των συχνών εντάσεων και διενέξεων μεταξύ του Waters και του Alan Parker. Ο Waters, όπως και με τον δίσκο και τις συναυλίες ήθελε να έχει τον έλεγχο, κάτι που δεν συμβάδιζε με τις ιδέες του σκηνοθέτη Alan Parker. Σημαντική ήταν η συμμετοχή στην σκηνοθεσία του πολιτικού σκιτσιγράφου Gerald Scarfe, ο οποίος δημιούργησε τις animations σκηνές, όπως είχε κάνει και στο album, στην σκηνοθεσία συμμετείχε επίσης και ο Michael Seresin.

Το *The Wall - Movie*, αποτελεί μία πρωτοτυπία των Pink Floyd, καθώς αναπαριστάται όχι ένα βιβλίο όπως είναι το σύνθημα, αλλά ένας μουσικός δίσκος. Έτσι, η ταινία περιέχει ελάχιστα σημεία διαλόγου, αλλά κυρίως μονολόγους. Το σενάριο της, είναι οι στίχοι των τραγουδιών. Η ταινία, στο πρώτο μέρος της, εξελίσσεται με τη χρήση αναδρομών της ιστορίας του πρωταγωνιστή, όπου πλέον βρίσκεται στο μέσο της ζωής του και στην συνέχεια ακολουθεί την ίδια πορεία με το άλμπουμ, όπου ο πρωταγωνιστής έχει γίνει πλέον δικτάτορας. Πρωταγωνιστής της ταινίας ήταν ο Bob Geldof, γνωστός από την συμμετοχή του στην ταινία Το εξπρές του μεσονυχτίου. Για τις ανάγκες της μουσικής επένδυσης της ταινίας, πολλά από τα τραγούδια ηχογραφήθηκαν από την αρχή (το *Comfortably Numb*, κρατώντας ακέραιο το σόλο του Gilmour), κάποια άλλα μιξαρίστηκαν ξανά, ενώ προστέθηκαν και δύο καινούρια, τα οποία κυκλοφόρησαν και ως single από Pink Floyd (“*When the Tigers Broke Free*”).

Η ταινία δεν είχε παρόμοια αποδοχή με τον δίσκο από το κοινό, καθώς αν κάποιος δεν ήξερε το θέμα του δίσκου, δεν μπορούσε εύκολα να την κατανοήσει. Παρόλα αυτά, κέρδισε δύο βραβεία BAFTA για την μουσική επένδυση.

54 Mason, Nick, *Inside Out A Personal History of Pink Floyd*, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 137-139

55 Pink Floyd: *The Wall*, DVD. Directed by Alan Parker, United Kingdom: MGM, 1982.

2.2.3 Μουσικοί και εξοπλισμός ηχογράφησης⁵⁶

Ο ήχος των Pink Floyd, από την πρώτη τους εμφάνιση με τον Syd Barrett, μέχρι την τελευταία, είναι κάτι που προσδίδει ένα ιδιαίτερο αναγνωριστικό στοιχείο. Κανένα από τα άλμπουμ του συγκροτήματος δεν είναι ίδιο μουσικά με τα προηγούμενα, κι αυτό γιατί κάθε άλμπουμ είναι δημιουργημένο με βάση διαφορετικό θέμα, αλλά και ηχογραφημένο με διαφορετικές ρυθμίσεις κάθε φορά καθώς συνεχώς το συγκρότημα εξερευνούσε τον ήχο του, δοκιμάζοντας νέα όργανα, ενισχυτές και μηχανικούς ήχου. Το ίδιο συνέβη και στο άλμπουμ The Wall, το οποίο ηχογραφήθηκε σε διαφορετικά studio στην Ευρώπη, αλλά και τις ΗΠΑ. Τα studio στα οποία βρέθηκαν για ηχογράφηση είναι το Britannia Row studios στο Λονδίνο, το Super Bear Studios στη Νίκαια της Γαλλίας, το Miraval studio στη νότια Γαλλία, το CBS studios στη Νέα Υόρκη και το Cherokee Studio στο Λος Άντζελες. Στην ηχογράφηση, οι David Gilmour και Roger Waters, πέρα από τα βασικά όργανα (κιθάρα και μπάσο), έπαιξαν και ηχογράφησαν και με άλλα. Ακόμη, λόγω των της συμπεριφοράς του Richard Wright, αλλά και των διενέξεων που προκλήθηκαν μεταξύ τους, πολλές ηχογραφήσεις του δεν ικανοποιούσαν αισθητικά τον Waters και τον παραγωγό του δίσκου Bob Ezrin, με αποτέλεσμα οι παραπάνω δύο αλλά και ο Gilmour να ηχογραφήσουν πολλά μέρη των πλήκτρων και οι ίδιοι. Πέρα όμως από αυτό, λόγω του ύφους του δίσκου, που ξέφευγε από τα όρια ενός απλού rock project, ο Bob Ezrin πρότεινε σε κάποια κομμάτια τη χρήση φιλαρμονικής και συμφωνικής ορχήστρας και μίας χορωδίας, ώστε να δώσει πιο έντονα το στοιχείο της όπερας, κάτι και το οποίο τελικά δέχτηκε ο Waters, που όπως γίνεται φανερό είχε σχεδόν πάντα τον τελευταίο λόγο για τις οποιαδήποτε αλλαγές αφορούσαν τον δίσκο. Ένα άλλο στοιχείο το οποίο κάνει τον δίσκο ιδιαίτερο, αλλά και τονίζει το γεγονός ότι οι Pink Floyd, έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην ποιότητα, αλλά πως συνεχώς πειραματιζόταν αποτελεί το γεγονός ότι χρησιμοποίησαν ιδιαίτερα εφφέ. Όχι απλώς ηλεκτρονικά εφφέ στα όργανα, αλλά ήχους όπους ένα ρολόι, ο ήχος αναμονής σε μία κλήση, φωνές από το κοινό που ζητωραυγάζει. Συγκεκριμένο παράδειγμα, αποτελεί ο Waters, όταν κατά τη διάρκεια του mastering, ηχογράφησε με ένα απλό μικρόφωνο από το παράθυρο του κτηρίου, τα διερχόμενα αυτοκίνητα.

Παρακάτω παρουσιάζεται ο βασικός εξοπλισμός που χρησιμοποιήθηκε από τα μέλη του συγκροτήματος, καθώς και οι υπόλοιποι μουσικοί που δούλεψαν για το τελικό αποτέλεσμα.

David Gilmour⁵⁷

Ο David Gilmour στις ηχογραφήσεις του The Wall χρησιμοποίησε τις εξής κιθάρες:

56 Fitch, Vernon, The Pink Floyd Encyclopedia, Collector guide publishing Inc., Canada 1998, σελ. 73-90, 424-429.

57 <http://www.gilmourish.com>

- **Fender Stratocaster**, κατασκευασμένη το 1969, ή αλλιώς η Black Strat με σειριακό αριθμό 0001, από ξύλο ελάτου στο σώμα και μαύρο κάλυμα και μανίκι από ξύλο σφενδάμου.

- **Fender Esquire**, κατασκευασμένη το 1955.

- **Gibson Les Paul Goldtop**, κατασκευασμένη το 1995.

Για το τραγούδι, “Run like hell” συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η εξής κιθάρα:

- **Fender Baritone VI**

- **Fender Telecaster Custom**, κατασκευασμένη το 1959, τριών χρωμάτων με καμμένο ξύλο ελάτου συμπληρωμένη με προσαρμοσμένα μέρη Stratocaster από ξύλο τριανταφυλλιάς.

- **Jedson lap steel**

- **ZB pedal steel guitar**

- **Ovation Custom Legend 1619-4 acoustic steel string guitar**

Για το τραγούδι Comfortably Numb, χρησιμοποιήθηκαν οι εξής ακουστικές κιθάρες:

- **Ovation 1613-4**, ακουστική κιθάρα με πλαστικές χορδές.

- **Martin D12-28 12**, ακουστική κιθάρα με μεταλλικές χορδές.

- **Martin D35**, ακουστική κιθάρα με μεταλλικές χορδές.

Ενισχυτές:

- **Hiwatt DR103 All Purpose 100W heads**. Κεφαλή ενισχυτή με τέσσερις λάμπες Mullard EL34 και τέσσερις λάμπες προενίσχυσης EC83. Τον συγκεκριμένο ενισχυτή, ο David Gilmour τον χρησιμοποιεί από την αρχή της καριέρας του, είτε επρόκειτο για ηχογράφιση είτε για ζωντανή εμφάνιση.

- **Yamaha RA-200 revolving speaker cabinet**.

- **Alembic F-2B tube**, προενισχυτής τον οποίο χρησιμοποιούσε και ο Roger Waters.

- **WEM Super Starfinder 200 cabinets**, καμπίνα με τέσσερα ηχεία.

Επιπλέον εφέ που χρησιμοποίησε στις ηχογραφήσεις ο David Gilmour:

- **Dallas Arbiter Fuzz Face (BC109, modified with a tone circuit)**

- **Electro Harmonix Big Muff**

- **Electro Harmonix Electric Mistress**

- **MXR Dynacomp**

- **MXR Phase 90**

- **Pete Cornish (ST-2) Treble and Bass Booster**

- **Pete Cornish custom vibrato pedal**
- **Pete Cornish custom volume pedal**
- **MXR Digital Delay System I**

Roger Waters⁵⁸

Ο Roger Waters, στην ηχογράφιση του The Wall, καθώς είχε αναλάβει την συνολική εποπτεία της παραγωγής, έπαιξε πέραν από μπάσο, κιθάρες, πλήκτρα.

Κιθάρες:

- **Ovation Legend 1619-4**, ακουστική κιθάρα. Στο τραγούδι “Mother” και “Vera”.
- **Fender Stratocaster**, ηλεκτρική κιθάρα, από ξύλο ελάτου στο σώμα και μανίκι από

ξύλο σφενδάμου. Στο τραγούδι “Another Brick in the Wall pt.3”.

Ηλεκτρικό μπάσο:

- **Fender Precision bass**, από ξύλο ελάτου και μανίκι από ξύλο σφενδάμου.

Ενισχυτές:

Ampeg B-18N Portaflex

Fender Bassman 50 amp

Synthesizer: Το synthesizer με το οποίο ηχογράφησε ο Waters, υπήρχε στην κατοχή των Pink Floyd, από την εποχή της ηχογράφισης του δίσκου “The Dark Side of The Moon”. Πρόκειται για το EMS VCS3 Synthesizer⁵⁹, το οποίο βρισκόταν μέσα σε μία μικρή βαλίτσα με ενσωματωμένο κλαβιέ, Αγγλικής κατασκευής από τον Peter Zinovieff και μία ομάδα τεχνικών του ραδιοφωνικού BBC, με το οποίο ηχογραφήθηκε το μουσικό θέμα της Βρετανικής σειράς, Doctor Who, μέσω της οποίας η ηλεκτρονική μουσική διαδόθηκε κι απέκτησε μεγαλύτερο κοινό.⁶⁰

Richard Wright

Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο όσον αφορά τα όργανα που χρησιμοποίησε ο Wright κατά τη διάρκεια της καριέρας του στους Pink Floyd, είναι η χρήση σε όλων των άλμπουμ του Hammond organ. Πρόκειται για ένα ηλεκτρικό όργανο το οποίο κατασκευάστηκε το 1934. Στο άλμπουμ The Wall, ο Wright χρησιμοποίησε τα εξής όργανα:

- **Hammond B-3/C-3**
- **Fender Rhodes Stage 73/88 Mark I electric piano**

58 <http://www.watersish.com>

59 Voltage Controlled Studio

60 Mason, Nick, Inside Out A Personal History of Pink Floyd, Chronicle Books, Great Britain 2005, σελ. 93

- **Prophet-5 synthesizer**, πρόκειται για το πρώτο αναλογικό, προγραμματιζόμενο synthesizer με δυνατότητα χρήσης πέντε φωνών.

Nick Mason

Ο Nick Mason στην ηχογράφιση του δίσκου χρησιμοποίησε ένα βασικό σετ τυμπάνων της Ludwig. Αυτό περιελάμβανε τέσσερα tom διαστάσεων 12"x8", 13"x9", 14"x14", 16"x16". Ένα Ludwig Black Beauty snare. Ακόμη, σε αντίθεση με τις μέχρι τότε ηχογραφήσεις και ζωντανές εμφανίσεις, ο Mason που πάντα είχε δύο μπότες στα τύμπανα, αφαίρεσε την δεύτερη μπότα από το σετ. Οι μεμβράνες των τυμπάνων ήταν Remo. Το σετ ολοκληρώνεται με τα πιατίνα της μάρκας Paiste⁶¹:

- 14" Signature Medium Hi-Hat
- 18" Signature Fast Crash
- 18" Signature Full Crash
- 21" Signature Dark Energy Ride Mark II
- 20" Signature Dark Energy Light Dark Ride Mark I
- 18" Signature Full Crash
- 20" Signature Traditionals Medium Ride
- 19" Signature Full Crash
- 22" Signature Traditionals Medium Light Swish

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, για τη δημιουργία του The Wall, πέρα από τα βασικά μέλη, εργάστηκαν πολλοί ακόμη μουσικοί. Ενδεικτικά αναφέρονται:

Στα βοηθητικά φωνητικά ήταν οι Bruce Johnston, Toni Tennile, Joe Chemay, Jon Joyce, Stan Farber, Jim Haas, Vicky Brown, Crare Torry, στα κρουστά οι Jeff Porcaro, James Guthrie, Bobbye Hall, στην τρομπέτα ο Frank Marrocco, στο κλαρινέτο ο Larry Williams, στο μαντολίνο ο Trevor Veitch και στα πλήκτρα οι Fred Mandel και ο Bob Ezrin ο οποίος και σαν παραγωγός είχε καταλυτικό ρόλο σε όλα τα στάδια της παραγωγής. Τέλος πέρα από τους παραπάνω μουσικούς, στο CBS studios στη Νέα Υόρκη, ηχογράφησαν μουσικοί από την φιλαρμονική ορχήστρα, από την χορωδία της όπερας της Νέας Υόρκης όπως και της συμφωνικής ορχήστρας.

⁶¹ Γελαδάρης, Χρήστος, Dark side of the moon: Ανάλυση του πρωτοπόρου δίσκου των Pink Floyd, Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, Άρτα 2011, σελ. 32

2.3 Ανάλυση στίχων και θεματικών

2.3.1 Η αρχή της τριλογίας *Another Brick in the Wall*

Παρακάτω, επιχειρείται ανάλυση στίχων σε επιλεγμένα τραγούδια του άλμπουμ, κάνοντας χρήση της βιβλιογραφίας αλλά και των ψηφιακών μέσων, της ταινίας και του δίσκου, με στόχο την άντληση των θεματικών σχετικά με την εκπαίδευση και τον πόλεμο και την ένταξή τους στο κοινωνικό πλαίσιο της Μεγάλης Βρετανίας μετά το 1945.

Ο Roger Waters, με τους στίχους του άλμπουμ *The Wall*, περιγράφει πέρα από τον κύκλο της ζωής ενός χαρακτήρα ο οποίος αντιμετωπίζει ψυχικά προβλήματα λόγω των όσων έχουν διαδραματιστεί στη ζωή του, και την εικόνα της κοινωνίας στην Αγγλία. Μέσα από τους στίχους των τραγουδιών, ανιχνεύονται μηνύματα για τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, για τον πόλεμο μεταξύ των Αράβων και του Ισραήλ το 1973, εικόνες και μηνύματα για τις φασιστικές ομάδες που έδρασαν πριν και μετά το 1940 στην Αγγλία και φυσικά για το πώς οικοδομήθηκε η κοινωνία μετά το τέλος του πολέμου, με τις ριζικές αλλαγές στην οικονομία και την εκπαίδευση. Παρακάτω γίνεται μία προσπάθεια ανάλυσης των σημαντικότερων σημείων και θεματικών του δίσκου, μέσω της ανάλυσης των στίχων. Θα επικεντρωθούμε κυρίως στο θέμα της εκπαίδευσης, ανιχνεύοντας τα στοιχεία εκείνα που περιγράφουν την εκπαίδευση μέσα στην Αγγλία, του πολέμου όπου οι αναφορές για αυτόν είναι στα περισσότερα τραγούδια του άλμπουμ, δίνοντας έτσι ο Waters πρωταγωνιστικό ρόλο στο θέμα αυτό και θέλοντας να τονίσει την άποψή του, πως ο πόλεμος σαν έκφραση του ρατσισμού και του φασισμού ευθύνεται για περισσότερες καταστροφές από όσες είναι αισθητά φανερές. Εννοώντας τις ψυχολογικές επιπτώσεις στα παιδιά, όπως τις βίωσε ο ίδιος και στην κοινωνία γενικότερα. Ειδικότερα, όσον αφορά την εξέλιξη του δίσκου, στο πρώτο μισό περιγράφονται οι αιτίες των προβλημάτων και στο δεύτερο μισό, έχουμε τα αποτελέσματα, που αφορούν τον ήρωα και σε τι έχει εξελιχθεί.⁶²

Μέσα στο δίσκο αναφέρεται συχνά, ακόμη και στον τίτλο του δημοφιλέστερου τραγουδιού, η λέξη *brick/bricks*.⁶³ Έχουμε μία τριλογία τραγουδιών θα μπορούσαμε να πούμε, τα οποία περιγράφουν τις σημαντικότερες στιγμές ή τις σημαντικότερες αιτίες που οδήγησαν τον ήρωα Pink στο “χτίσιμο του τοίχου”⁶⁴ και τελικά στην απομόνωση. Έχουμε το “*Another Brick in The Wall*

62 Rose, Phil, *Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums*, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 89

63 Τα γεγονότα εκείνα, τα οποία είχαν καταλυτική επίδραση στον ψυχισμό του Pink/Waters/Syd στην εξέλιξη του χαρακτήρα τους, κι έδρασαν ως αιτίες για την απομόνωσή τους από τον κοινωνικό περίγυρο.

64 Περιγράφεται στο *The Wall*, ως η ψυχολογική εκείνη κατάσταση, κατά την οποία το άτομο έχει κλειστεί στον εαυτό του, αλλάζοντας ριζικά τον χαρακτήρα του χωρίς ουσιαστική επικοινωνία με τον περίγυρό του.

pt.1, pt.2 και pt.3”. Το part 2 αποτελεί το τραγούδι σταθμό του δίσκου κι έγινε ένα απ’ τα πιο εμπορικά τραγούδια του συγκροτήματος μέχρι και σήμερα, με ιδιαίτερη απήχηση στους μαθητές.

Περισσότερο αναλυτικά, το part one πραγματεύεται την ιστορία του πατέρα του ήρωα Pink, ο οποίος πέθανε κατά τη διάρκεια μίας αεροπορικής επιδρομής όπως βλέπουμε στην αντίστοιχη σκηνή στην ταινία. Ουσιαστικά το τραγούδι περιγράφει την λύπη του ήρωα και το παράπονο ότι ο πατέρας του, δεν άφησε κάτι περισσότερο από μία ανάμνηση στο οικογενειακό φωτογραφικό άλμπουμ. Η σύνδεση νοήματος και τίτλου του τραγουδιού είναι εμφανής και καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι η έλλειψη πατρικής φιγούρας, αποτελεί το πρώτο τούβλο στη ζωή του Pink. Στο part two, έχουμε ένα χρονικό άλμα στη ζωή του Pink και μεταφερόμαστε στα σχολικά του χρόνια. Εκεί μας περιγράφει τη δυσκολία του εκπαιδευτικού συστήματος στην αγγλία και την αντιμετώπιση των μαθητών απ’ τους καθηγητές. Καταλαβαίνουμε απ’ τους στίχους και τις σκηνές στην ταινία ότι περνούσε δύσκολα μέσα στην τάξη και δεχόταν ψυχολογική και λεκτική βία απ’ τον δάσκαλο. Το τελευταίο μέρος της τριλογίας των bricks in the wall, διαδραματίζεται στο παρόν και λειτουργεί σαν επίλογος, στα προηγούμενα δύο τραγούδια, Περιγράφει την απομόνωση του Pink από την κοινωνία και την απόρριψη των σχέσεων, ερωτικών, οικογενειακών και φιλικών. Το “Another Brick in The Wall pt.3” θα μπορούσε να συνδιαστεί με το τελευταίο τραγούδι του πρώτου δίσκου, το “don’t leave me now” και το “Goodbye cruel world” στο οποίο ο Pink αποχαιρετά τον σκληρό κι απάνθρωπο κόσμο πριν κλειστεί μέσα στον τοίχο. Τα τραγούδια που περιγράφουν “τα τούβλα” αποτελούν θεμέλιο του διπλού άλμπουμ, καθώς αυτά περιγράφουν στιγμές του χαρακτήρα που σημάδεψαν την εξέλιξη του.

Another Brick in the Wall pt.1

Daddy's flown across the ocean, Leaving just a memory, Snapshot in the family album,

Daddy what else did you leave for me, Daddy, what'd'ja leave behind for me!

All in all it was just a brick in the wall, All in all it was all just bricks in the wall.

Ανάλυση:

Το πρώτο μέρος της τριλογίας μας δίνει βασικές πληροφορίες για το οικογενειακό περιβάλλον του Pink. Αποτελεί τρίτο τραγούδι του δίσκου και εισαγωγικό στα γεγονότα που τον σημάδεψαν. Μας περιγράφει ότι ο πατέρας πέταξε πάνω απ’ τον ωκεανό, αφήνοντας απλά μια ανάμνηση, μια φωτογραφία στο οικογενειακό άλμπουμ. Εκεί αρχίζει ο ήρωας ν’ αναρωτιέται τι άλλο άφησε γι’ αυτόν ο πατέρας του, με δύο στίχους που μοιάζουν “Μπαμπά τι άλλο άφησες για μένα” και “Μπαμπά τι άφησες πίσω για μένα”. Η επανάληψη στίχων με ερωτηματική ή καταφατική μορφή είναι ένα σύνηθες φαινόμενο μέσα στο άλμπουμ που χρησιμοποιείται αφενός για τονισμό

της σημασίας τους και αφετέρου αποτελεί μέρος του διαλόγου που πραγματοποιεί ο Pink με τον εαυτό του, αλλά και τον κάθε ακροατή. Σ' αυτό το τραγούδι γίνεται ο πρώτος παραλληλισμός του ήρωα Pink και του στιχουργού Roger Waters. Ο πατέρας του Roger Waters πέθανε κατά τη διάρκεια βομβαρδισμού των Γερμανών στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο λίγο μετά τη γέννηση του Waters, όπως ακριβώς συμβαίνει και στον χαρακτήρα του The Wall.⁶⁵ Η σκηνή αυτή απεικονίζεται λεπτομερώς στην ταινία.

Μέσα στο άλμπουμ υπάρχουν πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία του Waters, αλλά και του Syd Barrett κάτι που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το the wall δεν είναι ένα απλώς η ιστορία ενός φανταστικού ήρωα, αλλά απεικόνιση της ίδιας της κοινωνίας με βιογραφικά στοιχεία. Το τραγούδι κλείνει με τον στίχο που χρησιμοποιείται και στα τρία μέρη, “All in all it was just a brick in the wall, All in all it was all just bricks in the wall”. “Στην τελική ήταν απλώς τούβλο στον τοίχο, Στην τελική ήταν όλα απλώς τούβλα στον τοίχο”.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του τραγουδιού είναι η ωδή στον θάνατο του πατέρα που απορρέει ως συνέπεια του πολέμου. Ο βομβαρδισμός, ως ένα σύνηθες γεγονός κατά τη διάρκεια του πολέμου, λειτουργεί καταλυτικά στη μετέπειτα εξέλιξη του χαρακτήρα καθώς λόγω αυτού δέχεται την πρώτη απόρριψη (χαρακτηριστική σύνδεση στο παραπάνω αποτελεί η σκηνή στην ταινία όπου ο pink ακολουθεί τον πατέρα ενός άλλου παιδιού κι επιζητά την προσοχή του, μέχρι την στιγμή που εκείνος τον διώχνει), αλλά μετατρέπει και την μητέρα του σε μια αυταρχική μητέρα που γίνεται ο κυρίαρχος ελεγκτής της ζωής του και εν τέλει σ' ένα ακόμη “τούβλο στον τοίχο”. Το παραπάνω γίνεται αντιληπτό απ' το γεγονός ότι υπάρχει ολόκληρο τραγούδι με τον τίτλο “Mother” και παρόλο που δεν του δίνει τον ορισμό «*another brick in the wall*», λειτουργεί ως τέτοιο.⁶⁶

Καταλήγουμε λοιπόν, ότι κάθε τραγούδι/“τούβλο” συσχετίζεται με κάποιο άλλο τραγούδι το οποίο αποτελεί συνέχεια ή συνέπεια του προηγούμενου. Ένα συμπέρασμα που αποδεικνύει ότι τα τραγούδια του *The Wall*, αποτελούν μέρος μεγαλύτερης ιστορίας και ότι η ακρόαση του αποσπασματικά δεν αναδεικνύει την ιστορία και τα βαθύτερα νοήματα πίσω απ' αυτό. Συγκεκριμένα το part one συσχετίζεται με το “The thin ice”, το part two με το “The happiest days of our lives” και τέλος το part three με το “Don't leave me now” και το “Goodbye cruel world”. Έτσι όπως συνδέονται τα τραγούδια παρατηρούμε μια συνοχή στην εξέλιξη και ροή της αφήγησης. Και στα τρία μέρη, το προηγούμενο τραγούδι σχετίζεται με τον λόγο που οδηγεί το επόμενο τραγούδι στο να αποτελεί “τούβλο στον τοίχο”.

65 Kington, Tom, “Roger Waters pens poem for veteran who found father's place of death”, *The Guardian*, 12 Νοεμβρίου 2013, <http://www.theguardian.com/music/2013/nov/12/roger-waters-poem-veteran-henry-shindler-father>

66 Rose, Phil, *Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums*, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 99

Την εποχή κατά την οποία μεγαλώνει ο Pink η κοινωνία είναι πλήρως ανδροκρατούμενη, η γυναίκα δεν έχει βγει απ' το σπίτι, ώστε ν' αναλάβει επιπλέον ρόλους μέσα στην κοινωνία, κι απλώς παραμένει το άτομο που μεγαλώνει τα παιδιά. Μέσα σ' αυτήν την πατριαρχική κοινωνία η μητέρα του Pink/Waters, καθώς έχει χάσει τον άνδρα της στον πόλεμο, αναλαμβάνει να παίξει και το ρόλο του πατέρα, με όποιες συνέπειες θετικές αλλά και αρνητικές μπορεί να έχει κάτι τέτοιο για το παιδί.

2.3.2 Η εκπαίδευση μέσα στο The Wall

Harriest days of our lives

*When we grew up and went to school, There were certain teachers who would
Hurt the children in any way they could, By pouring their derision, Upon anything we did
And exposing every weakness, However carefully hidden by the kids
But in the town, it was well known, When they got home at night, their fat and
Psychopathic wives would thrash them, Within inches of their lives.*

Ανάλυση:

Σε αυτό το σημείο, έχοντας ως αφηγηρία τον ειρωνικό τίτλο του τραγουδιού, που ως συνήθως με αυτήν την φράση περιγράφεται μία ευτυχισμένη εποχή της ζωής, αρχίζει να μας περιγράφει πως οι καθηγητές στο σχολείο, τραυμάτιζαν τους μαθητές με οποιονδήποτε τρόπο μπορούσαν, καθώς όπως μας δείχνει η ταινία ο καθηγητής χρησιμοποιεί και σωματική και λεκτική βία απέναντι στον Pink, ενώ αποκάλυπταν κάθε πιθανή αδυναμία που μπορεί να είχε ένας μαθητής, ξεγυμνώνοντάς τον έτσι μπροστά στους συμμαθητές του, δίνοντάς τους το δικαίωμα, αν όχι την προτροπή, να τον χλευάσουν. Σημαντικός ωστόσο είναι ο επόμενος στίχος, όπου περιγράφει την βία που δέχονται οι ίδιοι οι καθηγητές στο σπίτι τους, από τις γυναίκες τους οι οποίες κατονομάζονται ως ψυχοπαθείς, κάτι για το οποίο βέβαια γίνεται προσπάθεια να μείνει κρυφό από τους μαθητές, αλλά είναι ευρέως γνωστό στην πόλη. Βλέπουμε να περιγράφεται ένας φαύλος κύκλος βίας συνδέοντας το οικογενειακό περιβάλλον με το σχολικό. Αποδίδοντας στην ουσία ότι η βία είναι συνεχόμενη μέσα στην κοινωνία χωρίς να υπάρχουν στεγανά. Το ένα περιβάλλον δεν είναι αποκομμένο από το επόμενο. Ό,τι συμβαίνει μέσα στο σπίτι, έχει αντίκτυπο κι εκφράζεται κι έξω από αυτό. Στην προκειμένη περίπτωση εκφράζεται με τη βία του καθηγητή απέναντι στους μαθητές. Από το παραπάνω μπορούμε ακόμη να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μία κοινωνία όπου εξαιτίας της δομής της, δεν δίνει στους ανθρώπους διεξόδους ώστε να καταπολεμήσουν τα ενδεχόμενα ψυχολογικά προβλήματα (*Psychopathic wives*), με αποτέλεσμα η βία να γίνεται το μοναδικό βήμα εκτόνωσης.

Another Brick in the Wall pt.2

*We don't need no education, We dont need no thought control, No dark sarcasm in the classroom
Teachers leave them kids alone, Hey! Teachers! Leave them kids alone!*

All in all it's just another brick in the wall, All in all you're just another brick in the wall.

*We don't need no education, We dont need no thought control, No dark sarcasm in the classroom
Teachers leave them kids alone, Hey! Teachers! Leave them kids alone!*

All in all it's just another brick in the wall, All in all you're just another brick in the wall.

*"Wrong, Do it again!", "If you don't eat yer meat, you can't have any pudding. How can you
have any pudding if you don't eat yer meat?", "You! Yes, you behind the bikesheds, stand still
laddy!"*

Ανάλυση:

Το “Another Brick in The Wall pt.2” και δεύτερο μέρος είναι το πιο εμπορικό τραγούδι του δίσκου, έρχεται ως συνέχεια στο *the happiest days of our lives*, το οποίο μας εισήγαγε στα σχολικά χρόνια του Pink, αλλά μας έδωσε και πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι καθηγητές στο σχολείο. Το τραγούδι αποτελείται από μόλις επτά στίχους με τους οποίους δηλώνει την αντίδραση των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Στο τέλος ακόμη, ακούγεται η φωνή του δασκάλου να μονολογεί μερικές ακόμη φράσεις/διαταγές.

Παρατηρούμε τις εντολές του καθηγητή, όπου τονίζει στον μαθητή το λάθος και με επιτακτικό τρόπο του λέει να το ξανακάνει και τονίζει πως δεν μπορεί να έχει πουτίγκα αν δεν φάει το κρέας του, και ρωτάει, “πώς μπορείς να έχεις πουτίγκα αν δεν φας το κρέας σου;” Ο στίχος έχει διπλή σημασία, αναλόγως ποιός την ερμηνεύει. Αρχικά δίνει την σημασία του συστήματος που εκφράζει ο καθηγητής, αλλά βαθύτερα την σημασία που θα ήθελε να δώσει ο Waters στο όλο σύνολο του τραγουδιού. Το ζήτημα είναι ότι για να πετύχεις κάτι και να έχεις επιβράβευση χρειάζεται να προσπαθήσεις γι’ αυτό. Έτοιμη λύση δεν μπορεί να δοθεί. Απ’ την οπτική του καθηγητή ως εκφραστής του συστήματος της κοινωνίας εννοείται ότι δεν θα έχει την δικιά του επιβράβευση αν δεν ακολουθεί τις οδηγίες του, ώστε να γίνει αυτό που ο καθηγητής θέλει, και κατά συνέπεια, αυτό που η κοινωνία θέλει από το κάθε παιδί. Δηλαδή απρόσωπα άτομα, χωρίς ειδικά χαρακτηριστικά να βαδίζουν πάνω στη γραμμή παραγωγής όπου το σύστημα τους έχει τοποθετήσει, με μόνο στόχο και σκοπό την κατάληξη σε μία άμορφη μάζα (ή όπως απεικονίζει στοχευμένα ο Gerald Scarfe σε κιμά). Αντιθέτως απ’ την οπτική του Waters ότι αν δεν προσπαθήσει ο καθένας, αρχικά να επιφέρει αλλαγές στον εαυτό του και να ξεπεράσει τα εμπόδια που υπάρχουν, δεν θα καταφέρει ν’ αλλάξει τα προβλήματα όχι μόνο της εκπαίδευσης, αλλά και γενικότερα.

Βασικό στοιχείο στο part two και part three των τραγουδιών είναι η χρήση της διπλής άρνησης, “*Don’t need, no education*”, “*Don’t need, no thought control*”. Το τραγούδι δεν

εναντιώνεται αυτό καθ' αυτό στην εκπαίδευση, αλλά στον συγκεκριμένο τύπο εκπαίδευσης που βιώνουν τα παιδιά στην Αγγλία, αλλά και σχεδόν σ' ολόκληρο τον κόσμο, εκεί αναφέρεται η δεύτερη άρνηση, το “*no education*” και το “*no thought control*”. Το οποίο αποστρέφεται σύμφωνα με τους στίχους, τον έλεγχο και κατεύθυνση της σκέψης όπου οι καθηγητές επιθυμούν, χωρίς την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών, ώστε ν' ακολουθήσουν το δρόμο που τους ταιριάζει ανάλογα με τα ενδιαφέροντα τους. Επομένως, αντιτίθεται και στην στείρα κονσερβοποιημένη γνώση που τους προσφέρει το σχολείο, όχι μόνο εμποδίζοντας την ανάπτυξη οποιουδήποτε ταλέντου, αλλά στην ουσία καταστρέφοντάς το μόλις εμφανιστεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η σκηνή στην ταινία, όπου ο καθηγητής μέσα στην τάξη, χλευάζει τον Pink που έχει γράψει ένα ποίημα, ακυρώνοντας έτσι τον χαρακτήρα πιθανώς του μαθητή που θέλει όχι να ξεχωρίσει, αλλά να καλλιεργήσει ένα ταλέντο. Απ' αυτό προκύπτει και ο στίχος “*No dark sarcasm in the classroom*”. Έτσι το σχολείο και τα σχολικά χρόνια, καταλήγουν ν' αποτελούν άλλο ένα “τούβλο” στον “τοίχο” του Pink. Ενώ ο στίχος όπου ζητάει επιτακτικά ν' αφήσουν οι καθηγητές τα παιδιά μόνα τους είναι ιδιαίτερης σημασίας, καθώς τα παιδιά έχουν ανάγκη ν' αναπτύξουν τον χαρακτήρα και τα ενδιαφέροντά τους. Το απόσπασμα της ταινίας που αναλογεί στο “*Another Brick in The Wall pt.2*”, αλλά και “*Happiest Days of Our Lives*” είναι γεμάτο συμβολισμούς.

Οι πιο σημαντικοί συμβολισμοί, είναι η μηχανή του κιμά που αντικατοπτρίζει το εκπαιδευτικό σύστημα που προάγει την μαζοποίηση και τον κομορμισμό. Οι μαθητές κινούνται παρατεταγμένοι σαν στρατιωτάκια προς την μηχανή του κιμά, στην οποία πέφτουν μέσα. Έτσι καταστρέφεται κάθε διαφορετικός χαρακτήρας και άποψη, κάμπτονται οι αντιστάσεις που μπορεί να προβάλλει ένας νέος άνθρωπος και δημιουργούνται απλώς άβουλα γρανάζια για το σύστημα που υποστηρίζει και μέρος του οποίου είναι ο καθηγητής, τα οποία δεν θ' αποτελούν απειλή, ενάντια στην καθεστηκία τάξη πραγμάτων.⁶⁷ Θα μπορούσαμε μέσα απ' την συγκεκριμένη σκηνή να αντλήσουμε έναν δεύτερο συμβολισμό εναντίωσης στον πόλεμο, αρχικά σημαντικό είναι πως οι μαθητές φορούν όλοι τις ίδιες μάσκες, που αποκρύπτουν τα χαρακτηριστικά τους, έχοντας έτσι, όλοι την ίδια μορφή. Κάτι το οποίο είναι σαφής αναφορά ως προς το ολοκαύτωμα του Β' παγκοσμίου πολέμου και τα εκατομμύρια θυμάτων. Αυτός ο συμβολισμός ενισχύεται από την προηγούμενη σκηνή, κατά την οποία ένα τραίνο γεμάτο παιδιά τα οποία φοράνε τις ίδιες μάσκες, περνάνε μπροστά από τον νεαρό Pink. Θυμίζοντας έτσι τα τραίνα των ναζιστών τα οποία με αφετηρία πολλές μεγάλες πόλεις και γεμάτα με Εβραίους, Τσιγγάνους και ανθρώπους οι οποίοι θεωρητικά αποτελούσαν απειλή για το ναζιστικό καθεστώς και την ιδεολογία που αυτό εκπροσωπούσε, κατέληγαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης σε Γερμανία και Πολωνία.

67 Dorling, Danny, “Government policies are turning education into a production line”, The Guardian, 30 Ιουνίου 2015, <https://www.theguardian.com/politics/2015/jun/30/government-policies-education-production-line-testing-children-schools>

Ένας δεύτερος συμβολισμός αντλείται από την κίνηση των σφυριών των οποίων η σκιά παρουσιάζεται σε επόμενη σκηνή της ταινίας. Αυτό συμβαίνει καθώς ο τρόπος με τον οποίο κινούνται τα σφυριά, θυμίζουν την κίνηση των αντλιών στις πετρελαιοπηγές το οποίο είναι μια έμμεση αναφορά στον πόλεμο του Yom Kipur⁶⁸ ή αλλιώς τον πόλεμο των επτά ημερών τον Οκτώβριο του 1973, ο οποίος προκάλεσε έντονη πετρελαϊκή κρίση κατά τη δεκαετία του '70 η οποία είχε σαν αποτέλεσμα την άνοδο της τιμής του πετρελαίου παγκοσμίως και οικονομικές επιπτώσεις ακόμη και σε ισχυρές οικονομίες, όπως αυτή της Μεγάλης Βρετανίας. Έτσι εισάγεται ο συμβολισμός του σφυριού στο the wall, το οποίο ίσως αποτελεί την περισσότερο έντονη και πολυεμφανιζόμενη εικόνα ολόκληρου του The Wall, όπου παίζει εξίσου καθοριστικό ρόλο όσο τα "bricks".

Το σφυρί απ' τη φύση του έχει διπλή λειτουργία. Αυτό γίνεται για να απεικονιστεί ταυτόχρονα η ευεργεσία και η καταπίεση. Το ίδιο σφυρί που κατασκευάζει έναν τοίχο έχει και τη δύναμη να τον κατεδαφίσει. Κατά τον ίδιο τρόπο, μεταφορικά, η εκπαίδευση δημιουργεί τα "ιδανικά" μέλη της κοινωνίας, όπου δεν θ' αμφισβητούν τίποτε, δεν θ' αντιδρούν κι απλώς θα υπηρετούν τον σκοπό τους μέσα στην παραγωγική διαδικασία, καταστρέφοντας την προσωπικότητα κάθε παιδιού. Στον αντίποδα, μία διαφορετική εκπαίδευση μπορεί να σφυρηλατήσει δυνατούς και πολύπλευρους χαρακτήρες οι οποίοι θα 'χουν ανοιχτούς ορίζοντες κι επιλογές ως προς το μέλλον τους, χωρίς εκ των προτέρων καθοδήγηση. Και οι δύο αυτές ιδιότητες του συμβολικού σφυριού εξερευνώνται με περισσότερες λεπτομέρειες αργότερα, τόσο στην ταινία όσο και στο δίσκο, καθώς ο Pink ολισθαίνει όλο και περισσότερο στην παράνοιά του και την μεταμόρφωσή του σε φασίστα δικτάτορα. Ουσιαστικά τα σφυριά που παρουσιάζονται πρώτη φορά στο "Another Brick In The Wall pt.2", βοηθούν και στο χτίσιμο του τοίχου, αλλά και στο γκρέμισμα του. Σημαντικό είναι το στοιχείο, πώς χρησιμοποιήθηκε η εικόνα του σφυριού. Μέσα στην ταινία ο δικτάτορας Pink φορούσε περιβραχιόνιο με δύο σφυριά χιαστί, όπως και ο στρατός του, κάνοντας έμμεση αναφορά στην σβάστικα που φορούσαν τα μέλη του ναζιστικού κόμματος αλλά και οι στρατιωτικοί της ναζιστικής Γερμανίας κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, ενισχύοντας έτσι την εικόνα του δικτάτορα.

Όπως συμβαίνει με όλα τις θεματικές του δίσκου, έτσι και με την απεικόνιση της εκπαίδευσης περιγράφονται καταρχάς οι εμπειρίες του Roger Waters από την σχολική του ηλικία, αλλά και η γενικότερη εικόνα του εκπαιδευτικού συστήματος της Αγγλίας κυρίως κατά τη χρονική περίοδο 1970-1979 όπου και ηχογραφείται το The Wall. Περίοδος κατά την οποία σημαντικές αλλαγές συντελέστηκαν στην παιδεία με την είσοδο της Margaret Thatcher στο υπουργείο παιδείας

68 Reitan, Earl A., *The Thatcher Revolution: Margaret Thatcher, John Major, and the Transformation of Modern Britain, 1979-2001*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Oxford 2003 σελ. 25

το 1970 έως το 1974. Όσον αφορά τις προσωπικές αναφορές στον Waters, χαρακτηριστικό είναι το σημείο όπου ο καθηγητής ανακαλύπτει ότι ο μαθητής έχει γράψει ένα ποίημα και τον γελοιοποιεί μέσα στην τάξη μπροστά στους συμμαθητές του. Σύμφωνα με δήλωση του Waters, ένας καθηγητής του στο σχολείο, του είχε δηλώσει ότι δεν μπορεί να γράψει τίποτα.⁶⁹

Η Μάργκαρετ Θάτσερ, ως υπουργός παιδείας και επιστημών, άφησε το στίγμα της στην εξέλιξη του Βρετανικού εκπαιδευτικού συστήματος. Μόλις τον πρώτο μήνα της θητείας της, κατήργησε την Εγκύκλιο 10/65, η οποία καθόριζε τον τρόπο λειτουργίας των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, των λεγόμενων Grammar και Secondary Schools. Με την εγκύκλιο 10/65 (Circular 10/65), το υπουργείο ζητούσε από τις τοπικές εκπαιδευτικές δομές, να μετατρέψουν τα παραπάνω σχολεία σε Comprehensive (εννιαία/περιεκτικά), σε σχολεία δηλαδή περιεκτικής εκπαίδευσης. Με την κατάργησή του, η Θάτσερ εισήγαγε το Circular 10/70, με το οποίο ενημέρωνε ότι η κρατική χρηματοδότηση θα σταματούσε για τα σχολεία που δεν ήταν Comprehensive. Ακόμη, σταμάτησε την υποχρεωτική μετατροπή σε comprehensive, ενώ στήριζε κι ενδυνάμωνε τον θεσμό του Eleven plus. Ένα σύστημα εξετάσεων που έδιναν οι μαθητές ηλικίας έντεκα έως δώδεκα ετών, στο τέλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δηλαδή, όπου βάση των αποτελεσμάτων τους, συνέχιζαν είτε σε grammar, είτε σε secondary σχολείο. Στο τέλος της θητείας της, ως υπουργός παιδείας, υπήρχαν πάνω από 3.000 comprehensive schools.

Τα comprehensive σχολεία, διαχειρίζονταν μόνα τους, τους προϋπολογισμούς και το προσωπικό τους, ενώ λόγω του μεγάλου αριθμού τους, ο ανταγωνισμός μεταξύ τους, εκδηλωνόταν σε μεγάλο βαθμό. Για την ένταξη σε αυτά, δεν λάμβαναν υπόψη ακαδημαϊκά κριτήρια, γι' αυτό και χαίρουν μεγάλης προτίμησης.

Η Μάργκαρετ Θάτσερ, κατά τη διάρκεια της θητείας της, συγκρούστηκε αρκετές φορές με τα συνδικάτα των καθηγητών κι ακαδημαϊκών, οι οποίοι θεωρούσαν ότι με τις περικοπές υποβαθμίζεται η δημόσια εκπαίδευση, καθώς η Θάτσερ υποστήριξε τη χρηματοδότηση της ακαδημαϊκής έρευνας από ιδιωτικούς φορείς, ενώ κομβικό σταθμό αποτέλεσε η απόφαση για την περικοπή της προσφοράς δωρεάν γάλατος σε μαθητές ηλικίας 7 έως 11 ετών,⁷⁰ σε ένα γενικότερο πλαίσιο περικοπών της κυβέρνησης, όπου στον αντίποδα αύξησε τις στρατιωτικές της δαπάνες μετά από απαίτηση του NATO.⁷¹ Για την συγκεκριμένη απόφασή της, της αποδόθηκε το όνομα "Thatcher milk snatcher". Καταλήγοντας, κατά την τετραετία 1970-1974, η κρατική οικονομική ενίσχυση στο εκπαιδευτικό σύστημα, περικόπηκε κι ενισχύθηκε η ιδιωτική πρωτοβουλία, με τις

69 *The Guardian*, "Roger Waters review – raging at the dark side of the Earth" 6 Ιουλίου 2018, <https://www.theguardian.com/music/2018/jul/04/roger-waters-review-us-them-tour-resistance>

70 Wapshott, Nicholas, Ronald Reagan and Margaret Thatcher a political marriage, Sentinel, London 2007, σελ. 76

71 Campbell, John, Freeman, David, The Iron Lady Margaret Thatcher, from Grocer's Daughter to Prime Minister, Penguin Books, London 2011, σελ. 127-128

όποιες οικονομικές συνέπειες, για τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα της Αγγλίας, αλλά και τις ευκαιρίες για μόρφωση στα παιδιά των στρωμάτων αυτών.⁷²

Το θέμα της εκπαίδευσης στο δίσκο, περιγράφεται σε δύο τραγούδια, αλλά κυρίως με το τραγούδι “Another Brick in The Wall pt.2”, το οποίο προωθήθηκε κι έγινε το τραγούδι σύμβολο ολόκληρου του άλμπουμ. Ένα τραγούδι με επτά στίχους, κατάφερε να αποδώσει τις δυσλειτουργίες ενός εκπαιδευτικού συστήματος και τις επιπτώσεις που προκαλούν στις ζωές των μαθητών. Δυσλειτουργίες που βίωσε και ο ίδιος ο Roger Waters⁷³, κατά τα μαθητικά του χρόνια κι εξέφρασε μέσα από το The Wall, τονίζοντας έτσι, την ιδιαίτερη σημασία και το ρόλο που διακατέχει το σχολείο στην δημιουργία κι εξέλιξη στον χαρακτήρα ενός ανθρώπου.

Το σχολικό περιβάλλον αποτελεί για τα παιδιά το δευτερογενές στάδιο κοινωνικοποίησης στη ζωή του, ενώ η οικογένεια θεωρείται πρωτογενές στάδιο. Στο σχολείο, το παιδί έρχεται σε καθημερινή επαφή με άλλα παιδιά κι αρχίζει να κοινωνικοποιείται, γνωρίζει τον εκπαιδευτικό κι ένα πλαίσιο κανόνων που του ρυθμίζουν τον τρόπο συμπεριφοράς. Σε αυτό το πλαίσιο, ο εκπαιδευτικός κατέχει σημαντικότερη θέση απέναντι στους μαθητές λόγω της εξουσίας που του δίνει το σχολείο, αλλά και καθώς αποτελεί πρότυπο προς μίμηση, ενώ έχει χρέος αρχικά να προάγει κάποιες αξίες, όπως η ηθική, το αίσθημα δικαίου, την ισότητα, την ομαδικότητα ανάμεσά τους και την αλληλεγγύη. Επίσης, πρέπει να κατανοεί τους μαθητές και να συζητά τους προβληματισμούς τους, να δρα αποτρεπτικά ενάντια σε επιθετικές συμπεριφορές, ενώ είναι πολύ σημαντικό να μην είναι αυταρχικός και φυσικά να μην ασκεί οποιασδήποτε μορφής βία. Ειδικά απέναντι στις μικρότερες ηλικίες η στάση και η συμπεριφορά ενός εκπαιδευτικού μπορεί να λειτουργήσει εξαιρετικά θετικά είτε αρνητικά, καθώς το παιδί τον αντιλαμβάνεται σε παρόμοιο ρόλο με των γονέων του, καθώς κι εκείνος το επιβραβεύει, αλλά και το τιμωρεί, αναλόγως με την περίπτωση.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ένας εκπαιδευτικός πλάθει τον χαρακτήρα των παιδιών, και για αυτό θα πρέπει να φροντίζει ο κάθε εκπαιδευτικός να μην παράγει τους αυριανούς πολίτες μίας κοινωνίας ως άβουλα πλάσματα, αλλά ως άτομα με κριτική σκέψη.⁷⁴ Παράλληλα όμως, παρατηρούμε ότι συχνά υπάρχει μονόδρομη μετάδοση γνώσης, όπου ο εκπαιδευτικός, απομονωμένος από την τάξη του, όχι μόνο δεν εμπνέει ή δεν καλλιεργεί τον χαρακτήρα και την κριτική σκέψη των μαθητών, αλλά τους προσφέρει προκαθορισμένη γνώση «κονσέρβα», χωρίς να στηρίζεται στην εμπειρία που αποκομίζει μέσω της διδασκαλίας και να προσαρμόζει το μάθημα ανάλογα τις συνθήκες.⁷⁵ Με αυτόν τον τρόπο η γνώση καταλήγει σε ένα μέσο αποκοπής των

72 Moore, Charles, Margaret Thatcher From Grantham to the Falklands, Knopf, London 2013, σελ. 172-173

73 Rose, Phil, Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 106

74 Χατζηδήμου, Δημήτρης Χρ., Εισαγωγή στην παιδαγωγική, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη 2010, σελ 127

75 Σμωλ, Κρίστοφερ, Μουσική, κοινωνία, εκπαίδευση, Νεφέλη, Αθήνα 1983, σελ. 269.

μαθητών από την ουσιαστική γνώση. Συμπεραίνουμε λοιπόν, την αναγκαιότητα για ένα σχολικό περιβάλλον με άρτια καταρτισμένους εκπαιδευτικούς, καθώς μέσα από την άσκηση του επαγγέλματός τους, επηρεάζουν την μελλοντική κοινωνία. Για την συγκεκριμένη θέση, υπάρχουν δύο απόψεις αντίθετες μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει η άποψη πως μία κοινωνία πρέπει να προνοεί και να επενδύει στους εκπαιδευόμενους, ώστε να τοποθετεί σε αυτές τις καίριες θέσεις καταρτισμένο προσωπικό. Η δεύτερη άποψη αναφέρει πως η κοινωνία πρέπει να παράγει τέτοιου είδους εκπαιδευτικούς και πολίτες ώστε να διαφυλάξουν την πειθαρχία και την ομαλή λειτουργία μέσα σε αυτήν.⁷⁶ Στο τραγούδι “Another Brick in The Wall”, παρατηρήσαμε πως ο καθηγητής, είχε αυτόν το ρόλο που υποστηρίζει η παραπάνω άποψη. Επέβαλε κομορμιστικές απόψεις στα παιδιά, κατέκρινε και χλεύαζε την οποιαδήποτε διαφοροποίηση του μαθητή από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο της τάξης, όπου στην συγκεκριμένη περίπτωση είχαμε μία καλλιτεχνική κλίση του μαθητή, και μέσω των εικόνων όπου απεικόνισαν το τραγούδι στην ταινία, ο καθηγητής παρήγαγε ρομπόττα οποία δεν θα διατάρασαν την κοινωνία ως προς καμία πτυχή αυτής.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθούμε στο τι θέση έχει η εκπαίδευση στην σημερινή κοινωνία και συγκεκριμένα στο σημερινό κοινωνικο-πολιτικό σύστημα. Το εκπαιδευτικό σύστημα σήμερα, δεν διαφέρει ιδιαίτερα από τις σκηνές που περιγράφει ο Roger Waters, μπορεί τα κρούσματα βίας όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς προς τους μαθητές να αποτελούν πλέον μεμονομένα περιστατικά, όμως η λειτουργία της εκπαίδευσης παραμένει η ίδια. Στο υπάρχον πλαίσιο, αναπτύσσονται ο ανταγωνισμός για την επικράτηση του ισχυρότερου, ενώ ταυτόχρονα δεν έχουν όλοι ίσες ευκαιρίες. Οι σχέσεις εξουσίας στις οποίες συνηθίζει να υπακούει το άτομο στο σχολικό περιβάλλον καθώς και οι επιβραβεύσεις ή τιμωρίες στις οποίες υπόκειται, εξελίσσονται στις σχέσεις εξουσίας του εργασιακού περιβάλλοντος, όπως επίσης αυτό είναι που ρυθμίζει τις εκπαιδευτικές δεξιότητες στις οποίες θα προωθηθεί να εξελιχθεί ο μαθητής καθώς και τα κίνητρα που θα του δωθούν, σύμφωνα πάντα με τις ανάγκες των βιομηχανικών αναγκών.⁷⁷

Σήμερα όπως όπως αναφέρεται παραπάνω, η εκπαίδευση κατά κύριο λόγο, προσπαθεί να κατευθύνει και να καλύψει τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Επομένως, εγκαταλείπεται πολλές φορές, η ολόπλευρη μόρφωση, δεν δίνονται κίνητρα ώστε να εξελιχθούν τα ταλέντα που ενδεχομένως να υποβόσκουν σε κάποιους μαθητές. Όσον αφορά συγκεκριμένα το μάθημα της μουσικής, το οποίο είναι συνηθισμένο φαινόμενο να θυσιάζεται στο βωμό της κάλυψης άλλων μαθημάτων, έχουμε το ακόλουθο παράδειγμα. Ένα παιδί το οποίο παρουσιάζεται να έχει μουσικό αφτί ή μία τάση προς το τραγούδι “αντιγράφωντας” μελωδίες που ακούει, αν δεν του δωθούν τα κατάλληλα μέσα, δεν θα αναπτύξει αυτό το ταλέντο και πιθανότατα δεν θα το εκμεταλευτεί ποτέ.

76 Χατζηδήμου, Δημήτρης Χρ., Εισαγωγή στην παιδαγωγική, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη 2010, σελ 289

77 Giddens, Anthony, Κοινωνιολογία, Gutenberg, Αθήνα 2009, σελ. 546-547

Ακόμη, μέσω της έλλειψης πολλές φορές ή της πρόχειρης περάτωσης της μουσικής εκπαίδευσης στα σχολεία, οι μαθητές δεν έρχονται σε επαφή με την έννοια της δημιουργικότητας, η οποία είναι βασική έννοια όσον αφορά τη μουσική.

Η δημιουργικότητα, στην οποία μπορεί να παρακινηθεί ένας μαθητής, όχι μόνο κατά τα καλλιτεχνικά μαθήματα, αλλά και στα υπόλοιπα του βασικού κορμού, έχει αποδειχθεί τα τελευταία χρόνια πως συμβάλει στην εξέλιξη του τρόπου σκέψης, αλλά και τη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου, όπως έχουν δείξει μελέτες.⁷⁸ Καταλαβαίνουμε επομένως, όχι μόνο την σημασία ύπαρξης του μαθήματος μουσικής και γενικότερων καλλιτεχνικών μαθημάτων σε όλα τα πλαίσια της εκπαίδευσης, κι όχι σε συνθήκες απλής διεκπεραίωσης, αλλά ουσιαστικής μάθησης και ολόπλευρης μόρφωσης με στόχο την εξέλιξη του χαρακτήρα των μαθητών.

2.3.3 Το κλείσιμο του πρώτου μέρους

Another Brick in the Wall pt.3

I don't need no arms around me, And I dont need no drugs to calm me.

I have seen the writing on the wall, Don't think I neved anything at all.

No! Don't think I'll need anything at all, All in all it was all just bricks in the wall.

All in all you were all just bricks in the wall.

Ανάλυση:

Στους στίχους παρατηρούμε την απογοήτευση του Pink από τις σχέσεις, ερωτικές, φιλικές, αλλά και τις οικογενειακές. Αποφασίζει ότι δεν θέλει κανέναν όπως ούτε τη βοήθειά τους, και στρέφεται στην απομόνωση και τη μοναξιά. Και σ' αυτό το τραγούδι όπως στο δεύτερο μέρος γίνεται χρήση της διπλής άρνησης, "*I don't need no arms*" και "*I dont need no drugs*". Όπως και την προηγούμενη φορά, δείχνει την αποστροφή του προς τις σχέσεις και το είδος των σχέσεων που είχε μέχρι τώρα (no arms around me), αλλά και την αποστροφή του προς την κοινωνία και τα είδη γιατρειάς που προσφέρει (no drugs to calm me).

Αυτές οι δύο φράσεις λειτουργούν σαν επιστέγασμα της όλης πορείας μέχρι τώρα. Ο αναγνωρισμένος ροκ σταρ που λόγω της φύσης του, κινείται συνεχώς, μένει σε ακριβά ξενοδοχεία και τροχόσπιτα και αποκτά πλούτο, ενδίδει στην ηδονή που αυτά προσφέρουν. Πολλές γυναίκες για μία βραδιά, γυναίκες που όπως αναφέρει, επιθυμούν να δουν "*behind these cold eyes*", εννοώντας ότι αυτό που αντιλαμβάνεται ο κόσμος δεν είναι ο πραγματικός εαυτός του, ή ο ευατός του που θα

78 Παπαπαναγιώτου, Ξανθούλα (επιμ.), Ζητήματα μουσικής παιδαγωγικής, Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 215

επιθυμούσε ο ίδιος να είναι. Εδώ ξεκάθαρα παρουσιάζεται ο Waters, που νιώθει απογοητευμένος από το κοινό, διότι νιώθει ότι δεν καταλαβαίνουν τι θέλει να πει και παρακολουθούν τις συναυλίες τους, λόγω της φήμης του συγκροτήματος.⁷⁹ Ενώ χαρακτηριστικός είναι ο στίχος στο "One of my turns", *"Oh my God! What a fabulous room! Are all these your guitars?"*. Σε αυτό το σημείο ανιχνεύουμε ένα θέμα που θέλει να τονίσει ο Waters. Τον υπερκαταναλωτισμό, αλλά και την ανάγκη της επίδειξης πλούτου, κάτι το οποίο είναι καίριο στοιχείο μέσα στον καπιταλισμό, καθώς συνδέεται με την ιδέα του ανταγωνισμού για την καταξίωση του ανθρώπου. Παραδείγματα αυτών είναι πολλά συγκροτήματα, όπου σε πολλές ζωντανές εμφανίσεις καταστρέφανε τα μουσικά τους όργανα, ενώ σημαντικό είναι ότι οι Pink Floyd, το πραγματοποίησαν αυτό μία φορά κατά τη διάρκεια της συναυλίας όπου το κοινό δεν τους άφηνε ν' αποχωρήσουν και είχαν δημιουργηθεί σκηνές εξέγερσης με την αστυνομία να φυγαδεύει το συγκρότημα. Παραλληλισμός και παρουσίαση αυτού του συμβάντος συμβαίνει στην έναρξη της ταινίας *The Wall*, με το κοινό να σπάει τις πόρτες και συγκρούεται με την αστυνομία.

Στη συνέχεια αξίζει να σημειώσουμε ότι η λέξη *drugs* στα αγγλικά έχει και την σημασία των φαρμάκων, αλλά και τη σημασία των ναρκωτικών. Κι από το νόημα και των στίχων, αλλά και τη γενικότερη πορεία των τραγουδιών, συμπεραίνουμε ότι αναφέρεται και στα δύο, αλληγορικά πρόκειται για την κοινωνία που θέλει να κρατήσει πάσει θυσία τον Pink, αλλά και τον κάθε άνθρωπο/γρανάζι μέσα στο σύστημα της. Αλλά πρόκειται και για μία αναφορά στον Syd Barrett, τον οποίο ο Waters δεν έπαψε ποτέ να αναφέρει μέσα από τα τραγούδια του, αλλά και να θρηνεί για την φυγή του από το συγκρότημα, λόγω των εξαρτήσεών του στα ναρκωτικά, όπου είχε καταστεί ανήμπορος πλέον να συνεισφέρει στο συγκρότημα, είτε στο κομμάτι του υλικού, γράφοντας στίχους και μουσική, είτε παίζοντας πάνω στην σκηνή. Φυσικά, όπως γίνεται σε ολόκληρο το άλμπουμ μέσω της ειρωνείας και των αλληγορικών στοιχείων, κι εδώ δηλώνει ο Waters την αντίθεση του ως προς την χρήση. Η χρήση ναρκωτικών ουσιών και ειδικότερα των χημικών παρασκευασμάτων όπως το LSD, αποτελούσε κοινό μυστικό ανάμεσα στη μουσική σκηνή της ροκ μουσικής, από την καθιέρωσή της.

Ο Waters, ο οποίος έγραφε στίχους εμπνευσμένος μέσα από την κοινωνία, δεν θα μπορούσε ν' αντιτίθεται στην μουσική παραγωγή που χρησιμοποιεί τα ναρκωτικά ως κινητήρια δύναμη. Έτσι δημιουργεί έναν χαρακτήρα όπου ενδίδει σε αυτήν την συνθήκη κι εθίζεται. Παρόλο όμως που αρνείται τα ναρκωτικά σε αυτό το σημείο, στο δεύτερο μέρος όπου βρίσκεται εντός του τείχους, στο *Comfortably Numb*, βλέπουμε ότι θα τα δεχθεί καθώς δεν αντέχει τον πόνο (ψυχικός και σωματικός) που έχει προκαλέσει στον εαυτό του κι εκφράζεται μέσω του πυρετού, τα οποία θα

79 Rose, Phil, *Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums*, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ.99

έχουν ως συνέπεια να τον ναρκώσουν, να ξεχάσει τον πόνο και να αφήσει το τέρας του φασισμού να γεννηθεί. Το παραπάνω αποτελεί ακόμη έναν από τους πολλούς συμβολισμούς του The Wall, για τον φασισμό και τον πόλεμο, καθώς το συμπέρασμα που προκύπτει είναι, πως όταν μία κοινωνία δε δίνει σημασία στα προβλήματα της κατά τη γέννησή τους και τα αγνοεί ή ακόμη χειρότερα τα κρύβει, αυτά πιθανόν να εξελιχθούν στο φίδι του φασισμού.

Τέλος, για να στηρίξει την απόφαση του να αποξενωθεί, χρησιμοποιεί πάλι διπλή άρνηση, μόνο που αυτή τη φορά είναι για τονισμό της φράσης “*No! Don't think I'll need anything at all*”. Όπου η δεύτερη άρνηση, αποτελεί μία ύστατη κραυγή και προσπάθεια να σωθεί, από το μυαλό του και το τείχος που κλείνει ασφυκτικά γύρω του. Κλείνει λέγοντας ξανά ότι όλοι και όλα ήταν απλώς τούβλα στον τοίχο του. Ο Pink τοποθετεί το τελευταίο τούβλο στον τοίχο, το οποίο προέκυψε απ’ το προηγούμενο τραγούδι, το “*don't leave me now*” στο οποίο βίωσε την απόρριψη από την γυναίκα του. Ενώ κι αυτό το γεγονός αποτελεί σύμφωνα με συνέντευξη του Waters, ακόμη ένα αυτοβιογραφικό στοιχείο, καθώς, πρώτος γάμος του, διαλύθηκε όταν η γυναίκα του κατά την απουσία του σε περιοδεία τον απάτησε. Είναι σημαντικό να δούμε σύμφωνα με τα τραγούδια, πώς οδηγήθηκε ο Pink στις εσωτερικές του συγκρούσεις και τις ελλατωματικές σχέσεις. Σ’ αυτό θεωρώ πώς διαδραματίζει ενεργό ρόλο η σχέση του με την μητέρα του, όπως περιγράφεται στο τραγούδι «*mother*».

Το τραγούδι «*mother*» είναι ένας διάλογος, μεταξύ του Pink και της μητέρας του. Όπου την φωνή της μητέρας ερμηνεύει ο David Gilmour. Σημαντικό στοιχείο ότι το The Wall αποτελεί κατά μεγάλο μέρος, αυτοβιογραφικό άλμπουμ όσον αφορά τη ζωή του Roger Waters, μας δίνει το γεγονός ότι και στο “*Comfortably numb*”, το οποίο επίσης αποτελεί τραγούδι διάλογο. Ο Waters κι εκεί “ενσαρκώνει” τον χαρακτήρα, ενώ ο Gilmour τη φωνή που τον καλοσορίζει μέσα στον τοίχο.

Το τραγούδι ξεκινάει με μια σειρά ερωτήσεων:

*Mother do you think **they'll drop the bomb**?*

Mother do you think they'll like this song?

Mother do you think they'll try to break my balls?

*Mother **should I build the wall**?*

Mother should I run for president?

*Mother **should I trust the government**?*

*Mother **will they put me in the firing line**?*

Mother am I really dying?

Μέσα απ' τις ερωτήσεις εντοπίζουμε τι απασχολεί, αλλά και την ανασφάλεια του ήρωα, αλλά και ποια μηνύματα μηνύματα θέλει ο Waters να μας υπενθυμίσει ότι έχουν σημασία. Αυτά είναι το θέμα του πολέμου, και πιο συγκεκριμένα μια έμμεση αναφορά στον βομβαρδισμό του Λονδίνου, την έλλειψη αυτοπεποίθησης και το πόσο σοβαρή είναι για έναν καλλιτέχνη που δημιουργεί, αλλά και το αν πρέπει να εμπιστευτεί την κυβέρνηση. Άλλη μία αναφορά στην κοινωνία της Αγγλίας, αλλά και την Μάργκαρετ Θάτσερ η οποία από το 1979 είναι πλέον πρωθυπουργός κι εφαρμόζει φιλελεύθερη πολιτική με την οποία πλήττεται ο λαός, καθώς οι περικοπές σε υγεία, κι εκπαίδευση κυρίως είναι τεράστιες, ενώ ταυτόχρονα γιγαντώνεται το κλίμα μίσους προς οτιδήποτε ξένο εκτός Βρετανίας. Το σημαντικότερο όμως, σε αυτό το τραγούδι, είναι η στάση της μητέρας.

Αρχικά δίνει απαντήσεις στα πρώτα ερωτήματα που έθεσε ο Pink, όπου γίνεται φανερό πως η μητέρα του, ελέγχει εξ' ολοκλήρου τη ζωή του και πέρα από αυτό αυθυποβάλλει τους "φόβους της" πάνω στον γιο της. Αλλά και ότι σκοπεύει να τον κρατήσει κάτω από τις "φτερούγες της" και "δεν θα τον αφήσει να πετάξει, αλλά ίσως τον αφήσει να τραγουδήσει."

Hush now baby, baby, dont you cry.

Mother's gonna make all your nightmares come true.

Mother's gonna put all her fears into you.

Mother's gonna keep you right here under her wing.

She wont let you fly, but she might let you sing.

Mama will keep baby cozy and warm.

Oooooo baby oooooo baby oooooo baby,

Of course mama'll help to build the wall.

Στο δεύτερο σκέλος του τραγουδιού, ο Pink αναρωτιέται "αν είναι αρκετά καλή η γυναίκα που έχει βρει", ώστε να πάρει την απάντηση ότι η μητέρα του, "θα ελέγξει όλες τις κοπέλες πριν αφήσει κάποια να τον πλησιάσει". Ολοκληρώνοντας τον απόλυτο έλεγχο στη ζωή του.⁸⁰

Mother do you think she's good enough -- to me?

Mother do you think she's dangerous -- to me?

Mother will she tear your little boy apart?

Mother will she break my heart?

Και οι απαντήσεις της μητέρας:

Hush now baby, baby dont you cry.

Mama's gonna check out all your girlfriends for you.

80 Rose, Phil, Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 91, 100, 114.

*Mama wont let anyone dirty get through.
Mama's gonna wait up until you get in.
Mama will always find out where you've been.
Mama's gonna keep baby healthy and clean.
Ooooh baby ooooh baby ooooh baby,
You'll always be baby to me.*

Βλέπουμε λοιπόν, πως η ανακεφαλαίωση που δημιουργεί το “ Another Brick in The Wall pt3”, εκφράζεται απόλυτα με το μουσικό ηχόχρωμα του τραγουδιού. Στην εισαγωγή του ακούμε κάποιον όπου καταστρέφει αντικείμενα, ενώ στα φωνητικά υπάρχουν εφφέ που αλλοιώνουν την φωνή σε σχέση συγκεκριμένα με τα τραγούδια “Another Brick in The Wall pt1 και pt2”, δίνοντας το στοιχείο ότι ο Pink έχει ήδη αλλάξει, κάτι που εκφράζει και με τους στίχους. Ενώ έντονο είναι το εφφέ της ηλεκτρικής παραμόρφωσης στις κιθάρες σε σχέση με τα άλλα δύο τραγούδια του κύκλου.

Έτσι, ολοκληρώνοντας τον κύκλο, κι αφού έχει χτίσει το τείχος, αποχαιρετά τον σκληρό κόσμο με το παρακάτω τραγούδι.

Goodbye cruel world

*Goodbye cruel world, I'm leaving you today. Goodbye, Goodbye, Goodbye.
Goodbye, all you people, I'm leaving you today. There's nothing you can say
To make me change my mind.*

Ανάλυση:

Με το συγκεκριμένο τραγούδι, ο ήρωας αποχαιρετά τον κόσμο που ζούσε μέχρι τώρα. Έχει ολοκληρώσει τον τοίχο, και σήμερα αφήνει τους ανθρώπους (*I'm leaving you today*). Χαρακτηριστικό του τραγουδιού είναι η επανάληψη της λέξης «Goodbye» έξι φορές, δίνοντας έτσι έμφαση πως το τείχος είναι ολοκληρωμένο πλέον κι εκείνος κλείνεται μέσα σε αυτό. Και ίσως ένας τελευταίος τρόπος ν' αποκτήσει την προσοχή του κόσμου πάνω του.

Κλείνοντας την ανάλυση, όχι μόνο της τριλογίας του “Another Brick in the Wall”, αλλά του πρώτου μισού του δίσκου, θα μπορούσαμε να εξάγουμε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα. Τα τρία τραγούδια “Another Brick in The Wall pt.1, pt.2 και pt.3”, μαζί με τα δευτερεύοντα τους, αποτελούν μια ιστορία. Το πώς οδηγήθηκε από παιδί, στον ροκ σταρ που απομονώθηκε. Το μουσικό θέμα που ξεκινάει στο “The thin ice” επαναλαμβάνεται όχι μόνο στην τριλογία, ως βασικό θέμα, αλλά και στο “happiest days of our lives” και μετέπειτα στο δεύτερο μισό του δίσκου, όπου πλέον βρίσκεται μέσα στο τείχος. Ο Waters έχει επιλέξει να χρησιμοποιήσει ως βασικά τούβλα/αιτίες, τις συνέπειες του πολέμου, την οικογένεια και την εκπαίδευση. Αυτά όμως οδήγησαν σε αρκετά ακόμη

τούβλα/αιτίες. Ο θάνατος του πατέρα, η καταπιεστική μητέρα ως συνέπεια, τα σχολικά χρόνια της καταπίεσης και οι ελλατωματικές σχέσεις σε συνάρτηση άλλων παραγόντων, οδήγησαν στην απομόνωση.⁸¹ Σε αυτό το τραγούδι, μουσικά υπάρχει μεγάλη αντίθεση με το προηγούμενο όπου υπήρχε ένταση κι έκρηξη, καθώς αποτελείται μόνο από φωνή και μία κιθάρα, χωρίς παραμόρφωση κι εφέ. Είναι ένα αργό τραγούδι, μικρό σε διάρκεια, δίνοντας την αίσθηση της απογοήτευσης.

2.3.4 Ο πόλεμος μέσα από τα τραγούδια του The Wall

Goodbye Blue Sky

*"Look mummy, there's an aeroplane up in the sky", Did you see the frightened ones?
Did you hear the falling bombs? Did you ever wonder why we had to run for shelter when the
promise of a brave new world unfurled beneath a clear blue sky?
Did you see the frightened ones? Did you hear the falling bombs?
The flames are all gone, but the pain lingers on.
Goodbye, blue sky, Goodbye, blue sky. Goodbye. Goodbye. Goodbye."*

Ανάλυση:

Ένα από τα βασικά θέματα που πραγματεύεται το The Wall, είναι ο πόλεμος. Από την έναρξη του πρώτου τραγουδιού και τις βόμβες που εκρήγνυνται σηματοδοτώντας τον θάνατο του πατέρα του Pink (πατέρας Waters), και στην ουσία το πρώτο τούβλο στον τοίχο του, γίνεται αντιληπτό ότι ο πόλεμος σαν θεματική θα έχει ισχυρή παρουσία στο άλμπουμ. Η πρώτη κορύφωση του θέματος αυτού, συμβαίνει σχετικά νωρίς μέσα στον δίσκο με το τραγούδι, Goodbye blue sky. Το συγκεκριμένο τραγούδι όμως χωρίς την εικόνα που το συμπληρώνει στην ταινία δεν θα ήταν ολοκληρωμένο, κι εδώ καταλαβαίνουμε γιατί ο Roger Waters ήθελε αρχικά το The Wall να κυκλοφορήσει παράλληλα με την ταινία. Η ταινία δεν αποτελεί μία διαφορετική οπτική του δίσκου ή κάτι καινούριο βασισμένο σε αυτόν, αλλά ένα συμπλήρωμα κι έναν τρόπο να εκφραστούν με την εικόνα νοήματα που δεν θα μπορούσε να αποδώσει ο ήχος είτε η ζωντανή παρουσίαση. Αυτό συμβαίνει διότι στο Goodbye blue sky, μπορούμε ν' ανιχνεύσουμε δύο νοήματα. Το ένα σχετικά με τον πόλεμο και το δεύτερο σχετικά με την ενηλικίωση του Pink, ως μεταφορά για την φυγή του από το πατρικό (μητρικό στην περίπτωση μας) σπίτι, και την έξοδο του στην πραγματική ζωή, όπου θα πρέπει ν' αντιμετωπίσει και να πάρει μόνος τις αποφάσεις για τη ζωή του. Σύμφωνα με το τραγούδι

81 Rose, Phil, Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 124

Mother, ο Pink συμβουλευέται την μητέρα του για κάθε πτυχή της ζωής του, κι εκείνη πάντα αποκρίνεται ότι θα τον βοηθάει στα πάντα.

Αυτό προκύπτει από τον τίτλο του, αλλά και στίχο του τραγουδιού. "goodbye blue sky, καθώς από την αρχή έχει γίνει παραλληλισμός της φράσης «blue sky», ως κάτι το θετικό και όμορφο.

Momma loves her baby

And daddy loves you too.

And the sea may look warm to you babe

And the sky may look blue

But oooooh Baby

Oooooh baby blue, Ooooooh babe.

Οπότε λέγοντας goodbye blue sky, αντιλαμβανόμαστε ότι πλέον φεύγει από την θαλπωρή που του πρόσφερε μέχρι τώρα η μητέρα του. Παρατηρούμε ακόμη, την ταύτιση του χρώματος μπλε, όπου αναφέρεται αρκετές φορές, ως κάτι το ζεστό και ήσυχο και ειρηνικό. Από το baby blue έως το blue sky. Ακόμη, καταλαβαίνουμε ότι πλέον παύει να είναι "baby blue", και μεταμορφώνεται σε Pink, στον χαρακτήρα που θα εξελιχθεί σε ροκ σταρ και στην συνέχεια και δικτάτορα. Απ' το ζεστό μπλε, στο ψυχρό ροζ. Το ίδιο συμβαίνει και στην ταινία, όπου εστιάζει κυρίως στον πόλεμο. Στις σκηνές της ταινίας, ο μπλε ουρανός και το περιστέρι, μετατρέπονται σε ένα ερειπωμένο γκρι τοπίο και σε έναν αετό που σπαίρνει τον όλεθρο, είτε βομβαρδίζοντας το Λονδίνο είτε ξεριζώνοντας μία ολόκληρη πόλη.

Το σύμβολο του τραγουδιού, ο ατσάλινος αετός παραπέμπει εμφανώς στο ναζιστικό αετό της Γερμανίας, αλλά και τα βομβαριστικά αεροπλάνα. Έχοντας δύο διαφορετικές εικόνες με τον ατσάλινο αετό. Η μία να πετάει πάνω από το Λονδίνο (καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για το Λονδίνο λόγω της Tower Bridge που αναπαριστάται) και η δεύτερη είναι με τον αετό να αρπάζει και να ξεριζώνει μία ολόκληρη πόλη, αφήνοντας πίσω μόνο έναν κρατήρα αίματος. Αυτό μπορούμε να το συμπεράνουμε, λαμβάνοντας υπόψιν τις ιδέες του Waters⁸², αλλά και όσα έχει δηλώσει σχετικά με το the wall ως σύνολο δίσκου και ταινίας, πως έχει διπλή σημασία. Η πρώτη, είναι η προφανής σχετικά με την καταστροφή που άφησε πίσω η ναζιστική μηχανή και τις ισοπεδομένες πόλεις, αλλά και η δεύτερη, αρκετά συγκεκριμένη για τις πόλεις που ισοπέδωσαν οι σύμμαχοι, στην προσπάθεια τους να επιβληθούν ή και να κάνουν επίδειξη δύναμης στους αντιπάλους, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις ατομικές βόμβες σε Χιροσίμα και Ναγκασάκι τον Αύγουστο του 1945, μήνες μετά την συνθηκολόγηση της ναζιστικής Γερμανίας με μόνο στόχο την αποδυνάμωση

82 Vance, Tommy, "The Radio One Wall Interview", BBC Radio, 12 Νοεμβρίου 1979.

της Ιαπωνίας, το οποίο ενισχύεται κι από την εμφάνιση των εξαθλιωμένων στρατιωτών, όπου στο τέλος εξαϋλώνονται. Το Goodbye blue sky, δεν αποτελεί απλώς ένα τραγούδι ενάντια στη ναζιστική Γερμανία, αλλά ένα αντιπολεμικό μανιφέστο. Εξαιρετικής σημασίας είναι η εικόνα της Βρετανικής σημαίας να μετατρέπεται σε έναν αιματοβαμμένο σταυρό. Σε αυτό το σημείο του the wall, μπορούμε να κάνουμε έναν παραλληλισμό της σκηνής αυτής με τον στίχο του Μπέρτολτ Μπρεχτ από το Γερμανικό εγχειρίδιο πολέμου:

*"...Ο πόλεμος που έρχεται δεν ειν' ο πρώτος.
Πριν απ' αυτόν γίνανε κι άλλοι πόλεμοι.
Όταν ετέλειωσε ο τελευταίος,
υπήρχαν νικητές και νικημένοι
Στους νικημένους, ο φτωχός λαός
πέθαινε από την πείνα.
Στους νικητές ο φτωχός λαός πέθαινε το ίδιο..."*

Συγκρίνοντας την σκηνή του αιματοβαμμένου σταυρού με τον παραπάνω στίχο, μπορούμε να καταλήξουμε ότι και τα δύο καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα. Ο πόλεμος, ανεξαρτήτως ποιός τον εκκινεί ή ποιός τον τερματίζει, ποιός είναι νικητής ή ποιός ηττημένος, προκαλεί απώλειες. Ο λαός σε όλες τις περιπτώσεις πλήττεται από τις βόμβες ως παράπλευρη απώλεια. Σε όλες τις περιπτώσεις ο φτωχός λαός πεθαίνει από την πείνα. Αυτό θέλει να δηλώσει ο Waters με τον Gerald Scarfe ο οποίος ήταν ο κυρίως υπεύθυνος για τις animation σκηνές της ταινίας και ο οποίος είναι γνωστός για την πολιτική του δράση μέσω των σκίτσων που σχεδιάζει μέχρι και σήμερα. Δεν ήταν τυχαίο ότι η συνεργασία μεταξύ Scarfe και Waters ξεκίνησε κατά τη δημιουργία του άλμπουμ Animals. Και όπως έχει δηλώσει ο ίδιος ο Waters, οι πόλεμοι δεν γίνονται για την θρησκεία ή τις ιδεολογίες, αλλά για το χρήμα το οποίο είναι ο κινητήριο παράγοντας όλων.⁸³ Ακόμη είναι εμφανής η παρατήρηση που κάνει το τραγούδι σχετικά με την ειρήνη και τον ρόλο της.

*Did you ever wonder why we had to run for shelter when the promise
of a brave new world unfurled beneath a clear blue sky?*

Εδώ αναρωτιέται ο Waters για τον ρόλο της ειρήνης μέσω του παραπάνω αντιφατικού στίχου, καθώς μέσα σε αυτήν υπάρχει η υπόσχεση για έναν καινούριο κόσμο κάτω από έναν

83 Locker, Melissa, "Roger Waters: 'War isn't about ideology, it's not about religion. It's about money'", The Guardian, 9 Μαρτίου 2017, <https://www.theguardian.com/music/2017/mar/09/roger-waters-pink-floyd-the-wall-montreal-opera>

καθαρό μπλε ουρανό, αλλά ταυτόχρονα πρέπει να τρέχουν για καταφύγιο. Υποννοώντας έτσι, ότι η ειρήνη, αποτελεί απλώς το προπαρασκευαστικό στάδιο του πολέμου. Και σε αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να συγκρίνουμε το παραπάνω μ' ένα άλλο απόσπασμα από το ποίημα του Μπρεχτ.

*"...Αυτοί που βρίσκοντα ψηλά λένε: πόλεμος και ειρήνη
είναι δύο πράγματα ολότελα διαφορετικά.
Όμως η ειρήνη τους κι ο πόλεμος τους
μοιάζουν όπως ο άνεμος κι η θύελλα.
Ο πόλεμος γεννιέται απ' την ειρήνη τους
καθώς ο γιος από τη μάνα.
Έχει τα δικά της
απαίσια χαρακτηριστικά.
Ο πόλεμος τους σκοτώνει
ό,τι άφησε όρθιο
η ειρήνη τους.
Όταν αυτοί που είναι ψηλά, μιλάνε για ειρήνη
ο απλός λαός ξέρει
πως έρχεται ο πόλεμος..."*

Ο Μπρεχτ σαν στρατευμένος κομμουνιστής ποιητής, διατυπώνει ξεκάθαρη θέση σχετικά με την ειρήνη, όπως αυτή υπάρχει μέσα στον καπιταλισμό. Η ειρήνη, είναι απλώς η προετοιμασία του πολέμου, κατά τη διάρκεια αυτής, η κοινωνία βάλεται, από τους λίγους που έχουν τον έλεγχο και όταν θελήσουν ν' αυξήσουν το χρήμα τους και ν' αλλάξουν τους συσχετισμούς, δημιουργούν επεκτατικούς πολέμους.

Ο Waters στρατευμένος εν μέρη κι αυτός, όπως διαπιστώνουμε μέσω των δηλώσεων του, έχοντας ως υπόβαθρο το προηγούμενο άλμπουμ που έχει δημιουργήσει, το *Animals*, μία κριτική απέναντι στο καπιταλιστικό σύστημα, αλλά και το επόμενο άλμπουμ το *The Final Cut*, δημιουργεί κι εκφράζει ξεκάθαρη θέση για τον πόλεμο και την ειρήνη,⁸⁴ παρουσιάζεται αν όχι να ταυτίζεται, σίγουρα να συμφωνεί εν μέρη μ' αυτήν την άποψη περί ειρήνης του Μπρεχτ. Καθώς παρεμβάλει την συγκεκριμένη ερώτηση/στίχο όπου αναρωτιέται μεταξύ δύο άλλων πανομοιότυπων στίχων:

*Did you see the frightened ones?
Did you hear the falling bombs?*

84 Locker, Melissa, "Roger Waters: 'War isn't about ideology, it's not about religion. It's about money'", *The Guardian*, 9 Μαρτίου 2017, <https://www.theguardian.com/music/2017/mar/09/roger-waters-pink-floyd-the-wall-montreal-opera>

Θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε τους δύο αυτούς στίχους, ως ακόμη έναν συμβολισμό, ως δύο πολέμους με μία ειρήνη ανάμεσά τους. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, όπου σήμανε το τέλος των αυτοκρατοριών με τον κατακερματισμό τους και τη δημιουργία πολλών κρατών, το διάστημα του μεσοπολέμου με την άνοδο του φασισμού και την έκφασή του το 1939 και τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, όπου η κορύφωση του επήλθε με την σύγκρουση μεταξύ δύο ριζικά αντίθετων κόσμων, της ναζιστικής Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, με την δεύτερη να καταφέρνει χαρακτηριστική νίκη που οδήγησε στην ήττα του φασισμού στην Ευρώπη.

Οι παραπάνω στίχοι βέβαια, αποτελούν και μία ωμή περιγραφή του πώς ζει ο άνθρωπος κατά τη διάρκεια του πολέμου. Κοινωνίες τρομαγμένες ("*frightened ones*" και η σκηνή των πλασμάτων με τις μάσκες αερίων μέσα σε σήραγγες/υπονόμους), που ανά πάσα στιγμή ίσως χρειαστεί να τρέξουν για καταφύγιο, κοινωνίες που ζουν στην πείνα και την εξαθλίωση, όπου οι νεκροί είναι καθημερινό φαινόμενο, ώστε να τείνει να γίνει συνήθεια. Όχι όμως μόνο κατά τη διάρκεια του πολέμου, κυρίως στην μεταπολεμική περίοδο, καθώς οι άνθρωποι κλείνονται, αποκόπτονται και κυριαρχεί η ξеноφοβία. Αυτοί που πολέμησαν, είτε πρόκειται για τον πρώτο παγκόσμιο, είτε στο σήμερα μετά από πολεμικές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή, δεν εντάσσονται σχεδόν ποτέ ομαλά πίσω στο κοινωνικό σύνολο, λόγω αυτών που έχουν αναγκαστεί να πράξουν κι έχουν δει να πράττουν οι απέναντι τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι σήμερα οι Αμερικανοί πεζοναύτες, οι οποίοι κατά την ένταξη τους πίσω στην κοινωνία, μετά από επεμβάσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ, αντιμετωπίζουν ψυχολογικά προβλήματα τα οποία συχνά εκφράζονται με καταχρήσεις σε αλκόολ, ενώ πολύ συχνά καταγράφονται και περιστατικά βίαιων συμπεριφορών. Καθώς και κοινωνίες όπου έχουν συνηθίσει τον ήχο μιας βόμβας που πέφτει (*Did you hear the falling bombs?*).

Στην απεικόνιση των ανθρώπων στην ταινία, σημαντικό στοιχείο είναι οι μνήμες του σκιτσογράφου των Pink Floyd Gerald Scarfe, ο οποίος σαν παιδί βίωσε τον βομβαρδισμό του Λονδίνου και τους ανθρώπους να φοράνε τις μάσκες αερίων. Αυτές τις εικόνες αποτύπωσε μέσα στο *Goodbye blue sky*, οι άνθρωποι να φοράνε μάσκες αερίων, να μετατρέπονται σε άψυχα σώματα και στο τέλος να μένουν μόνο ως σκελετοί.⁸⁵

Όπως είπαμε παραπάνω, το *The Wall*, αποτελεί ένα άλμπουμ όπου το θέμα του πολέμου κυριαρχεί από την αρχή έως το τέλος. Το θέμα πόλεμος ολοκληρώνεται με μία τριλογία τραγουδιών, στο δεύτερο μέρος του δίσκου. Όπως γίνεται και με την τριλογία "*Another Brick in the Wall*", έτσι κι εδώ υπάρχουν εισγωγικά και συνοδευτικά τραγούδια. Η τριλογία ξεκινάει με το τραγούδι "*Vera*" και "*Bring the boys back home*", ενώ η βασική τριλογία αποτελείται από τα

85 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 281

τραγούδια "In the flesh", "Run like hell" και "Waiting for the worms". Σε αυτό το σημείο της εξέλιξης του The Wall, ο χαρακτήρας Pink έχει ολοκληρωμένο το τείχος γύρω του, έχει απομονωθεί από τους κοντινούς του ανθρώπους κι έχει εξελιχθεί σε ένα στιγνό δικτάτορα. Πιο συγκεκριμένα, σε ένα κρεσέντο τραγικής ειρωνείας θα μπορούσαμε να αναφέρουμε, πως έχει εξελιχθεί σε αυτό, το οποίο ήταν υπεύθυνο για τον θάνατο του πατέρα του.

Vera

*Does anybody here remember Vera Lynn? Remember how she said that We would meet again
Some sunny day? Vera! Vera! What has become of you? Does anybody else here Feel the way I do?*

Ανάλυση:

Όπως και σε όλα τα τραγούδια, η κινηματογραφική απεικόνιση, αποτελεί κομβικό σημείο για την ανάλυση κι εξαγωγή του πλήρους νοήματος.

Η Vera την οποία ανακαλεί στη μνήμη του ο Pink/Waters, είναι στην πραγματικότητα η Vera Lynn, η Αγγλίδα τραγουδίστρια η οποία υπήρξε αρκετά δημοφιλής κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου.⁸⁶ Η Lynn στα τραγούδια της, όπως όλες οι τραγουδίστριες εκείνης της εποχής (ανάλογο παράδειγμα η Σοφία Βέμπο στην Ελλάδα), προσπαθούσαν μέσω των τραγουδιών τους να εμπνεύσουν και ν' ανυψώσουν το ηθικό στον κόσμο και τους στρατιώτες μέσω της ελπίδας για έναν καλύτερο κόσμο μετά το τέλος του πολέμου.⁸⁷ Στο τραγούδι ανιχνεύουμε δύο θέματα. Αρχικά για την ελπίδα που έδινε μέσω των τραγουδιών τους για την επόμενη ημέρα του πολέμου (*We would meet again Some sunny day?/ What has become of you?*), ρωτώντας εάν πλέον την θυμάται κάποιος (την Vera Lynn, αλλά και την ελπίδα που υποσχέθηκε), καθώς η ελπίδα που έδινε στον κόσμο, ενώ τελείωσε ο πόλεμος, η κοινωνία δεν έγινε καλύτερη, αλλά βυθίστηκε στην εκμετάλευση, σε μία εσωστρέφεια γεννώντας φόβο και αποξένωση. Σε δεύτερο στάδιο (*Does anybody else here, feel the way i do?*) και κυρίως μέσω της εικόνας από την ταινία, αναφέρεται στον πατέρα του, αλλά και σε όλους αυτούς που δεν γύρισαν ποτέ από τον πόλεμο. Στην ταινία παρατηρούμε τον νεαρό Pink, να βρίσκεται σε μια σιδηροδρομική αποβάθρα όπου καταφθάνουν στρατιώτες, μια σκηνή την οποία όντως έζησε ο κόσμος στις ευρωπαϊκές χώρες, ο δικός του όμως πατέρας δεν επιστρέφει. Δεν πρόκειται για μία ανάμνηση, καθώς κατά την συγκεκριμένη χρονική στιγμή που λάμβαναν χώρα τα συγκεκριμένα γεγονότα, ο Pink/Waters ήταν απλώς μωρό. Αλλά κρύβει την βαθύτερη επιθυμία να είχε ζήσει κι εκείνος την επιστροφή του πατέρα του και το πόσο

86 Rose, Phil, Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 133

87 Moreton, Cole, "Dame Vera Lynn interview: 'People used me to achieve something. I was just doing my job'", The Telegraph, 20 Μαρτίου 2017, <https://www.telegraph.co.uk/music/interviews/dame-vera-lynn-interview-people-used-achieve-something-just/>

μεγάλο ήταν το πλήγμα να μεγαλώσει χωρίς πατέρα. Ακόμη, ενταγμένο στη χρονική στιγμή δημιουργίας του *The Wall*, είναι ένα μήνυμα ενάντια στους πολέμους που συνεχίζουν να πραγματοποιούνται, στους ανθρώπους που χάνονται, αλλά και τα παιδιά που μένουν ορφανά, αλλά και μία επισήμανση του Waters διότι νιώθει προδομένος από την ίδια την κοινωνία που του υποσχέθηκε έναν καινούριο κόσμο (*a brave new world unfurled beneath a clear blue sky*).

Bring the boys back home

Bring the boys back home. (x2) Don't leave the children on their own, no, no.

Bring the boys back home. "Wrong! Do it again!" "Time to go!"

"Are you feeling okay?" "There's a man answering, but he keeps hanging up!"

Is there anybody out there?

Ανάλυση:

Σε συνέχεια του "Vera", έρχεται το "Bring the boys back home". Επαναλαμβάνοντας το παραπάνω και ως στίχο, είναι ξεκάθαρο ότι ζητάει να επιστρέψουν οι στρατιώτες πίσω, κάτι το οποίο τονίζεται με την επανάληψη του στίχου. Όπως έχουμε αναφέρει, το *The Wall*, δεν αποτελεί ένα κλασικό ροκ άλμπουμ. Τα τραγούδια του είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους, και για ν' αποδοθεί πλήρως το νόημα είναι απαραίτητο ν' ακούγονται με την σειρά. Μία τέτοια σύνδεση παρατηρούμε στο συγκεκριμένο τραγούδι με τον στίχο "*Don't leave the children on their own, no, no*". Υπάρχει ένας παραλληλισμός με τον στίχο "*Hey! Teachers! Leave them kids alone!*". Στον πρώτο στίχο έχουμε τα παιδιά που έχουν μείνει ορφανά, γιατί είτε ο ένας είτε και οι δύο γονείς έχουν σκοτωθεί λόγω του πολέμου και αφήνονται στην τύχη τους χωρίς κάποιον να τα καθοδηγεί κατά την ηλικία αυτή και σε συνδιασμό με τον στίχο "*Bring the boys back home*" σε ένα δεύτερο νόημα του στίχου, τα παιδιά (boys) χάνουν την αθωότητα τους, μέσα από την βία του πολέμου και όσα αυτή συνεπάγεται. Και καταλήγουμε στον συσχετισμό με τον στίχο από το "Another Brick in the Wall", όπου τα παιδιά είναι έρμια στην συμπεριφορά του εκάστοτε καθηγητή ο οποίος τα προσαρμόζει όπως αυτός κρίνει ορθότερα.

Μετά από τα δύο αυτά εισαγωγικά τραγούδια, καταλήγουμε στην τριλογία κατά την οποία ο Pink έχει εξελιχθεί στον δικτάτορα. Οι στίχοι και η σύνδεση τους με τις εικόνες της ταινίας, διέπονται από ένα ντελίριο ρατσιστικού, ομοφοβικού και φασιστικού λόγου με δεκάδες αναφορές στα εγκλήματα που διέπραξε η ναζιστική γερμανία κατά από το 1936 έως το 1945, αλλά και σε άλλες φασιστικές και παραστρατιωτικές ομάδες ανά την Ευρώπη, όπως αυτή των British Union of Fascists του Oswald Mosley στην Αγγλία και τον Squadristi του Μπενίτο Μουσολίνι στην Ιταλία.

Αρχικά με το τραγούδι "In the flesh"⁸⁸, ο Waters μας εισάγει για δεύτερη φορά (αυτήν τη φορά χωρίς ερωτηματικό) στη νέα ζωή του χαρακτήρα. Πλέον είναι ένας δικτάτορας, φορώντας μαύρα με το περιβραχιόνιο με τα σφυριά, και απευθύνεται σε ένα κοινό πανομοιότυπα ντυμένο.

In the flesh

*"...I've got some bad news for you sunshine, Pink isn't well, he stayed back at the hotel
And they sent us along as a surrogate band We're gonna find out where you folks really stand.
Are there any queers in the theater tonight? Get them up against the wall!
There's one in the spotlight, he don't look right to me, Get him up against the wall!
That one looks Jewish! And that one's a coon! Who let all of this riff-raff into the room?
There's one smoking a joint, And another with spots! If I had my way, I'd have all of you shot!"*

Ανάλυση:

Μετά τους πρώτους εισαγωγικούς στίχους, που είναι αντιγραφή από το "In the flesh?", το οποίο αποτελούσε προίμιο της πρώτης φάσης της ζωής του Pink, αρχικά ως baby blue και στην συνέχεια ως Pink, τώρα όμως αποτελεί προίμιο της ζωής μέσα από το τείχος και όπως ίσως θα μπορούσαμε να πούμε της τρίτης εξέλιξης, αυτής ως "Black" Pink. Αυτήν τη φορά, το show είναι διαφορετικό, παρομοιάζεται με τις συγκεντρώσεις του Χίτλερ, μ' ένα κοινό εκστασιασμένο να ακούει τον ηγέτη τους. Σημαντική είναι η αναφορά του στίχου "*Pink isn't well, he stayed back at the hotel*", καθώς παρατηρούμε μία ακόμη εξέλιξη (baby blue, Pink) του χαρακτήρα, σε κάτι νέο, σε κάτι ίδιο με αυτό το οποίο ευθύνεται για τον θάνατο χιλιάδων και μέσα σε αυτών και του πατέρα του Pink. Στους επόμενους στίχους παίρνει ξεκάθαρη θέση ενάντια στους Εβραίους, τους έγχρωμους, τους ομοφυλόφιλους, αλλά και γενικά τον οποιονδήποτε διαφορετικό, όπως άτομα με σκουλαρήκια και τατουάζ. Όλους αυτούς διατάζει να τους μεταφέρουν μπροστά στο τείχος, ενώ καταλήγει πως αν μπορούσε θα τους πυροβολούσε όλους. Μέσα από τις εικόνες της ταινίας, ξεδιπλώνεται πλήρως η σύνδεση δικτάτορα Pink, Χίτλερ και κάθετι φασιστικό. Συμβολισμοί όπως το σύμβολο των σταυρωμένων σφυριών με κόκκινο και άσπρο χρώμα πάνω στη μαύρη στολή. Ο χαιρετισμός και του Pink που αναπαριστά τα σφυριά, αλλά και ο ναζιστικός χαιρετισμός από το κοινό. Οι μαύρες στολές που σε ένα μέρος του κοινού είναι πανομοιότυπες μ' αυτές της Κου Κλουξ Κλαν, της οργάνωσης που έδρασε στην Αμερική με επιθέσεις και δολοφονίες εναντίον έγχρωμων, απλώς ενισχύουν το παραπάνω συμπέρασμα.⁸⁹

88 Rose, Phil, Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 140

89 Rose, Phil, Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015, σελ. 141-142

Το τραγούδι "Run like hell", περιγράφει τον Pink να απαρνιέται το παρελθόν του και να θάβει τα συναισθήματα που πιθανόν έχει ("*Keep your dirty feelings Deep inside*"), ώστε να μπορέσει να γίνει δικτάτορας. Με την λέξη run η οποία επαναλαμβάνεται δεκάδες φορές, δηλώνει την επιθυμία του να ξεφύγει από όλα όσα τον οδήγησαν να χτίσει το τείχος και να τα ξεχάσει. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι ο συναισθηματικός του κόσμος έχει καταρεύσει και δεν υπάρχει πλέον κάτι για το οποίο να νοιάζεται. Οι σκηνές στην ταινία συνδέουν τους στίχους, με το κοινό ν' αποθεώνει τον αρχηγό/Pink και τον στρατό του πλέον που δημιουργείται να ξεχύνεται στους δρόμους. Κι ενώ ο Pink προειδοποιεί με τους στίχους για το αν κάποιος βγει με την κοπέλα του να προσέχει, και να παρκάρει το αμάξι του μακριά από κοινή θέα, ο στρατός του βρίσκει ένα ζευγάρι μέσα σε αυτοκίνητο. Τέλος προετοιμάζει για την έλευση των σφυριών, αλλά και των Worms όπου θα ισοπεδώσουν και θα διαβρώσουν τα πάντα στο πέρασμα τους.

Ο κύκλος της δικτατορίας του Pink κλείνει κορυφώνοντας τον φασιστικό του χαρακτήρα, αλλά και την δράση του στρατού του.

Waiting for the Worms

*"Eins, zwei, drei, alle! Ooooh, you cannot reach me now Ooooh, no matter how you try
Goodbye, cruel world, it's over, Walk on by. Sitting in a bunker here behind my wall
Waiting for the worms to come. In perfect isolation here behind my wall
Waiting for the worms to come. We're {waiting to succeed} and going to convene outside Brixton
Town Hall where we're going to be... Waiting to cut out the deadwood. Waiting to clean up the city.
Waiting to follow the worms. Waiting to put on a black shirt. Waiting to weed out the weaklings.
Waiting to smash in their windows. And kick in their doors. Waiting for the final solution
To strengthen the strain. Waiting to follow the worms. Waiting to turn on the showers
And fire the ovens. Waiting for the queens and the coons and the reds and the jews.
Waiting to follow the worms. Would you like to see Britannia Rule again, my friend
All you have to do is follow the worms. Would you like to send our colored cousins
Home again, my friend All you need to do is follow the worms."*

Ανάλυση:

Το συγκεκριμένο τραγούδι, περιγράφει την ρατσιστική και φασιστική συμπεριφορά ενός δικτάτορα, και τις συνθήκες που δημιουργούνται σε μια τέτοια ιδεολογία, καθώς μέσω αυτού, θέλει να ενισχύσει το γενικότερο αντιρατσιστικό μήνυμα που επιθυμεί να μεταδώσει το The Wall

Αρχικά είναι σημαντικό να ορίσουμε τον όρο Worms όπου χρησιμοποιείται αρκετά στους στίχους, αλλά και ως εικόνα μέσα στην ταινία. Το σκουλήκι από την φύση του, τρέφεται με νεκρή οργανική ύλη. Είτε πρόκειται για φύλλα στο δάσος είτε έναν νεκρό πλέον οργανισμό. Το waiting

for the worms, σαν έκφραση υποδηλώνει την αναμονή του συναισθηματικού θανάτου που βιώνει ο Pink, και ως αλληγορία για την σήψη μέσα στην οποία βυθίζονται οι κοινωνίες είτε κατά τη διάρκεια πολέμων, είτε κατά την άνοδο φασιστικών κινημάτων, κατά την περίοδο δηλαδή, όπου το φως λείπει μέσα από τις κοινωνίες και τους ανθρώπους.⁹⁰ Με τον στίχο follow the worms θέλει να τονίσει ο Waters ότι η απαισιοδοξία και η κατάθεση των όπλων, η εύκολη λύση του να ενδώσει κάποιος στο σκοτάδι, οδηγεί τον άνθρωπο σε ακραίες εκφάνσεις, όπως η συμμετοχή σε ένα φασιστικό κίνημα.

Στο "Waiting for the Worms", ο Pink-δικτάτορας βρίσκεται μιά μόνο στιγμή πριν συνειδητοποιήσει σε τι έχει εξελιχθεί, ένα σκοτεινό alter ego του εαυτού του. Το συγκεκριμένο τραγούδι αποτελεί την επιτομή της ρατσιστικής και φασιστικής ρητορικής που χρησιμοποιεί. Το ίδιο κρεσέντο βίας και μίσους συμπληρώνει και συνοδεύει τους στίχους με τις εικόνες της ταινίας. Ο στρατός του Pink παρελαύνει στους δρόμους με τη συνοδεία στρατιωτικής μπάντας, επιδεικνύοντας με κάθε τρόπο το σχήμα αλλά και το σύμβολο των σταυρωμένων σφυριών, αλλά και δρα ανεξέλεγκτος καταστρέφοντας κάθε τι που δεν συμφωνεί με την ιδεολογία του.

Είναι άξιο αναφοράς την αληθοφάνεια όπου επιθυμούσε ο Waters κατά την οπτικοακουστική μεταφορά του The Wall. Αυτό επιτυγχάνεται είτε με την χρήση μιας ολόκληρης τάξης και χορωδίας στο "Another Brick in the Wall pt.2", είτε στην σκηνή της ταινίας, όπου ο στρατός του Pink συγκρούεται με αστυνομικές δυνάμεις (αναφορά στην Battle of Cable Street), όπου χρησιμοποιήθηκαν πραγματικά μέλη skinheads⁹¹ της Αγγλίας.

Οι περισσότεροι στίχοι του τραγουδιού δημιουργούν μία εικόνα η οποία λειτουργεί σαν περιγραφή συγκεκριμένων εγκλημάτων του Τρίτου Ράιχ. Με τους πρώτους στίχους μας ενημερώνει, ότι πλέον δεν μπορούμε να τον φτάσουμε όσο κι αν προσπαθήσουμε, βρίσκεται απομονωμένος μέσα στο τείχος του, αποχαιρετάει τον σκληρό κόσμο και περιμένει τα "σκουλήκια" ("*Waiting for the worms to come*"). Οι παραλληλισμοί αρχίζουν με τον στίχο clean up the deadwoods, όσα δηλαδή θεωρούνε νεκρά κι ως άχρηστα μέσα στην κοινωνία, όπου σε συνδιασμό με το clean up the city, αναφέρεται στην θεωρία της άριας φυλής όπου ήταν η αιχμή του δόρατος της ναζιστικής ιδεολογίας από την άνοδο στην εξουσία του Χίτλερ έως τις τελευταίες ημέρες πριν την συνθηκολόγηση. Πρέπει δηλαδή οτιδήποτε το διαφορετικό να εξαφανιστεί και ν' απομείνει μόνο ό,τι αυτοί θεωρούνε καθαρό και άξιο. Ο επόμενος στίχος, είναι εξαιρετικής σημασίας καθώς μπορούμε ν' ανιχνεύσουμε κάποια γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Αγγλία, πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου και τα εγκλήματα αυτού. Για να κατανοήσουμε τον στίχο "*to put on black shirt*" και τη σημασία του μαύρου χρώματος, είναι σημαντικό ν' αναφερθούμε σε δύο φασιστικά

90 Vance, Tommy, "*The Radio One Wall Interview*", BBC Radio, 12 Νοεμβρίου 1979.

91 Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008, σελ. 290

κινήματα της Αγγλίας και της Ιταλίας. Τους British Union of Fascists (BUF) και τους Squadristi (μελανοχιτώνες).

Οι πρώτοι δημιουργήθηκαν το 1932 στην Αγγλία, υπό την καθοδήγηση του Oswald Mosley. Ο Oswald Mosley υπήρξε στρατιώτης κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο ενώ μετά το τέλος αυτού, άρχισε ν' ασχολείται με την πολιτική ζωή, όπου κι εκλέχθηκε βουλευτής. Αποτέλεσμα αυτών ήταν μετά τις εκλογές του 1929, ν' αποτελεί μέλος της κυβέρνησης με τους Εργατικούς. Τότε εκδήλωσε τις πρώτες του τάσεις προς τον εθνικισμό. Όντας απογοητευμένος όμως, καθώς δεν γινόντουσαν δεκτές οι προτάσεις του για οικονομία, αποχώρησε το 1931 δημιουργώντας το Νέο Κόμμα. Η ρητορική του ξεκίνησε να εξελίσσεται σε ριζοσπαστική και απολυταρχική, ενώ μελετούσε το κόμμα του Μουσολίνι στην Ιταλία. Το 1932 αποφάσισε να ενώσει τις φασιστικές ομάδες της Αγγλίας, δημιουργώντας την BUF. Σημαντικός σταθμός στη ζωή του υπήρξε ο δεύτερος γάμος, ο οποίος πραγματοποιήθηκε στο Βερολίνο το 1936, κρυφά στο σπίτι του υπουργού προπαγάνδας της Γερμανίας, του Τζόζεφ Γκέμπελς, ενώ μεταξύ των καλεσμένων υπήρξε και ο Χίτλερ. Η εξέλιξη των BUF όπως ήταν αναμενόμενο για μία τέτοια ομάδα, διακρινόταν από έντονο αντικομμουνισμό και ρητορική μίσους προς κάθε τι διαφορετικό, ενώ κορυφώθηκε με την λεγόμενη Battle of Cable Street στις 4 Οκτωβρίου 1936,⁹² έμμεσες αναφορές στην οποία βλέπουμε στην ταινία με τον στρατό του Pink να κατακλύζει τους δρόμους καταστρέφοντας τα πάντα στο πέρασμά του.

Ο Mosley οργάνωσε μία πορεία στο κέντρο του East End, όπου απαρτιζόταν από περίπου 3.000 φασίστες, των οποίων η ενδυμασία ήταν μαύρη, σε μια περιοχή όπου ζούσε μεγάλος πληθυσμός Εβραίων. Οι πολίτες προσπάθησαν μέσω υπογραφών να πείσουν την κυβέρνηση ν' ακυρώσει την πορεία, κάτι το οποίο δεν συνέβη. Αποτέλεσμα ήταν, να σταλούν αστυνομικές δυνάμεις της τάξεως των 6.000 ατόμων, ώστε να συνοδεύσουν την πορεία γιατί υπήρχε φόβος να επιτεθούν σε αυτήν ομάδες αντιφασιστών. Στον αντίποδα της πορείας αυτής, 20.000 άτομα μεταξύ των οποίων κομμουνιστές, αναρχικοί, Εβραίοι και άτομα από διάφορες σοσιαλιστικές ομάδες, τοποθετώντας οδοφράγματα προσπάθησαν ν' ανακόψουν την πορεία. Εν τέλει σημειώθηκαν εκτεταμένα επεισόδια μεταξύ της αστυνομίας και των διαδηλωτών, κάτι το οποίο οδήγησε οδήγησε τον Oswald Mosley να ματαιώσει την πορεία.⁹³

Η ανάλογη φασιστική ομάδα της Ιταλίας η Squadristi, υπήρχε ήδη από το 1919. Μια παραστριωτική ομάδα που συγκροτήθηκε μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου πολέμου και αριθμούσε περίπου 200.000 άτομα. Η ενδυμασία τους, η μαύρη στολή, ήταν εμπνευσμένη από την στολή των επίλεκτων στρατιωτικών δυνάμεων της Ιταλίας κατά τον Α' Π.Π. και δήλωνε αφοσίωση στον Μπενίτο Μουσολίνι. Στην παραστριωτική φασιστική οργάνωση συμμετείχαν εθελοντικά

92 Oswald, Mosley, My Life, Friends of Oswald Mosley, London 1975, σελ. 304

93 Barling, Kurt, "Cable Street: 'Solidarity stopped Mosley's fascists'", 4 Οκτωβρίου 2011, <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-15171772>

πολλοί στρατιωτικοί αξιωματικοί που είχαν ήδη πολεμήσει τα προηγούμενα χρόνια, ενώ ρόλος της ήταν η μάχη απέναντι στους εχθρούς σοσιαλιστές. Το τέλος της ήρθε το 1943 με την πτώση του φασιστικού καθεστώτος της Ιταλίας.⁹⁴

Με βάση τα παραπάνω, αλλά και το γεγονός ότι ο πατέρας του Waters ήταν μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Βρετανίας και η μητέρα του τον μεγάλωσε με ιδέες της αριστεράς όπως ο ίδιος έχει δηλώσει, γίνεται αντιληπτή η σημασία της αναφοράς στις μαύρες στολές, καθώς ο φασισμός δεν ήταν κάτι που έμεινε κλειστό στα σύνορα της Γερμανίας, αλλά είχε κατακλύσει όλη την Ευρώπη, πολύ πριν το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου πολέμου, και ανάλογες ομάδες όπως οι παραπάνω υπήρχαν σε πολλές χώρες (χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Ελλάδα τα τάγματα ασφαλείας και οι ομάδες με το Χ).

Στον στίχο "*to smash in their windows*", γίνεται αναφορά στη Νύχτα των Κρυστάλλων το 1936, όπου φασίστες μέλη του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος επιτέθηκαν κατά Εβραίων, καταστρέφοντας σπίτια και χώρους εργασίας. Ενώ γίνεται αναφορά και στο σχέδιο του ναζιστών, όταν πλέον ήταν εμφανές πως η ήττα για τις ναζιστικές δυνάμεις πλησίαζε στις αρχές του 1945, με τίτλο *the final solution*. Ακόμα, γίνεται αναφορά στους φούρνους και τους θαλάμους αερίων των στρατοπέδων συγκέντρωσης (*Waiting to turn on the showers And fire the ovens*), όπως και στους ανθρώπους τους οποίους οι ναζιστές κινήγησαν όπως οι Εβραίοι, οι κομμουνιστές, οι ομοφυλόφιλοι και οι αφροαμερικανοί. Όλα τα παραπάνω συνοδεύονται με εναλλαγή συνεχώς του στίχου *follow the worms* τονίζοντας την κατάπτωση στο σκοτάδι. Κλείνοντας, συγκρίνει το Τρίτο Ράιχ με την χαμένη αίγλη της Βρετανικής αυτοκρατορίας, που κυριαρχούσε κατά τον προηγούμενο αιώνα, με τον στίχο "Would you like to see Britannia Rule again". Ο στίχος αυτός, είναι μια αναφορά σε ένα Αγγλικό πατριωτικό τραγούδι, το "Rule Britannia, γραμμένο αρχικά ως ποίημα τον δέκατο όγδοο αιώνα από τους Σκωτσέζους ποιητές, James Thomson και David Mallet. Το συγκεκριμένο τραγούδι απέκτησε μεγάλη φήμη την περίοδο όπου η Βρετανική Αυτοκρατορία είχε παρουσία μέσω των κατακτήσεων της σε πολλά σημεία του πλανήτη. Το τραγούδι περιγράφει που πρέπει να έχει η Βρετανία και οι πολίτες της στον κόσμο.⁹⁵

Ολοκληρώνοντας αυτό το κρεσέντο μίσους και περιγραφής εγκλημάτων, έρχεται η συνειδητοποίηση, ότι έχει μετατραπεί σε έναν στυγνό δικτάτορα. Με το τραγούδι *Stop*, κλείνει ο κύκλος και ο Pink μπαίνει στην τελική ευθεία, ώστε να γκρεμίσει το τείχος και να αναγκαστεί να εκτεθεί ξανά στην κοινωνία. Ρωτώντας παρόλα αυτά, αν ευθύνεται εκείνος για όλα αυτά, αφήνοντας υπονοούμενο ότι μερίδιο ευθύνης έχει και η κοινωνία.

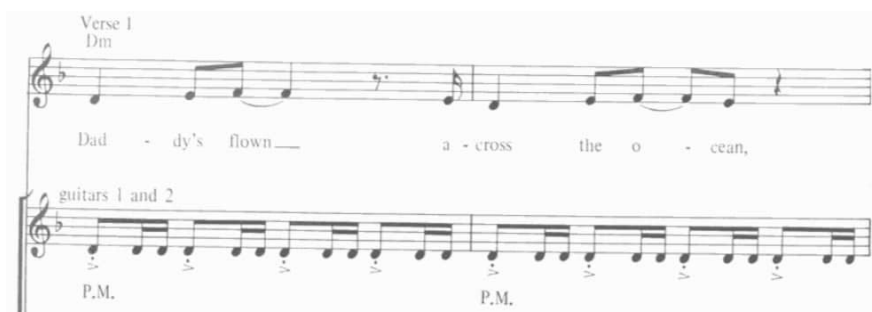
94 Copsy, Nigel, and Olechnowicz, Andrzej, *Varieties of Anti-Fascism: Britain in the Inter War Period*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2010, σελ. 36

95 Johnson, Ben, "Rule Britannia", *Historic UK*, <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Rule-Britannia/>

Κλείνοντας, υποβάλλει τον εαυτό του σε μία δίκη, όπου ξεκινάει λέγοντάς μας, ότι συνελήφθη καθώς εξέφραζε συναισθήματα. Δικαστής στη δίκη είναι το "Worm", ο χειρότερος εχθρός του Pink, όλοι οι εσωτερικοί του φόβοι. Για μια τελευταία φορά έρχεται αντιμέτωπος με όλα αυτά τα οποία από τη μέρα που γεννήθηκε τον οδήγησαν στην απομόνωση και το τείχος, η μητέρα, ο δάσκαλος και η γυναίκα του. Ο καθένας προβάλλει την άποψή του, τον κατηγορούν, ζητάει ο καθένας λίγο χρόνο μαζί του, και θεωρούν τον Pink ένοχο για ό,τι συνέβη. Το Worm, κρίνει τον Pink ένοχο και η τιμωρία είναι να γκρεμίσει το τείχος και να εκτεθεί.

Από την παραπάνω ανάλυση επιλεγμένων τραγουδιών του δίσκου, μπορούμε να εξάγουμε το εξής συμπέρασμα, ο φασισμός, το μίσος και πόλεμος που γεννάνε θάνατο, αλλά και η εκπαίδευση που σμιλεύει χαρακτήρες κατά τρόπο που υπαγορεύει το κοινωνικοπολιτικό σύστημα, μπορούν να επιδράσουν καταλυτικά σε έναν άνθρωπο, Αυτά επέδρασαν πάνω στο παιδί Waters, αλλά και στον ενήλικο Waters ως μουσικό πλέον που δημιούργησε τον ήρωα Pink. Ο πόλεμος με τις μορφές που εκφράστηκε πάνω στη ζωή του, είτε ως ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος, ως το κλίμα του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και οι πολεμικές συγκρούσεις ανά τον πλανήτη τις δεκαετίες 1960 και 1970, μαζί με το εκπαιδευτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο κοινωνικοποιήθηκε, και τις συγκρούσεις που είχε με τους καθηγητές του, τον οδήγησαν να τους δώσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο άλμπουμ με τους τίτλους "Another Brick in the Wall pt.1 και pt.2". Σαράντα χρόνια ύστερα από την ηχογράφιση και κυκλοφορία του άλμπουμ, οι βασικές αιτίες δημιουργίας του The Wall παραμένουν ίδιες, και τα μηνύματα που διέδιδε διαχρονικά.

Κλείνοντας με την ανάλυση των στίχων, είναι σημαντικό να αναφερθεί η επανάληψη κάποιων μουσικών θεμάτων μέσα στα τραγούδια. Συγκεκριμένα, δύο θέματα είναι που επαναλαμβάνονται μέσα στο δίσκο. Το τραγούδι "In the Flesh?" που στο δεύτερο μέρος υπάρχει αυτούσιο μουσικά, με αλλαγές στους στίχους, και το βασικό ίσως θέμα του δίσκου, το μουσικό θέμα των τραγουδιών "Another Brick in the Wall".

Εικόνα 1⁹⁶

96 Pink Floyd, Pink Floyd - The Wall: Guitar Tab Songbook, Alfred Music, London 2004

Η μελωδική γραμμή, από το τραγούδι “Another Brick in the Wall pt1”, μαζί με τον στίχο για τον πατέρα που πέταξε πάνω από τον ωκεανό με προορισμό τον πόλεμο. Σημαντικό είναι ότι στο συγκεκριμένο σημείο δεν γίνεται χρήση ηχητικών εφέ και παραμόρφωσης, υπάρχει μόνο η φωνή σε συνοδεία με το ηλεκτρικό μπάσο και την ηλεκτρική κιθάρα, ενώ τύμπανα δεν υπάρχουν καθόλου στο τραγούδι. Αυτό που πετυχαίνει είναι να δώσει την αίσθηση της εισαγωγής.

Verse 1, 2
Dm
We don't need no education,
Verse 2 sung by children's choir 8va
electric guitar 1
electric guitar 2 *mf* with distortion $\frac{1}{2}$
T 7 9 9 7 9 9 7 7
B 5 7 7 7 5 7 7 7

Εικόνα 2

Στο τραγούδι “Another Brick in the Wall pt.2”, όπου έχουμε την ίδια μελωδία με διαφορετικές ρυθμικές αξίες αυτήν τη φορά στον στίχο “we don't need no education”. Στο τραγούδι αυτό, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα rock τραγουδιού, με το παίξιμο στα τύμπανα να παραπέμπει σε τραγούδια της disco, κάτι το οποίο είχε ζητήσει ο Bob Erzin για να συμβαδίζει με την εποχή και το κοινό, υπάρχει έντονη χρήση εφέ, στις φωνές, η παραμόρφωση στην κιθάρα, η χορωδία των παιδιών, και στο τέλος οι ήχοι από το κάψιμο και την καταστροφή του σχολείου.

Moderately fast $\text{♩} = 103$
Verse
with television smashing
sound effects for
approximately 10 seconds
I don't need no
Guitar 1
Words & Music by
ROGER WATERS

Εικόνα 3

Στο τραγούδι “Another Brick in the Wall pt.3” έχουμε το ίδιο μοτίβο, αυτή την φορά όμως μία οκτάβα ψηλότερα η μελωδική γραμμή της φωνής, με συνοδεία την κιθάρα με την χρήση παραμόρφωσης. Το γενικότερο ύφος του κομματιού, είναι σχετικά με την απογοήτευση, κάτι το οποίο ενισχύεται με τα μουσικά εφέ τα οποία χρησιμοποιούνται, όπως οι καταστροφή αντικειμένων στην εισαγωγή του, αλλά και τα εφέ πάνω στην φωνή.

Guitar solo
electric guitar 2

electric guitar 1

Solo figure 1

5 7 7 7 5 7 7 7 5 7 7 7 5 7 7 7

0 0 2 2 2 2 0 2 2 2 0 0 2 2 2 2

1½ 1½ 1½

Εικόνα 4

Το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι από το τραγούδι “Hey you”, στο σημείο του σόλο της ηλεκτρικής κιθάρας, όπου σαν συνοδεία η δεύτερη ηλεκτρική κιθάρα παίζει το ίδιο μοτίβο των τραγουδιών “Another Brick in the Wall”, αυτή τη φορά σε άλλη τονικότητα, σε Bm, ενώ τα προηγούμενα τραγούδια είναι σε Dm, ενώ η κιθάρα παίζει και την δεύτερη φωνή της μελωδίας.

G (Em) (D/E) Play 4 times

fol - low the worms,

P.M. -1

1 1½ 1½

Εικόνα 5

Στο τραγούδι “Waiting for the Warm’s”, έχουμε πάλι το ίδιο μελωδικό μοτίβο, πάλι από τονικότητα Bm. Η μελωδία παίζεται πλέον μόνο με χρήση παραμόρφωσης στην ηλεκτρική κιθάρα και το σημαντικό είναι, πως συνοδεύει την φωνή του Pink/δικτάτορα ο οποίος ερμηνεύει δηλώσεις σε ένα φασιστικό κρεσέντο της μεταμόρφωσής του, ενώ έρχεται ως απάντηση του στίχου “follow the worms”, δίνοντας έτσι την διάσταση της αλλαγής που έχει υποστή ο Pink.

(Am)

crowd chant:
Tear down the wall! Tear down the wall! Tear down the wall!

1/2 1/2 1/2

Εικόνα 6

Το τελευταίο τραγούδι όπου ακούγεται το παραπάνω μουσικό θέμα, είναι το “The Trial”, κι εδώ το ακούμε σε τονικότητα Bm, κι όπως μπορούμε να συγκρίνουμε, ότι στις πρώτες τρεις φορές, το θέμα ήταν σε Dm, στο πρώτο μισό του δίσκου, ενώ στο δεύτερο μισό είναι σε Bm με αισθητό το εφέ της παραμόρφωσης στην ηλεκτρική κιθάρα, αλλά και μία οκτάβα χαμηλότερα, θέλωντας να δώσει πιο μπάσο και γεμάτο ήχο.

2.4 Ο Roger Waters πολιτικοποιημένος μέσα από την μουσική του

Είδαμε παραπάνω, ότι οι θεματικές του The Wall βασίζονται σε προσωπικά βιώματα του Roger Waters από την παιδική του ηλικία μέχρι την συνεργασία του με τον Syd Barrett, και σε ιστορικά γεγονότα όπως Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Με βάση αυτά, προσπάθησε μέσω του δίσκου, να εκφράσει την αντίθεσή του και όσον αφορά το αγγλικό εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο βρισκόταν υπό κρίση, τον πόλεμο, τις εξαρτήσεις στα ναρκωτικά και τις ανθρώπινες σχέσεις γενικότερα. Παρόλα αυτά όμως, το The Wall, δεν τελείωσε το 1981 με την πρώτη περιοδεία και την κυκλοφορία της ταινίας το 1982, αλλά αντιθέτως τότε ξεκίνησε η πορεία του. Από τότε μέχρι σήμερα, και κυρίως από την αποχώρησή του από τους Pink Floyd, ο Waters, έχοντας ως βασικό όχημα το The Wall, τα τραγούδια του μεμονομένα και τις θεματικές του, με τις περιοδείες του, το εντάσσει στο εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο όπου παρουσιάζεται, διαμηνύοντας έτσι, τη διαχρονικότητα των όσων αυτό περιγράφει. Κάνοντας έτσι το The Wall, πέρα από ένα πολυθεματικό άλμπουμ και μία ροκ όπερα, μέρος και τρόπο έκφρασης των πολιτικών τοποθετήσεων που πραγματοποιεί ο Waters τα τελευταία σαράντα χρόνια, ως ένας πολιτικοποιημένος καλλιτέχνης αριστερών πεποιθήσεων όπως δηλώνει ο ίδιος.⁹⁷

Ο Roger Waters, ξεκίνησε να εκφράζεται έντονα μέσα από τους Pink Floyd, έπειτα από την αποχώρηση του Syd Barrett, τότε όπου ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στην καλλιτεχνική δημιουργία. Η αρχή έγινε με το "The Dark side of the moon" και το "Wish you were here", όπου μαζί με τον David Gilmour, στους στίχους των άλμπουμ, περιγράφονται οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και η στάση ζωής που επιλέγουν, οδηγώντας στην απομόνωση των ανθρώπων. Η κορύφωση όμως γίνεται με το άλμπουμ "Animals", όπου βασισμένος στη νουβέλα

97 Green, Andy, “Roger Waters on ‘The Wall,’ Socialism and His Next Concept Album”, *Rolling Stone*, 2 Νοεμβρίου 2015, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-on-the-wall-socialism-and-his-next-concept-album-53352/>

του George Orwell, "Η φάρμα των ζώων", που περιγράφει μία δυστοπική κοινωνία όπου τα ζώα είναι χωρισμένα σε κοινωνικές τάξεις. Το άλμπουμ αποτελεί μία έντονη κριτική απέναντι στο καπιταλιστικό σύστημα κι όπως αυτό εκφράζεται μέσα στην Αγγλία. Πλέον σχεδόν όλοι οι στίχοι που γράφει ο Waters είναι πολιτικά τοποθετημένοι, το "The Wall", το "The Final Cut" με τους Pink Floyd, αλλά και οι προσωπικοί του δίσκου, αποτελούν τοποθετήσεις του ίδου για τον πόλεμο, τον ρατσισμό κ.α.

Η πρώτη φορά που θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε ότι το The Wall, παρουσιάστηκε ενταγμένο σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον ήταν στις 21 Ιουλίου 1990, στο Βερολίνο μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου. Μετά την πρώτη περιοδεία του άλμπουμ το 1980-1981, ο Waters είχε δηλώσει ότι θα παρουσίαζε ξανά ζωντανά το The Wall, μόνο αν γκρεμιζόταν το τείχος του Βερολίνου, κάτι το οποίο κι έπραξε το 1990. Τότε ο Waters δήλωνε υπέρ της αδελφοσύνης των λαών, κάτι που εμπόδιζε το τείχος το οποίο χώριζε μία πόλη στη μέση, ενώ όπως δήλωσε αργότερα, παρά την κατεδάφιση του, οι λαοί συνεχίζουν ακόμη και σήμερα να πολεμούν μεταξύ τους για το χρήμα.

Από το Βερολίνο, η επόμενη παρουσίαση του The Wall, με την μορφή μιας ολοκληρωμένης περιοδείας, πραγματοποιήθηκε το 2010 έως το 2013. Σημαντικό στοιχείο, σε αυτήν την περιοδεία, τα γεγονότα που μεσολάβησαν από το 1990, έως το 2010. Οι πολεμικές συγκρούσεις, αποτέλεσαν χαρακτηριστικό στοιχείο των δεκαετιών αυτών. Περισσότερο συγκεκριμένα, ο βομβαρδισμός της Γιουγκοσλαβίας το 1999 από το NATO, η εισβολή των Η.Π.Α. στο Αφγανιστάν το 2002, και στο Ιράκ το 2003. Αυτό ήταν κάτι που οδήγησε τον Roger Waters, να ζητήσει από το κοινό να στείλει προσωπικές φωτογραφίες, ανθρώπων που σκοτώθηκαν στον πόλεμο, ώστε να δημιουργηθεί ένα εντυπωσιακό και γιγαντιαίο διαστάσεων κολάζ φωτογραφιών, το οποίο και προβαλόταν πάνω στο Τείχος επί σκηνής.⁹⁸ Το κολάζ περιείχε φωτογραφίες ανθρώπων που σκοτώθηκαν από όλες τις πλευρές, καθώς όπως πάντα περιέγραφε ο Waters μέσω του άλμπουμ, στον πόλεμο δεν υπάρχουν νικητές και ηττημένοι. Όλοι θυσιάζονται για το χρήμα. Το The Wall, πλέον αποτελεί ένα καθ' όλα αντιπολεμικό μανιφέστο το οποίο παρουσιάζεται επί σειρά τριών ετών, στον εντυπωσιακό αριθμό των 291 ζωντανών εμφανίσεων. Με τα έσοδα να προσεγγίζουν το ποσό του μισού δισεκατομμυρίου δολλαρίων. Σε πάρα πολλές εμφανίσεις, εμφανίζονται μηνύματα είτε προς τον κόσμο είτε προς τις κυβερνήσεις των χωρών στην οποία βρισκόταν η περιοδεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ελλάδα τον Ιούλιο του 2011, όπου έκλεινε η ευρωπαϊκή περιοδεία. Σε αυτήν την συναυλία εμφανίστηκαν μηνύματα πάνω στο τείχος με υβριστικά μηνύματα ενάντια στην κυβέρνηση.

98 Grow, Kory, "Roger Waters Talks New 'Wall' Film, Pink Floyd Tour With Hendrix", *Rolling Stone*, 21 Σεπτεμβρίου 2015, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-talks-new-wall-film-pink-floyd-tour-with-hendrix-76593/>

Αυτό φυσικά, δεν είναι και το τέλος της πολιτικής δράσης του Waters και των αντιπολεμικών θέσεων του. Συνεχίζοντας τις περιοδείες, και χρησιμοποιώντας τραγούδια από το *The Wall*, ακόμη συνεχίζει να μεταδίδει τα ίδια μηνύματα. Τα τελευταία χρόνια⁹⁹, τηρεί μία συγκεκριμένη στάση απέναντι στο Ισραήλ και το ζήτημα του Παλαιστινιακού λαού. Συγκεκριμένα, έχει ταχθεί αρνητικά απέναντι στο Ισραήλ για τον τρόπο που διαχειρίζεται το θέμα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα όπου ακύρωσε συναυλία στην Ιερουσαλήμ και την πραγματοποίησε σε άλλη πόλη, για να δηλώσει την εναντίωση του στο θέμα. Έκτοτε τηρεί εμπάργκο απέναντι στο Ισραήλ και δεν πραγματοποιεί συναυλίες εκεί, ενώ προτρέπει κι άλλους μουσικούς να το κάνουν. Παράδειγμα αυτού, η απαγόρευση ζωντανής παρουσίασης των τραγουδιών του, από συγκροτήματα αφιερωμένα αποκλειστικά στους Pink Floyd, αν πραγματοποιήσουν συναυλίες στο Ισραήλ, με την απειλή της δικαστικής προσφυγής. Στις προτροπές περί μποϊκοτάζ συναυλιών, που έχει πραγματοποιήσει ο Waters, συγκαταλέγεται και ο Alan Parsons, μηχανικός ήχου των Pink Floyd στο άλμπουμ *The Dark Side of the Moon*, όταν ο τελευταίος πραγματοποίησε συναυλία στο Ισραήλ. Βέβαια, με τις συγκεκριμένες δηλώσεις και πρακτικές, έχει κατακριθεί και κατηγορηθεί από πλήθος μουσικών και δημοσιογράφων για αντισημιτική στάση.

Στην πρόσφατη περιοδεία του Roger Waters στη Λατινική Αμερική, και συγκεκριμένα στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας, εμφάνισε για ακόμη μία φορά υβριστικά μηνύματα προς τον προσφάτως εκλεγμένο πρόεδρο της χώρας τον Ζαΐχ Μπολσονάρο, πρώην στρατιωτικό κι ο οποίος αποτελεί ένα δείγμα ακροδεξιού πολιτικού, καθώς χρησιμοποιεί δημόσια ρητορική μίσους, καθώς έχει ταχθεί ενάντια των δικαιωμάτων γυναικών, των ομοφυλόφιλων και των αριστερών.¹⁰⁰ Ανάλογη φυσικά, είναι και η στάση που τηρεί απέναντι στον αμερικανό πρόεδρο Donald Trump. Φυσικά, ο αμερικανός πρόεδρος δεν θα μπορούσε να ξεφύγει από το στόχαστρο του Roger Waters, κυρίως λόγω της πρόθεσης του να χτιστεί ένα τείχος κατά μήκος των συνόρων Η.Π.Α. και Μεξικό, αλλά και της γενικότερων θέσεων που προωθεί ο αμερικανός πρόεδρος.¹⁰¹

Πιο αναλυτικά, το 2015 και πριν την εκλογή του ακόμη, ο Roger Waters υποστήριξε δημόσια την άποψη του, πως ο Trump πρεσβεύει μία επικίνδυνη ιδεολογία πως οι ιδέες του είναι τρελές και τον παρομοίασε με ένα ανόητο γουρούνι (*pig ignorance*).¹⁰² Δεν σταμάτησε όμως εκεί,

99 Blestein, Jon, "Roger Waters Calls for Boycott of Israel", *Rolling Stone*, 20 Μαρτίου 2013, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-calls-for-boycott-of-israel-65804/>

100 Leite, Julie, "Pink Floyd's Roger Waters Draws Heat Over Brazil Fascism Warning", *Bloomberg*, 10 Οκτωβρίου 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-10-10/pink-floyd-s-roger-waters-draws-heat-over-brazil-fascism-warning>

101 Grow, Kory, "Roger Waters on Donald Trump: 'He Is Pig-Ignorant'", *Rolling Stone*, 15 Σεπτεμβρίου 2015, <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/roger-waters-on-donald-trump-he-is-pig-ignorant-123295/>

102 Blistein, Jon, "Roger Waters Compares Donald Trump's Rise to Adolf Hitler", *Rolling Stone*, 1 Νοεμβρίου 2016, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-compares-donald-trumps-rise-to-adolf-hitler-189082/>

κατά τη διάρκεια του tour “Us+Them”, από το ομώνυμο τραγούδι του άλμπουμ The Dark Side of The Moon, πρόβαλε επεξεργασμένες εικόνες του προέδρου πλέον Trump παραπέμποντας σε γυναικεία μορφή, αλλά και με κουκούλα της οργάνωσης Κου Κλουξ Κλαν. Παρότι αυτό κόστισε στον Roger Waters αρκετούς θεατές, οι οποίοι ήταν υποστηρικτές του Trump κι αποχώρησαν από την συναυλία, αλλά και το γεγονός ότι αποσύρθηκε ένας από τους μεγαλύτερους χορηγούς του, η American Express, με κόστος όπως είπε ο ίδιος στα τέσσερα εκατομμύρια δολάρια, ο ίδιος συνεχίζει αυτά τα χρόνια την ίδια επικριτική στάση, ενώ δηλώνει ότι όποιος ακούει τα τραγούδια του τα τελευταία πενήντα χρόνια θα έπρεπε να ξέρει ποιος είναι και τι πρεσβεύει. Ακόμη, όπως έχει δηλώσει σχεδιάζει την εκτέλεση μίας συναυλίας στα σύνορα Μεξικό-ΗΠΑ όπου θα παρουσιάσει το The Wall, κάτι το οποίο όπως δηλώνει για να συμβεί πρέπει να ενεργοποιηθούν πολιτικά αρκετοί άνθρωποι, ενώ θα είναι η δεύτερη φορά που θα παιχτεί το The Wall, δίπλα σε ένα τείχος μετά την εμφάνιση στο Βερολίνο το 1990.¹⁰³

Από τα παραπάνω στοιχεία, μπορούμε να συμπεράνουμε, πως ο Roger Waters, από την στιγμή που πήρε τα ηνία των Pink Floyd, γράφοντας στίχους και μουσική, είτε επρόκειτο για συνδιαστική παραγωγή με τον David Gilmour (The Dark Side of The Moon, Wish you were here), είτε για αποκλειστικά δική του δουλειά (The Wall, The Final Cut), μέχρι και σήμερα, τηρεί μία συγκεκριμένη στάση. Μία στάση μέσω της οποίας παρουσιάζει και κρίνει προβλήματα όπως η εκπαίδευση ή η βία, μέχρι τα προβλήματα ενός λαού. Και αυτή η στάση και μέσα από τους Pink Floyd, οι οποίοι συνέχισαν να την στηρίζουν κι αφότου αποχώρησε, αλλά και ανεξάρτητα είχε απήχηση στον κόσμο και συνέβαλε στην μεγάλη εμπορική επιτυχία που έχουν διαχρονικά τα τελευταία πενήντα χρόνια. Αυτό συμβαίνει γιατί τα θέματα με τα οποία καταπιάνονταν και παρουσίαζαν μέσα στην μουσική τους, προέρχονταν μέσα από την ίδια την κοινωνία και τα προβλήματά της, και ο ίδιος ο κόσμος σε μεγάλο ποσοστό αντιλαμβανόταν τα μηνύματα αυτά, για αυτό και μέχρι σήμερα σε κάθε ζωντανή εμφάνιση ενός εκ των τριών που βρίσκονται εν ζωή, συρρέουν δεκάδες χιλιάδες όλων των ηλικιών.

103 Kreps, Daniel, “Roger Waters Rips Donald Trump at Mexico City Concert”, 1 Οκτωβρίου 2016, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-rips-donald-trump-at-mexico-city-concert-126238/>

Κεφάλαιο Τρίτο

Συμπεράσματα

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, αποτέλεσε τον προηγούμενο αιώνα σημείο καμπής στην σύγχρονη ιστορία. Το βασικό του πεδίο μάχης, η ευρωπαϊκή ήπειρος, άφησε όλα τα κράτη με τεράστιες καταστροφές. Επηρέασε τις οικονομίες τους για αρκετές δεκαετίες, ενώ οι κοινωνίες μέσα στα κράτη πλήγηκαν ανεπανόρθωτα, καθώς ολόκληρες γενιές είτε χάθηκαν στα χαρακώματα του μετώπου, είτε ως άμαχοι κατά τη διακεία βομβαρδισμών, είτε από την πείνα και την εξαθλίωση. Πέρασαν αρκετές δεκαετίες μέχρι να επανέλθει η ομαλότητα και να επουλωθούν οι πληγές του πολέμου, αλλά ο κίνδυνος ενός νέου πολεμικού συμβάντος δεν εξαλείφθηκε, αντιθέτως εντάθηκε με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, ανάμεσα στην Σοβιετική Ένωση με τις ΗΠΑ και άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, ενώ φυσικά δεν έλλειψαν και οι στρατιωτικές επεμβάσεις σε διάφορα σημεία του πλανήτη υπό το πρόσχημα της αποτροπής της διάδοσης κάποιας ιδεολογίας. Αυτό οδήγησε να δωθούν λάθος προτεραιότητες κατά την ανοικοδόμηση, και κατέληξε σε έναν ανταγωνισμό Ανατολής και Δύσης. Η Μεγάλη Βρετανία, βίωσε στο εσωτερικό της πολλές συγκρούσεις κι αναταραχές για αρκετά χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου, καθώς το πολιτικό σκηνικό βρισκόταν συνεχώς σε αναβρασμό. Οι συγκρούσεις αυτές, έδωσαν ώθηση στην καλλιτεχνική έκφραση και δημιουργία, όπου μέσω αυτών εκφραζόταν αφενός τα βιώματα που άφησε πίσω του ο πόλεμος, αλλά και ως αντίδραση στα γεγονότα που συνέβαιναν στο παρόν.

Παράλληλα, η τεχνολογία μετά το 1945 άρχισε να αναπτύσσεται ραγδαία κάτι το οποίο επηρέασε και την μουσική, καθώς έδωσε τη δυνατότητα για πειραματισμούς κι εξέλιξη του εξοπλισμού που χρησιμοποιούσαν οι μουσικοί έως τότε. Έτσι άρχισαν ταχύτατα να εμφανίζονται νέα μουσικά ρεύματα, που με βάση διάφορες μουσικές παραδόσεις, πρόσθεταν συνεχώς στοιχεία και τεχνικές. Στην Μεγάλη Βρετανία, κυριάρχησε η ροκ μουσική σκηνή. Η ροκ μουσική σκηνή, συνδίασε τις νέες τεχνικές στον ήχο, την αντίδραση της κοινωνίας λόγω των συνθηκών κι εκφράστηκε από πολλά συγκροτήματα ως κύμα αντίδρασης.

Στην Μεγάλη Βρετανία, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικράτησαν όπως είδαμε μέσα στην κοινωνία για αρκετές δεκαετίες, η καλλιτεχνική δημιουργία με βάση τη ροκ μουσική ήταν τεράστια, ενώ η στενή σχέση σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο με την Αμερική, έγινε εμφανής και στη μουσική όπου πολλά Βρετανικά συγκροτήματα, έχτισαν την καριέρα τους αυξάνοντας το κοινό τους με μεγάλες περιοδείες στην Αμερική. Το βρετανικό ροκ με τα δεκάδες

συγκροτήματα των διαφορετικό στυλ, ξεχώρισε όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, λόγω του στίχου που τις περισσότερες φορές εναντιώνεται σε κυβερνήσεις και συνθήκες, αλλά και των τεχνικών εξελίξεων που παρουσιάζει.

Οι Pink Floyd, αποτέλεσαν ένα τέτοιο συγκρότημα σταθμό στην μουσική ιστορία, καθώς και με την μουσική τους, αλλά και τον στίχο τους, εξέφρασαν τα προβλήματα της μεταπολεμικής κοινωνίας. Ξεκίνησαν σαν συγκρότημα ψυχεδελικής μουσικής, και έφτσαν να αφήσουν το στίγμα τους ως συγκρότημα που συνέδεσε στοιχεία ψυχεδελικού και progressive rock δημιουργώντας το δικό τους ύφος. Οι καινοτομίες που εισήγαγαν, κάνοντας χρήση ηλεκτρονικών μέσων ήταν πρωτοπόρες για την εποχή, κάνοντας τον ήχο τους χαρακτηριστό γνώρισμα, συνεχείς πειραματισμοί στις ηχογραφήσεις, αναζήτηση καινούριων εφφέ, αλλά σταθεροί χρησιμοποιώντας τα ίδια όργανα για αρκετά χρόνια με διαφορετικές τεχνικές. Από την ζωντανή συναυλία στο αρχαίο θέατρο της Πομπηίας, έως την κινηματογράφηση ταινίας ως τρίτη μορφή παρουσίασης ενός άλμπουμ, σε συνδιασμό με την δημοτικότητα κατά τις ζωντανές εμφανίσεις από το UFO Club στο Λονδίνο, έως την τελευταία ζωντανή εμφάνιση το 2006 στο live 8 και τα εκατομμύρια δίσκων που συνεχίζουν ακόμη να πωλούνται, κατατάσει τους Pink Floyd, σε ένα από τα καλύτερα συγκροτήματα που έχουν δημιουργηθεί.

Τα περισσότερα τους άλμπουμ, είχαν ένα κεντρικό θέμα που περιέγραφαν, εμπνευσμένο μέσα από τις συνθήκες τις κοινωνίας. Ένα τέτοιο άλμπουμ είναι το The Wall. Το οποίο αν και δεν είναι αυτό με τις μεγαλύτερες πωλήσεις, είναι αυτό που περιείχε ένα από τα τραγούδια με την μεγαλύτερη απήχηση στον κόσμο, όχι μόνο της Μεγάλης Βρετανίας, αλλά σε ολόκληρο τον κόσμο, ακόμη έως και σήμερα. Κι αυτό γιατί έθιξε ένα από τα ζητήματα που κυριαρχούν και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή ενός ανθρώπου. Την εκπαίδευση. Ένα τραγούδι εμπνευσμένο από τα παιδικά χρόνια του Roger Waters, αλλά σε μία χρονική στιγμή όπου συνεχείς μεταρρυθμίσεις συνέβαιναν στην εκπαίδευση κι αφότου είχε προηγηθεί μία πενταετία κατά την οποία η κυβέρνηση των Συντηρητικών είχε ακολουθήσει πολιτική περικοπών στην παιδεία, το τραγούδι Another Brick in The Wall, έγινε ύμνος για μία ολόκληρη γενιά κατά τη δεκαετία του 1970, αλλά στις επόμενες όπου η πολιτική που ακολούθησαν μετέπειτα κυβερνήσεις στην Μεγάλη Βρετανία, οδήγησαν την εκπαίδευση σε μεγαλύτερα προβλήματα, από αυτά που ήδη είχε.

Καταλαβαίνουμε από αυτό, το πόσο σημαντικό είναι στη ζωή των ανθρώπων η εκπαίδευση και πόσο μπορεί να επηρεάσει έναν χαρακτήρα την στιγμή που εκείνος ακόμα βρίσκεται υπό εξέλιξη. Συγκεκριμένα, όπως το περιγράφει το άλμπουμ The Wall, η εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει κομβικό σημείο και να οδηγήσει σε συνδιασμό με άλλα στοιχεία και προβλήματα, έναν άνθρωπο όχι μόνο σε αρνητική εξέλιξη του χαρακτήρα του, αλλά να τον οδηγήσει στο περιθώριο και την απομόνωση από το περιβάλλον του. Καταλαβαίνουμε το πόσο σημαντική είναι η περίοδος

όπου ένα παιδί βρίσκεται στο περιβάλλον του σχολείου, όπου βιώνει το δεύτερο στάδιο κοινωνικοποίησης στη ζωή του, καθώς έρχεται σε επαφή με τους συμμαθητές του αλλά και τον εκπαιδευτικό, όπου ο οποίος οφείλει να έχει όχι μόνο την καλύτερη συμπεριφορά απέναντι σε όλους του, τους μαθητές, αλλά και ο ίδιος να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένος ώστε να μπορεί να μεταφέρει σωστά τις γνώσεις και να αντιμετωπίζει όσο καλύτερα γίνεται τις συνθήκες.

Το δεύτερο μεγάλο και κατά κύριο λόγο το βασικό θέμα, λόγω της έκτασης που του δίνεται στον αριθμό των τραγουδιών, αλλά και των συνεπειών που προκαλεί στην μετέπειτα εξέλιξη μέσα στον δίσκο, που περιγράφει και αναλύσαμε το The Wall, είναι ο πόλεμος. Με την αρχή να γίνεται με τις επιπτώσεις που άφησε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος στις ζωές των ανθρώπων, το The Wall, περιγράφει τον πόνο, την δυστυχία και την εξαθλίωση που προκαλεί, αλλά και τους λόγους που τον προκαλούν. Από τις εικόνες, τους στίχους και την μουσική του The Wall, ως ενιαία υπόσταση δίσκου και ταινίας, καταλαβαίνουμε ότι θέλει να περάσει ένα αντιπολεμικό μήνυμα. Ένα αντιπολεμικό μήνυμα, το οποίο συνεχίζει να είναι διαχρονικό, και για αυτό το λόγο ο κύριος δημιουργός του, ο Roger Waters, συνεχίζει να παρουσιάζει ζωντανά, είτε αυτούσιο ως The Wall Tour, είτε με αυτούσια κομμάτια. Ο Roger Waters, βίωσε τι σημαίνει να χάνεις κάποιον στον πόλεμο, καθώς ο πατέρας του σκοτώθηκε στον πόλεμο και τον μεγάλωσε μόνο η μητέρα του, μέσα σε μία κοινωνία που οι γυναίκες δεν είχαν βρει τη θέση τους ακόμη. Στοιχεία που παρατηρούνται μέσα από τους στίχους στο δίσκο.

Το The Wall, σήμερα σαράντα χρόνια από την κυκλοφορία του, παραμένει διαχρονικό, σε όλες του τις θεματικές. Είτε πρόκειται για τα προβλήματα στην εκπαίδευση, που ακόμη και σήμερα παρατηρούνται, καθώς σε μία κοινωνία όπου εφαρμόζονται πολιτικές λιτότητας και περικοπών η εκπαίδευση είναι αυτή που πρώτη θυσιάζεται, αποτέλεσμα αυτού, σωστή και ολοκληρωμένη μόρφωση να μπορούν πολλές φορές να λάβουν μόνο όσοι ανήκουν σε ευκατάστατες κοινωνικές ομάδες, είτε για τον εθισμό και τις εξαρτήσεις σε ουσίες, είτε για τον ρατσισμό, τον φασισμό και τον πόλεμο. Στρατιωτικές επεμβάσεις που συνεχίζουν να πραγματοποιούνται σε σημεία ανά τον κόσμο, ριζοσπαστικές πολιτικές που ακολουθούνται, οι οποίες οδηγούν κοινωνικά στρώματα στην ανεργία, τη φτώχεια και την εξαθλίωση, αλλά και η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων όχι μεμονομένα, αλλά μαζικά σε όλη την Ευρώπη. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τα στοιχεία που οδήγησαν στη δημιουργία του The Wall, αλλά και όσα συνεχίζουν να συμβαίνουν ακόμη και σήμερα και το καθιστούν ένα από τα διαχρονικότερα και δημοφιλέστερα άλμπουμ. Αυτό αποδεικνύεται συνεχώς, από τους καλλιτέχνες που έχουν επιλέξει να διασκευάσουν κάποιο από τα δημοφιλέστερα τραγούδια όπως είναι το Another Brick in The Wall, pt.2 είτε το Comfortably Numb, είτε από τον κόσμο που επί τρία χρόνια στο τελευταίο The Wall Tour το 2010 έως 2013, κατά χιλιάδες παρακολουθούσαν τις συναυλίες. Τα παραπάνω δείχνουν ότι ο κόσμος, ακόμη

βρίσκει στοιχεία του χαρακτήρα του, μέσα στο άλμπουμ και ταυτίζεται με τον ήρωα ο οποίος λόγω των γεγονότων της ζωής του, οδηγήθηκε στο περιθώριο και στη δημιουργία ενός alter ego με τη μορφή του φασίστα δικτάτορα. Ο Roger Waters παρόλα αυτά, σήμερα, με τις δηλώσεις και τις δράσεις του απέναντι στο Ισραήλ, κατηγορείται ευθέως για αντισημιτισμό και μια στάση που προωθεί τις διακρίσεις σε πολλές περιπτώσεις.

Βιβλιογραφία¹⁰⁴

Ξενόγλωσσα βιβλία:

- Blake, Mark, *Comfortably Numb the Inside Story of Pink Floyd*, Da Capo Press, Cambridge 2008
- Campbell, John and Freeman, David, *The Iron Lady Margaret Thatcher, from Grocer's Daughter to Prime Minister*, Penguin Books, London 2011
- Copsey, Nigel and Olechnowicz, Andrzej, *Varieties of Anti-Fascism: Britain in the Inter War Period*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2010
- Elicker, Martina, "Concept Albums: Song Cycles in Popular Music" in *Word and Music Studies: Essays on the Song Cycle and on Defining the Field*, Rodopi, Atlanta 2001
- Faulk, Barry J., *British Rock Modernism, 1967-1977 The Story of Music Hall in Rock*, Ashgate Pub Co, 2010
- Fitch, Vernon, *The Pink Floyd Encyclopedia*, Collector guide publishing Inc.
- Harrison, Brian, *Seeking a Role The United Kingdom 1951-1970*, New Oxford History of England, Great Britain 2009
- Hegarty, Paul and Halliwell, Martin, *Beyond and Before Progressive Rock Since the 1960's*, Continuum Intl Pub Group, New York 2011
- Macan, Edward, *Rocking the Classics: English Progressive Rock and the Counterculture*, Oxford 1997

104 Για την σύνταξη της βιβλιογραφίας ακολουθήθηκε το σύστημα του Chicago reference

- Mason, Nick, *Inside Out A Personal History of Pink Floyd*, Chronicle Books, Great Britain 2005
- Moore, Charles, *Margaret Thatcher From Grantham to the Falklands*, Knopf, London 2013
- Oswald, Mosley, *My Life, Friends of Oswald Mosley*, London 1975
- Pink Floyd, *Pink Floyd - The Wall: Guitar Tab Songbook*, Alfred Music, London 2004
- Povey, Glenn, *Echoes: The Complete History of Pink Floyd*, Mind Head Publishing, Great Britain 2007
- Povey, Glen, *The Complete Pink Floyd: The Ultimate Reference*, Sterling, Great Britain 2016
- Reisch, George, *Pink Floyd and Philosophy: Careful with that Axiom Eugene!*, Open Court Publishing Company, Illinois, 2008
- Reisch, George A., *Radiohead and philosophy*, Open Court Publishing Company, Illinois, 2009
- Reitan, Earl A., *The Thatcher Revolution: Margaret Thatcher, John Major, and the Transformation of Modern Britain, 1979-2001*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Oxford 2003
- Rose, Phil, *Roger Waters and Pink Floyd The Concept Albums*, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey 2015
- Scaruffi, Piero, *A History of Rock Music 1951-2000*, iUniverse, United States of America 2003
- Schaffner, Nicholas, *Saucerful of secrets: The Pink Floyd odyssey*, Harmony books, New York 1991

- Shepherd, John, *Continuum Encyclopedia of Popular Music of the World, Performance and Production*, London 2003
- Vickers, Rhiannon, *Manipulating Hegemony: State Power, Labour and the Marshall Plan in Britain*, Twentieth Century British History 2000
- Wapshott, Nicholas, *Ronald Reagan and Margaret Thatcher a political marriage*, Sentinel, London 2007
- Watkinson, Mike and Anderson, Pete, *Crazy Diamond: Syd Barrett & the Dawn of Pink Floyd*, Omnibus Press, London 2001
- Williamson, David, *Access to History: Europe and the Cold War 1945-1991*, Hodder Education, London 2010
- Worth, Richard, *Illegal Drugs: Condone Or Incarcerate*, Marshall Cavendish, New York 2009

Ελληνόγλωσσα βιβλία:

- Γελαδάρης, Χρήστος, *Dark side of the moon: Ανάλυση του πρωτοπόρου δίσκου των Pink Floyd*, Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, 2011
- Giddens, Anthony, *Κοινωνιολογία*, Gutenberg, Αθήνα 2009
- Παναγιωτόπουλος, Στάθης, *Pink Floyd*, Οργανισμός βιβλίου Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 1983
- Παπαπαναγιώτου, Ξανθούλα (επιμ.), *Ζητήματα μουσικής παιδαγωγικής*, Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη 2009
- Σμωλ, Κρίστοφερ, *Μουσική, κοινωνία, εκπαίδευση*, Νεφέλη, Αθήνα 1983

- Χατζηδήμου, Δημήτρης Χρ., *Εισαγωγή στην παιδαγωγική*, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη 2010
- Young, John W., Δεμερτζίδης, Γιώργος (μτρφ.), *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991, πολιτική ιστορία*, Πατάκη, Αθήνα 2001

Ιστοσελίδες:

- Rockwell, John. “Pink Floyd's Great 'Wall'; Pink Floyd”. *The New York Times*, 2 Μαρτίου 1980, <https://www.nytimes.com/1980/03/02/archives/pink-floyds-great-wall-pink-floyd.html>, προσπελάστηκε 10 Ιανουαρίου 2019
- *BBC News*. “Pink Floyd's Roger Waters revisits The Wall.” 27 Μαΐου 2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/8707442.stm>, προσπελάστηκε 10 Ιανουαρίου 2019
- *Encyclopedia Britannica Online*. <https://www.britannica.com>, προσπελάστηκε 10 Ιανουαρίου 2019
- Barling, Kurt, “Cable Street: 'Solidarity stopped Mosley's fascists’”, 4 Οκτωβρίου 2011, <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-15171772>, προσπελάστηκε 10 Ιανουαρίου 2019
- Leite, Julie. “Pink Floyd's Roger Waters Draws Heat Over Brazil Fascism Warning”. *Bloomberg*, 10 Οκτωβρίου 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-10-10/pink-floyd-s-roger-waters-draws-heat-over-brazil-fascism-warning>, προσπελάστηκε 15 Ιανουαρίου 2019
- Kreps, Daniel. “Roger Waters Rips Donald Trump at Mexico City Concert”. *Rolling Stone*, 1 Οκτωβρίου 2016, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-rips-donald-trump-at-mexico-city-concert-126238/>, προσπελάστηκε 18 Ιανουαρίου 2019
- *The Guardian*. “Roger Waters review – raging at the dark side of the Earth”. 6 Ιουλίου 2018, <https://www.theguardian.com/music/2018/jul/04/roger-waters-review-us-them-tour-resistance>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019
- Grow, Kory. “Roger Waters on Donald Trump: ‘He Is Pig-Ignorant’”. *Rolling Stone*, 15 Σεπτεμβρίου 2015, <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/roger-waters-on-donald-trump-he-is-pig-ignorant-123295/>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019

- Kington, Tom. “Roger Waters pens poem for veteran who found father's place of death”, *The Guardian*, 12 Νοεμβρίου 2013. <http://www.theguardian.com/music/2013/nov/12/roger-waters-poem-veteran-henry-shindler-father>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019
- Dorling, Danny. “Government policies are turning education into a production line”, *The Guardian*, 30 Ιουνίου 2015. <https://www.theguardian.com/politics/2015/jun/30/government-policies-education-production-line-testing-children-schools>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019
- Locker, Melissa. “Roger Waters: 'War isn't about ideology, it's not about religion. It's about money'”. *The Guardian*, 9 Μαρτίου 2017, <https://www.theguardian.com/music/2017/mar/09/roger-waters-pink-floyd-the-wall-montreal-opera>, προσπελάστηκε 30 Ιανουαρίου 2019
- Moreton, Cole. “Dame Vera Lynn interview: 'People used me to achieve something. I was just doing my job'”. *The Telegraph*, 20 Μαρτίου 2017, <https://www.telegraph.co.uk/music/interviews/dame-vera-lynn-interview-people-used-achieve-something-just/>, προσπελάστηκε 25 Ιανουαρίου 2019
- Johnson, Ben. “Rule Britannia”. *History UK*. <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Rule-Britannia/>, προσπελάστηκε 25 Ιανουαρίου 2019
- Green, Andy. “Roger Waters on ‘The Wall,’ Socialism and His Next Concept Album”. *Rolling Stone*, 2 Νοεμβρίου 2015, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-on-the-wall-socialism-and-his-next-concept-album-53352/>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019
- Blistein, Jon. “Roger Waters Compares Donald Trump’s Rise to Adolf Hitler”. *Rolling Stone*, 1 Νοεμβρίου 2016, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-compares-donald-trumps-rise-to-adolf-hitler-189082/>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019
- Blestein, Jon. “Roger Waters Calls for Boycott of Israel”. *Rolling Stone*, 20 Μαρτίου 2013, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-calls-for-boycott-of-israel-65804>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019
- Grow, Kory. “Roger Waters Talks New ‘Wall’ Film, Pink Floyd Tour With Hendrix”. *Rolling Stone*, 21 Σεπτεμβρίου 2015, <https://www.rollingstone.com/music/music-news/roger-waters-talks-new-wall-film-pink-floyd-tour-with-hendrix-76593/>, προσπελάστηκε 20 Ιανουαρίου 2019
 - <http://www.gilmourish.com>
 - <http://www.pink-floyd.org>

- <http://www.watersish.com>

Περιοδικά:

Ewing, Jerry, "Wish I was there", Classic Rock Μάρτιος 2000, τεύχος 12, σελ. 4

Συνέντευξη στο ραδιόφωνο:

- Vance, Tommy, "*The Radio One Wall Interview*". Interview, BBC Radio, 12 Νοεμβρίου 1979.

Ψηφιακά μέσα:

- Pink Floyd: The Wall. DVD. Directed by Alan Parker. United Kingdom: MGM, 1982.
- The Wall, Pink Floyd, CD. United Kingdom: Columbia, 1979.